

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Даля

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

СОБОЛЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 17.035.3-053.6(=161.2):37.017.4(73)

ДИСЕРТАЦІЯ

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ
ПІДЛІТКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДАХ США

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка (011 – Освітні, педагогічні науки)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.М. Соболь
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
КРСЕК Ольга Євгенівна
доцент

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Соболь О.М. Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Київ, 2021.

Висвітлено духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США; розкрито поняття «етнічне навчання», «предметно-мовне інтегроване навчання», «райдужна коаліція», «національна ідентичність», визначено періоди розвитку американського суспільства.

Встановлено, що під ціннісними орієнтаціями людини розуміється певна основа духовного світу особистості. Через ціннісні орієнтації здійснюється засвоєння людиною здобутків духовної культури суспільства. Проблема дослідження духовно-культурних цінностей освіти не може бути розкритою повністю, доки поза межами її вивчення залишається визначення сутності освіти як цінності (Т. Антоненко, М. Безугла).

Досліджено, що лише «культурне різноманіття» може відтворити справжнє обличчя етнічних відносин в американському суспільстві. Експерти попередньо характеризують українську діаспору в США як пасіонарну, тому що люди українського походження, за Бретонем, які належать до української діаспори, зберігають та поширюють свою національну ідентичність у поліетнічному середовищі.

Визначено, що з перших років перебування на Американському континенті іммігранти з України вибудовували своє організаційне життя, прагнучи, з одного боку, адаптуватися до місцевих умов, а з іншого – зберегти свою етнонаціональну самобутність. Завдяки наполегливій і

самовідданий праці українська громада на території США створила сприятливі умови для свого культурно-національного розвитку, зокрема й для існування мережі шкіл українознавства. Школи українознавства у своєму розвитку, як важливі осередки збереження національної культури в діаспорі в умовах освітнього плюралізму та етнокультурної різноманітності США, пройшли кілька важливих етапів:

I етап – зародження українського шкільництва (90-ті роки XIX ст. – початок XX ст.). Зародження й функціонування цих шкіл засвідчило, що на території США на початку XX ст. уже сформувалася самоорганізована, консолідована громада, яка в існуванні української школи вбачала найголовніший чинник протидії асиміляції та джерело самозбереження українства.

II етап – заснування перших шкіл українознавства, в яких діти американських українців здобувають не лише рідномовну освіту, а й знання про природу, історію, традиції і культуру України. Продовжується активний розвиток українознавчої освіти (50-ті роки XX ст. – 80-ті роки XX ст.).

III етап – існування мережі шкіл українознавства (останні роки XX ст. – початок XXI ст.). На кінець XX ст. у США, завдяки еволюційним процесам української школи, сформувалася система українознавчої освіти (від дитячих садочків, шкіл українознавства, курсів українознавства до кафедр українознавства в Гарвардському, Колумбійському, Стенфордському та інших університетах).

На сучасному етапі українознавча освіта в США продовжує розвиватися, й найкраще вона організована в суботніх школах українознавства, що діють у системі Шкільної Ради США при Українському конгресовому комітеті Америки. Культурно-освітні та наукові інституції, скеровані педагогами та науковцями Шкільної Ради, розгорнули активну освітньо-виховну, культурно-організаційну, меценатську діяльність задля збереження і розвитку української освіти, рідної мови, народних традицій. Сучасні школи українознавства, ввібравши столітній досвід розвитку української освіти, маючи навчальні програми з українознавчих предметів,

виконують головну функцію – збереження національної ідентичності, формування у підростаючого покоління цілісного знання про Україну і світове українство.

Схарактеризовано нормативно-правове забезпечення організації освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму.

Встановлено, що головною метою білінгвального навчання у США є інтеграція етнічних меншин у домінуюче англomовне середовище. Узагальнено думки, висловлені вченими, щодо класифікації моделей білінгвальної освіти: дублююча чи супроводжуюча модель, аддитивна (доповнююча) модель, паритетна модель, модель, що витісняє. З'ясовано, що білінгвальне навчання розглядається як необхідний інструмент досягнення рівності під час здобування освіти представниками національних меншин. Білінгвальні програми покликані розвивати почуття власної гідності, підвищувати самооцінку, формувати почуття етнічної самоідентифікації, збереження національної ідентичності.

Досліджено, що у період з середини 1940-х – 1950-ті рр., за вимогою ЮНЕСКО, вимагалось забезпечити дітей різних країн світу освітою рідною мовою, що посилило увагу до навчання етнічних та расових меншин у США. У 1950-ті рр. замість поняття «асиміляція» все частіше став обговорюватися новий концепт – «культурний плюралізм»; у середині 60-х років в літературі почали зустрічатися терміни «етнічне навчання», «етнічна освіта»; період – 1960 – 1970-і рр. дістав назву «Рух етнічних досліджень»; 70 – 80-ті рр. характеризується створенням умов для навчання меншин рідною мовою, тобто, у школах вводилося викладання рідної мови, іноді практикувалося навчання рідною мовою в початкових класах (А. Джуринський); період на межі 80 – 90-х рр.) – пов'язаний із включенням до програм навчальних дисциплін матеріалів про історію та культурні звичаї національних меншин, а також із розповсюдженням білінгвального навчання, яке було спрямоване на усвідомлення культурної та етнічної ідентичності (А. Джуринський), поява концепцій інтеркультурної та глобальної освіти (К. Грант, К. Слітер, Ж. Гей, С. Ньюто; 90-ті роки – початок ХХІ ст. – поширення полікультурної

освіти як чинника реформування освітніх практик, розвиток нових підходів і освітніх моделей, навчання, побудоване на соціальній справедливості, критичному мисленні і рівних можливостях (Я. Гулецька).

У період з 2009 р. і дотепер імплементується освітня програма «Гонка до вершини» (Race to the Top, 2009), запровадження навчальних програм, які дозволяють чи навіть вимагають навчання мовами національних меншин, запровадження двомовних університетських програм для дорослих студентів та програм вивчення рідної мови для студентів етнічних меншин.

Проаналізовано історичні періоди розвитку американського суспільства, які мали значний вплив на потребу збереження національної ідентичності американських громадян українського походження:

Період відбору: 1880-ті – 1920-ті рр. Люди, які були культурно, расово чи соціально незахищеними, приїжджали до Північної Америки.

Період квот: 1920-ті – 1930-ті рр. З 1921 р. запроваджено т. зв. «систему квот». Її вістря спрямувалось проти романських і слов'янських народів.

Період відкритої демонстрації національної приналежності: 1930 – 1939 рр. У 1930 р., на момент перепису, українці в США почали демонструвати свою справжню національну приналежність завдяки рішучій діяльності етнічних організацій у галузі національної освіти.

Період «мовної експансії»: 1939 – 1945 рр. Під час Другої світової війни проблема британської «мовної денаціоналізації» іммігрантів в північноамериканських континентальних країн стала особливо серйозною.

Показано освітню діяльність української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу; національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США. Розкрито особливості функціонування української мови закордонних українців у багатомовному середовищі, підтверджуються основи навчання рідної мови українців у полікультурному суспільстві та

проаналізовано лінгвістичні методи навчання української мови в умовах американського білінгвізму.

Дослідження показало, що основною формою викладання української рідної мови в США все ще були місцеві школи. Слід зазначити, що у міжвоєнний період українські громадські та викладацькі організації в Україні неодноразово пропонували створити єдину установу, яка координувала б діяльність українських шкіл на їхніх конгресах, конференціях, забезпечуючи їх курсами, підручниками та посібниками, а також наочними системами.

Встановлено, що на формування мети та змісту викладання української мови в США у міжвоєнний період суттєво вплинули ідеї українських вчителів, науковців, які проживали в Галичині та європейських країнах і друкували свої доробки в різних наукових виданнях, що доходили й на північноамериканський континент.

Досліджено Період мовної асиміляції. Наприкінці 1980-х років, коли більшість українців, які проживають за кордоном, приймають асиміляцію та припиняють вчитися та спілкуватися мовою своїх предків. Найбільше занепокоєння етнічно свідомої частини української громади полягає в тому, що ця тенденція зростає з кожним роком. Фактично ця ситуація стимулювала президію секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців об'явити 1989 рік роком української мови і розвивати ініціативну діяльність, щоб «зберегти українську мову як засіб комунікації в українських родин, церквах і організаціях». Досліджено, що з початку 1990-х школярі українського походження почали відвідувати свої місцеві школи та українські навчальні школи США.

Встановлено, що у другій половині ХХ століття, збереження мови та розвиток навчання рідної мови українців у США стали головним пріоритетом українських організацій та періодичних видань. У цей період їм найбільше уваги приділяли педагогічні журнали «Життя і Школа», «Учительське Слово», «Рідна Школа» та ін. Щоб звертати увагу товариства до питань української мови, у навчальних виданнях було введено колонки «Слово педагога» (Методика і шкільна практика), «Мовний куток», «Батьки

та діти», «Українська мова», під якими розміщувалися суміжні теми та змістовні матеріали, які були розраховані на конкретних читачів: викладачів шкіл рідної мови та учнів, які навчаються в українській шкільній системі, їх батьків.

Філософія викладання української мови, яка є основою самозахисту українських громад, набувала різних форм у різні історичні періоди. На її розвиток значною мірою впливають два фактори: зовнішні фактори (мовна політика уряду, особливо мовна освіта для іммігрантів) та внутрішні фактори (власне ставлення етнічних спільнот до оволодіння та збереження рідної мови).

Дослідження, проведене Науково-дослідним інститутом українознавства МОН України у 2006 році, надає повне розуміння статусу освіти діаспори як української національної системи освіти. Було встановлено, що такі закордонні навчальні заклади українською мовою поширені за кордоном.

Констатовано, що на початку цього століття проблема вивчення мови молоддю українського походження в освітніх закладах США стала надзвичайно важливою, адже лише знання мови дало змогу школярам оволодіти змістом українознавчої освіти, головною складовою якої є культурно-історична спадщина корінного населення. Важливим фактором вибору шкіл української мови є те, що вони допомагають підтримувати національну ідентичність, оскільки дають знання про культуру, традиції, історію українського народу, допомагають вивчити мову, надають можливості брати участь у сучасних українських культурних, історичних та релігійних заходах, враховуючи наступні факти: у США існують певні закони, які регулюють освіту та виховання, тоді як люди, які живуть у діаспорі, мають лише моральні закони.

Зроблено порівняльний аналіз на межі століть: вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США. Концепція мовної освіти в Україні ґрунтується на основних положеннях Конституції України, Законів України «Про освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI

століття), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції мовної освіти 11-річної школи «Українська мова як рідна» (2011 р.), Національної стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

Досліджено матеріали американської української діаспори про роботу «Рідної школи» у м. Пасейк (штат Нью-Джерсі), Української католицької школи Непорочного Зачаття у Детройті, Школи українознавства Об'єднання українців Америки «Самопоміч» у м. Нью-Йорк (одна з найбільш знакових суботніх шкіл штату Нью-Йорк; з часу свого заснування у 1949 р. вона зосереджується на найкращих практиках реальних європейських середніх шкіл, зосереджуючись на українському дослідженні та розумінні США, високий рівень знань, добре відомий своїм випускникам, які мають можливість скласти іспит «Regents», вивчаючи українську мову, щоб приєднатися до університетів США), Академії св. Юра на острові Манхеттен (українського християнського освітнього центру, денної української школи, навчальний процес якої триває з дитинства до вступу до університету), Школи українознавства ім. Лесі Українки у м. Сіракузи (штат Нью-Йорк), Української школи у м. Палатайн (штат Іллінойс), Української католицької кафедральної школи св. Йосафата у Пармі (штат Огайо), «Нашої Української Рідної Школи» у Філадельфії, Академії св. Василя Великого у Філадельфії, Школи українознавства у Воррені.

Встановлено, що українські школи в США є центрами щирого українізму та ще одним способом збереження ідентичності підлітків українського походження в освітніх закладах США. Незалежно від того, чи українські організації, товариства, церкви сповідують якусь ідеологію, питання української школи вважаються одним із пріоритетних напрямків їх роботи. Українська Церква, особливо євангельські баптисти, надає великого значення збереженню української сім'ї та визначенню її ролі у збереженні національної ідентичності, особливо духовної. У публікації «Посланник істини» сім'я пропонується як фундамент суспільства, який допомагає підтримувати суспільну мораль і робить прямим зв'язок між могутньою

системою традиційної сім'ї та духовно-економічним розвитком сім'ї, держави, вимагаючи контролювати доступ до ЗМІ, встановлює дружні стосунки з дітьми. Згідно з україномовною літературою США, досліджено, що важливі аспекти життя суспільства, в якій українська сім'я відіграє важливу роль, це любов і повага до духовної спадщини, ідеалізм, жертівність, самодисципліна, витримка і толерантність предків. Культ родини (разом з іншими факторами) став одним із незламностей, через які українці в Сполучених Штатах до сих пір зберегли свою національну ідентичність.

З'ясовано, що в межах розширення впливу ідей полікультуралізму, мовно-культурне різноманіття розглядається як багатство і ресурс соціально-економічного розвитку, що долає ідеологію монолінгвізму, монокультурності («плавильного котла») в суспільстві і системах освіти США.

З метою визначення можливих шляхів використання американського педагогічного досвіду збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США, проаналізовано сучасні мовно-правові засади захисту прав і свобод суб'єктів етнонаціональних відносин у контексті формування ефективної державної етнонаціональної політики України, досліджено концепцію мовної політики як базового політичного документа для формування моделі етнонаціональної політики держави; окреслено передумови для прийняття Закону від 25.04.19 р. № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон № 2704), що упорядковує низку питань щодо застосування та використання державної мови.

Ключові слова: українська діаспора у США, національна ідентичність, українська громада, мова, національні традиції, українська церква, сім'я, національна освіта, культура, національна пам'ять.

ABSTRACT

Sobol O. M. “Spiritual and cultural foundations of preserving the national identity of American teenagers of Ukrainian origin in US educational institutions”. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of the candidate in Pedagogy (doctor of philisophy), specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, 2021.

Spiritual and cultural values and value orientations as basic categories of education for preserving national and cultural identity in adolescents of Ukrainian origin in the United States are highlighted; the concepts of “ethnic education”, “subject-language integrated education”, “Rainbow Coalition”, “national identity” are revealed, and periods of development of American society are defined.

It is established that a person's value orientations are understood as a certain basis of the spiritual world of the individual. Through value orientations, a person assimilates the achievements of the spiritual culture of society. The problem of studying the spiritual and cultural values of education cannot be fully revealed as long as the definition of the essence of education as a value remains outside the scope of its study.

It has been investigated that only “cultural diversity” can recreate the truthfulness of ethnic relations in American society. Experts tentatively characterize the Ukrainian diaspora in the United States as passionate one, because the people of Ukrainian origin, according to Breton, who belong to the Ukrainian Diaspora, preserve and spread their national identity in a multiethnic environment.

It has been determined that from the first years of their being on the American continent, immigrants from Ukraine built their organizational life, trying, on the one hand, to adapt to local conditions, and on the other – to preserve their ethno-national identity. Thanks to hard and dedicated work, the Ukrainian community in the United States has created favorable conditions for its cultural and national development, including the existence of a network of schools of Ukrainian Studies. The Schools of Ukrainian Studies in their development, as important Centers for preserving national culture in the diaspora in the context of

educational pluralism and ethno-cultural diversity in the United States, have passed several important stages:

Stage I – the origin of Ukrainian schools (90s of the XIX century – the beginning of the XX century). The origin and functioning of these schools showed that in the United States at the beginning of the twentieth century, a self-organized, consolidated community was already formed, which in the existence of the Ukrainian school saw the main factor in countering assimilation and the source of self-preservation of Ukrainians.

Stage II – foundation of the first schools of Ukrainian Studies, where children of American Ukrainians received not only their native language education, but also knowledge about the nature, history, traditions and culture of Ukraine. The active development of Ukrainian Studies Education continued (50s of the XX century-80s of the XX century).

Stage III – the existence of a network of schools of Ukrainian Studies (the last years of the XX century – the beginning of the XXI century). At the end of the twentieth century in the United States, thanks to the evolutionary processes of Ukrainian schools, a system of Ukrainian Studies Education was formed (from kindergartens, schools of Ukrainian Studies, courses of Ukrainian Studies to departments of Ukrainian Studies at Harvard, Columbia, Stanford and other universities).

At the present stage, the Ukrainian Studies Education in the United States continues to develop, and it is best organized in Saturday schools of Ukrainian Studies operating in the system of the US School Council under the Ukrainian Congressional Committee of America. Cultural, educational and scientific institutions directed by teachers and scientists of the School council launched active educational, cultural, organizational, patronage activities for the preservation and development of Ukrainian Education, native language, folk traditions. Modern schools of Ukrainian Studies, having absorbed a century of experience in the development of Ukrainian education, having curricula in Ukrainian studies subjects, perform the main function – preserving national identity, forming a

holistic knowledge in the younger generation of Ukraine and Ukrainians all over the world.

The regulatory support for the organization of education of teenagers of Ukrainian origin in the United States in the context of bilingualism has been characterized.

It has been established that the main goal of bilingual education in the United States is the integration of ethnic minorities into the dominant English-speaking environment. The article summarizes the opinions expressed by scientists regarding the classification of bilingual education models: duplicate or accompanying model, additive (complementary) model, parity model, displacement model. It has been found out that bilingual education is considered as a necessary tool for achieving equality in education for representatives of national minorities. Bilingual programs are designed to develop self-esteem, increase self-esteem, form a sense of ethnic self-identification, and preserve national identity.

It has been studied that in the period from the mid-1940s – 1950s, at the request of UNESCO, it was necessary to provide children from different countries of the world with education in their native language, which increased attention to the education of ethnic and racial minorities in the United States. In the 1950s, instead of the concept of “assimilation”, a new concept – “cultural pluralism” was increasingly discussed; in the mid-60s, the terms “ethnic education” and “ethnic education” occurred in the literature; The period – 1960-1970 is characterized by the creation of conditions for teaching minorities in their native language, that is, the teaching of their native language was introduced in schools, sometimes teaching in their native language was practiced in primary classes (A. Dzhurinsky); the period at the turn of the 80-90s) was associated with the inclusion in the programs of academic disciplines of materials about the history and cultural customs of national minorities, as well as with the spread of bilingual education, which was aimed at awareness of cultural and ethnic identity (A. Dzhurinsky), the emergence of concepts of intercultural and Global Education (K. Grant, K. Sliter, J. Gay, S. Nieto; 90-ies – the beginning of the XXI century – the spread of multicultural education as a factor in reforming educational practices, the

development of new approaches and educational models, training which were built on social justice, critical thinking and equal opportunities (Ya. Guletskaya).

In the period since 2009 up to present, the educational program “Race to the top” (2009) has been implemented the introduction of curricula that allow or even require training in the languages of national minorities, the introduction of bilingual university programs for adult students and native language programs for students of ethnic minorities.

It has been analyzed the historical periods of development of American Society, which had a significant impact on the need to preserve the national identity of American citizens of Ukrainian origin:

The period of selection: (1880s-1920s) People who were culturally, racially, or socially vulnerable came to North America.

The period of Quota: (1920s-1930s) In 1921, the so-called “quota system” was introduced. It was directed against the Romanesque and Slavic peoples.

The period of open demonstration of nationality: (1930-1939) In 1930, at the time of the census, Ukrainians in the United States began to demonstrate their true nationality thanks to the decisive work of ethnic organizations in the field of National Education.

The period of “language expansion”: (1939-1945) During World War II, the problem of British “language denationalization” of immigrants in the North American continental countries became particularly serious.

The study has revealed the educational activities of the Ukrainian diaspora in the United States in the context of nurturing spirituality, preserving traditions, enriching the cultural memory of the Ukrainian people; national and cultural traditions and educating spiritual, cultural and universal values in the family of emigrants of Ukrainian origin in the United States. The features of the functioning of the Ukrainian language of foreign Ukrainians in a multilingual environment are determined, the basics of teaching the native language of Ukrainians in a multicultural society are confirmed, and linguistic methods of teaching the Ukrainian language in the conditions of American bilingualism are analyzed.

The study shows that the main form of teaching the Ukrainian native language in the United States was via Local Schools. It should be noted that during the interwar period, Ukrainian public and teaching organizations in Ukraine repeatedly proposed to create a single institution that would coordinate the activities of Ukrainian schools at their Congresses, Conferences, providing them with courses, textbooks and manuals, as well as visual systems.

It has been established that the formation of the purpose and content of teaching the Ukrainian language in the United States during the interwar period was significantly influenced by the ideas of Ukrainian teachers, scientists who lived in Galicia and European countries and published their works in various scientific publications that reached the North American continent.

The period of language assimilation has been studied. In the late 1980s, when the majority of Ukrainians living abroad accepted assimilation and stopped learning and communicating in the language of their ancestors. The biggest concern of the ethnically conscious part of the Ukrainian community is that this trend is growing every year. In fact, this situation stimulated the Presidium of the secretariat of the World Congress of Free Ukrainians to declare 1989 as the year of the Ukrainian language and develop initiative activities to “preserve the Ukrainian language as a means of communication in Ukrainian families, churches and organizations”. It is investigated that in the early 1990s, students of Ukrainian origin began to attend their local schools and Ukrainian educational schools in the United States.

It has been established that in the second half of the twentieth century, the preservation of the language and the development of teaching the native language of Ukrainians in the United States became the main priority of Ukrainian organizations and periodicals. During this period, the most attention was paid to them by the pedagogical journals: “Life and School”, “Teacher's Word”, “Native School”, etc. In order to draw the public's attention to the issues of the Ukrainian language, the educational publications introduced columns “teacher's word” (methodology and school practice), “language corner”, “parents and children”, “Ukrainian language”, where related topics and content materials were placed,

which were designed for specific readers: teachers of native language schools and students who study in the Ukrainian school system, their parents.

The philosophy of teaching the Ukrainian language, which is the basis for self-defense of Ukrainian communities, took various forms in different historical periods. Its development was largely influenced by two factors: external factors (the government's language policy, especially language education for immigrants) and internal factors (ethnic communities' own attitude to mastering and preserving their native language).

The study, conducted by the Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of education and science of Ukraine in 2006, provides a complete understanding of the status of Diaspora education as the Ukrainian national education system. It was found that such foreign educational institutions in the Ukrainian language are widespread abroad.

It is stated that at the beginning of this century, the problem of language learning by young people of Ukrainian origin in educational institutions in the United States became extremely important, because only knowledge of the language allowed students to master the content of Ukrainian Studies Education, the main component of which is the cultural and historical heritage of the indigenous population. An important factor in choosing Ukrainian language schools is that they help maintain national identity, as they provide knowledge about the culture, traditions, history of the Ukrainian people, help in learning the language, provide opportunities to participate in modern Ukrainian cultural, historical and religious events, taking into account the following facts: in the United States, there are certain laws that regulate education and upbringing, while people who live in the diaspora have only moral laws.

A comparative analysis at the turn of the century has been made: studying the native language in Ukraine and the Ukrainian diaspora in the United States. The concept of language education in Ukraine is based on the main provisions of the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine "On Education", the state National Program "Education" (Ukraine in the XXI century), the National doctrine of the development of education of Ukraine in the XXI century, the concept of

language education of the 11-year school “Ukrainian language as native” (2011), the national strategy for the development of education in Ukraine for the period up to 2021.

Materials of the American Ukrainian diaspora about the work of the “Native school” in Pasake (New Jersey), the Ukrainian Catholic School in Detroit, the School of Ukrainian Studies of the Association of Ukrainians of America “Samopomich” in New York (one of the most iconic Saturday schools in New York; since its foundation in 1949, it focuses on the best practices of real European high schools, focusing on Ukrainian Studies and understanding of the US, a high level of knowledge well known to its graduates who have the opportunity to pass the “Regents” exam by studying Ukrainian to join US universities), St. George's Academy on Manhattan Island (Ukrainian Christian Education Center, a full-time Ukrainian school that lasts from childhood to university admission), Lesya Ukrainka School of Ukrainian Studies in Syracuse (New York), Ukrainian School in Palatine (Illinois), Ukrainian Catholic Cathedral School of St. Josaphat in Parma (Ohio), “Our Ukrainian native School” in Philadelphia, St. Basil, The Great Academy in Philadelphia, School of Ukrainian Studies in Warren.

It has been established that Ukrainian schools in the United States are centers of sincere Ukrainism and another way to preserve the identity of teenagers of Ukrainian origin in educational institutions in the United States. Regardless of whether Ukrainian organizations, societies, or churches profess any ideology, the issues of the Ukrainian school are considered as one of the priority areas of their work. The Ukrainian Church, especially Evangelical Baptists, attaches great importance to preserving the Ukrainian family and determining its role in preserving national identity, especially spiritual. In the publication “Messenger of truth”, the family is proposed as the foundation of society, which helps to maintain public morals and makes a direct link between the powerful system of the traditional family and the spiritual and economic development of the family. According to the Ukrainian-language literature of the United States, it is studied that important aspects of the life of a society in which the Ukrainian family plays an important role are love and respect for spiritual heritage, idealism, sacrifice,

self-discipline, endurance and tolerance of ancestors. The cult of the family (along with other factors) has made the Ukrainians in the United States still retain their national identity.

It has been found out that within the framework of expanding the influence of the ideas of multiculturalism, linguistic and cultural diversity is considered as a wealth and resource of socio-economic development that overcomes the ideology of monolingualism, monoculturalism (“melting pot”) in society and education systems in the United States.

In order to determine the possible ways to use the American pedagogical experience of preserving the national identity of American teenagers of Ukrainian origin in educational institutions of the United States, the modern language and legal bases for protecting the rights and freedoms of subjects of ethno-national relations in the context of the formation of an effective state ethno-national policy of Ukraine have been analyzed, the concept of language policy as a basic political document for the formation of a model of ethno-national policy of the state has been studied; the prerequisites for the adoption of the Law of April 25, 2019 No. 2704 – VIII “On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language” (hereinafter referred to as Law No. 2704), which regulates a number of issues related to the use of the state language.

Key words: Ukrainian Diaspora, national identity, Ukrainian community, language, national traditions, Ukrainian church, family, national education, culture, national memory.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Статті у наукових фахових виданнях (у тому числі ті, які індексуються в науково-метричних базах)***

1. Соболю О. М. Концептуальні питання розвитку культурно-національної ідентичності підлітків. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. 2018. №1 (82). С. 231-238.
2. Соболю О. М. Вплив етнічно-культурних змін на формування ідентичності підлітків. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Том 2. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. №60. С. 129-132.
3. Соболю О. М. Вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США: порівняльний аналіз на межі століть. Наукові праці вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». 2017. №2. С. 145-151.
4. Соболю О. М. Підлітки. Ідентичність та життя в глобальному суспільстві. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2017. № LXXX. С. 107-110.
5. Соболю О. М. Проблеми забезпечення національно-культурної безпеки емігрантів українського походження в умовах глобалізації суспільства. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. Частина 2. 2017. №4 (79). С. 290-295.
6. Соболю О. М. Формування етнічної ідентичності особистості в освітньому просторі США. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. 2015. №5 (68). С. 176-182.
7. Соболю О. М. Цінності українських традицій у вихованні етнічної ідентифікації підлітків української діаспори США. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. 2015. №6 (69). С. 165-172.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

8. Sobol O. Adaptation of the ethnic Ukrainian youngsters in the US cultural and educational environmen. Proceedings of the 5th European Conference on Education and Applied Psychology. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2014. P. 67-72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Соболь О. М. Збереження етнічної ідентичності студентів українського походження в університетах США. «Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2012»; XVIII науково-практична конференція «Університет і регіон: проблеми сучасної освіти» (м. Луганськ, 24–25 жовтня 2012). Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. С. 57–60.

10. Соболь О. М. Сленг підлітків української діаспори в США: етнолінгвокогнітивний аспект. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 2–3 квітня 2015 р.). м. Переяслав Хмельницький, 2015. С. 79–82.

11. Соболь О. М. Педагогічні аспекти розвитку національної самосвідомості засобами мови в молодіжному середовищі підлітків української діаспори США. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сєверодонецьк, 14 квітня 2016 р.). Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 129–133.

12. Соболь О. М. Адаптація іммігрантської молоді українського походження в освітніх закладах США як відображення мовної політики. Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Сєверодонецьк, 26–27 травня 2017 р.). / за заг. ред. Целіщева О. Б. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2017. С. 54–57.

13. Соболь О. М. Saving of national identity of foreign students in the context of the social and cultural space in Ukraine (on materials of extracurricular

activities). International Scientific and Practical Conference. Globalization of scientific and educational space. Innovations of transport. Problems, experience, prospects. 3–12 May 2017. Dresden (Germany - Paris (France)). Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 111–114.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ США	32
1.1. Духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США	32
1.2. Школи українознавства як важливі осередки збереження національної культури в діаспорі в умовах освітнього плюралізму та етнокультурної різноманітності США	55
1.3. Нормативно-правове забезпечення організації освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму.....	75
Висновки до першого розділу	97
РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У США	100
2.1. Вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США: порівняльний аналіз на межі століть	100
2.2. Освітня діяльність української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу	136
2.3. Національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США	161
Висновки до другого розділу.....	184
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	191
ДОДАТКИ	221

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток українського суспільства в діаспорі, його культурні досягнення, непереможне прагнення зберегти в нових поколіннях любов до рідної мови, до історії й традицій свого народу, захист суцільності країни та її загартовування, розвиток громадянської спільноти, шукання і зберігання своїх джерел та основ відносяться до ґрунтовних інтересів України. Культурно-національна ідентичність стає віддзеркаленням, крізь яку аналізуються, досліджуються безліч вагомих площин сьогочасного життя, включно з питаннями державності і національного волевиявлення. Протягом усього свого існування в США українська діаспора прагнула викликати інтерес молодого покоління до духовного багатства українського народу, його рідної мови, релігії та історії, тим самим поширюючи тісний зв'язок між поколіннями. Наочним прикладом є відкриття українських шкіл, щоб приділяти особливу увагу національній освіті молоді. Для цього послужив поклик, який досі можна побачити в кожному випуску видань українською мовою в США – «Українські діти – в українських школах».

Реалізація основних принципів Конституції України (ст. 12), у низці законодавчих і нормативно-правових документів (закони України «Про закордонних українців», 2012; Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (від 30 вересня 2019 р. № 722/2019), «Національної концепції співпраці із закордонними українцями», 2006; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року», 2018; постанови Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», 2010 і «Про Державну програму підтримки і співпраці із закордонним українством на 2016 – 2020 рр.», 2016); План заходів щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012 – 2015 рр. (наказ Міністерства освіти, науки, молоді і

спорту № 654 від 1.06.2012 р.); План заходів щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти на 2016 – 2020 рр. (наказ МОН України № 989 від 17.08.2016 р.); Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», що за вектором відповідальності передбачає імплементацію «Програми національної єдності та підтримки національних меншин»; Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р.; проект Стратегії популяризації державної мови до 2030 р.

Історичний досвід засвідчує, що національна ідентичність найкраще розвивається в тих країнах, де права національних меншин захищені відповідною нормативно-правовою базою. Такими країнами є Канада, Сполучені Штати Америки, Австралія та Великобританія. Українські спільноти, які в них проживають, завдяки цілеспрямованій праці національно свідомих громадських діячів, організаторів українського шкільництва, вчених і педагогів створили ефективну систему рідномовної освіти, починаючи від дитячого садка (світлички) і закінчуючи університетськими студіями, її науковим, навчально-методичним та кадровим забезпеченням. Характеризуючи національну ідентичність, дослідники визначають такі її риси: «мову, моральні норми й цінності, історичну пам'ять і релігію, міф про спільних предків і уявлення про рідну землю» (В. Кремень, В. Ткаченко).

Особливий інтерес становить вивчення досвіду збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США, оскільки Сполучені Штати – суспільство культурного, етнічного, расового й релігійного розмаїття, плюралістичне суспільство, у якому багато мов та культур існують разом. Українські діаспори за час перебування в США створили розгалужену мережу національних організацій, що допомагає зберегти свою національну ідентичність та забезпечити існування як діаспори. Це відбувається в контексті майже повністю інтегрованої в американське суспільне життя. Але формування національної ідентичності – це процес самовизначення людини у реальних та символічних конструктах етнічного та національного простору.

Дослідження цієї проблеми є актуальним завданням сьогоденної української педагогічної науки.

Важливо підкреслити, що педагогічна підтримка американських дітей і підлітків українського походження гарантується законодавством США і визначено положеннями Закону «Жодної невстигаючої дитини» («No Child Left Behind Act») (2001 р.), Закону «Про успішність кожного учня» («The Every Student Succeeds Act») (2015 р.), Акт «Про державну мову в США» («English Language Unity Act of 2015»).

Розвиток концепцій виховання у багатонаціональному середовищі в США спирається на праці американських теоретиків (J. Badets, J. Banks, C. Bennet, R. Garcia, C. Grant, J. Gay, M. Gibson, G. Giroux, D. Goldnik, J. Cummins, L. Lippmann, Lynch J., M. Lupul, S. Marginson, J.G. Marshall, D. Mossepson, S. May, S. Nieto, D. Ravitch, R. Sacs, C. Sleeter та інших).

Двомовність, багатомовність, полікультурність як явища американського суспільства вивчали Бейкер (C. Baker), У. Вайнрайх (U. Weinreich), О. Гарсія (O. Garcia), Х. Клосс (H. Kloss), У. Макі (W. Mackey), К. Мітчел (B. Mitchell), К. Овандо (C. Ovando), К. Потовські (K. Potowski), Дж. Спрінг (J. Spring), Дж. Фішман (J. Fishman), Дж. Хаммерс (J. Hammers).

У сучасній вітчизняній педагогіці американська система освіти стала об'єктом дослідницької уваги А. Алексюка, Р. Беланової, Л. Беловецької, Я. Бельмаз, О. Джус, Л. Довгань, В. Жуковського, О. Заболотної, С. Запрягаєва, О. Зіноватної, В. Коваленка, О. Коренькової, Т. Кошманової, О. Крсек, О. Лещинського, О. Літвінова, С. Лук'янчук, Н. Ничкало, М. Палій, І. Пасинкової, Л. Пуховської, О. Романовського, К. Рибачука, А. Сбруєвої, П. Тадеєва, Н. Теличко, С. Федоренко, Н. Чорної, С. Шумаєвої, М. Шутової.

Проблема розвитку та збереження національної ідентичності глибоко вивчена вченими України Т. Бевз, І. Бехом, В. Євтухом, В. Кременем, Г. Філіпчуком та зарубіжними дослідниками цієї проблеми: Монсеррат Гібернау, Роджерсом Брубейкером, Ентоні Смітом. Загальна характеристика

розвитку освіти у діаспорі представлена у працях В. Андрущенко, М. Євтуха, В. Качкана, П. Кононенка, Т. Усатенка, Г. Філіпчука.

З усього різноманіття духовно-культурно-політичного життя українства у США найбільш важливими є засади збереження національної ідентичності та ті чинники, які спонукали і спонукають українські громади до утримання і розвитку *шкіл українознавства* – центру широкого українізму та способу збереження ідентичності українців за кордоном. Науковий аналіз досліджуваної проблеми дав можливість виявити низку *суперечностей*, зокрема, між стійкою тенденцією мовно-культурної асиміляції та збереженням національної ідентичності українців в діаспорі в умовах освітнього плюралізму та етнокультурної різноманітності США.

Важливістю теоретичного обґрунтування зазначеної проблеми, наявністю наукових передумов для її вивчення й необхідністю практичного вирішення зумовлений вибір теми дослідження: *«Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми «Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика», що розробляється кафедрою педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (№ 0105U000264) та погоджено з напрямом науково-пошукових робіт кафедри іноземних мов та професійної комунікації СНУ ім. В. Даля «Тенденції розвитку мовної освіти в ХХІ столітті» (протокол засідання кафедри № 2 від 30.08.2016 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 25.01.2016 року).

Мета дослідження – розкрити теоретичні засади та практику збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США.

Відповідно до мети та концептуального бачення структури дослідження визначено такі **завдання**:

1. Схарактеризувати духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США.

2. Здійснити історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми у контексті розвитку *шкіл українознавства* в українській діаспорі США (друга половина XIX – початок XXI століття).

3. Окреслити специфічні стратегії та практичні шляхи освітньої діяльності української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу.

4. Визначити національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США.

5. Здійснити прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання надбань збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США в українській освітній практиці.

Об'єкт дослідження – виховання підлітків українського походження в середовищі українців-емігрантів США.

Предмет дослідження – зміст, методи, форми і засоби збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період другої половини XIX – початку XXI століття. *Нижня хронологічна межа* (90-ті роки XIX ст. – початок XX ст.) визначається зародженням українського шкільництва у США. *Верхня хронологічна межа* (2015 рік) визначається прийняттям Закону «Кожен учень досягає успіху» («Every Student Succeeds Act») у США та Плану заходів МОН України щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012 – 2015 рр., який передбачає забезпечення

духовно-культурних та мовно-освітніх потреб молоді українського походження в освітніх закладах країн проживання.

Головною **концептуальною ідеєю** дослідження є загальнолюдська та історична цінність ідентичності як джерела розвитку людства в сукупності поваги до культурної спадщини, збереження своєї етнокультурної, національної ідентичності, яка виявляється в усвідомленні людиною себе частиною певної етнічної спільноти; культурної ідентифікації української людяності, що проявляється насамперед у мовній сфері; духовно-культурних цінностях та ціннісних орієнтаціях як базових категоріях освіти для збереження національно-культурної ідентичності. Концепція дослідження обґрунтовується на історичному, методологічному, теоретичному та практичному рівнях:

1) *історичний* – у межах якого Школи українознавства розглядаються як історико-культурний феномен у становленні США – країни етнокультурної різноманітності і мовного плюралізму;

2) *методологічний* – визначає духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти та виховання для збереження національно-культурної ідентичності молоді;

3) *теоретичний* – визначає базові концепції, теорії, ідеї, положення, дефініції, що зумовлюють розуміння сутності феномена *національної ідентичності*;

4) *практичний* – окреслює освітню діяльність української діаспори США в контексті збереження національно-культурної ідентичності підлітків українського походження.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: *загальні положення* гуманістичної філософії щодо взаємин світової та національної культур, розуміння особистості як цінності, її діалектичної взаємодії з суспільством; *загальнонаукові положення* і висновки вітчизняної та зарубіжної наукової думки про єдність загальнолюдських і національних цінностей в освіті й вихованні; *аналітико-порівняльний* підхід як основа опанування джерелознавчих матеріалів і наукової літератури, досліджень із

різних галузей знань, нормативних документів, досвіду організаторів освітньої справи й окремих педагогів, зіставлення педагогічних позицій і фактів щодо збереженню національної ідентичності молоді в діаспорі; *аксіологічний підхід*, що сприяє розкриттю ціннісно-гуманістичних основ українських громад в діаспорі в освітній орієнтації інституцій із національно-патріотичного вишколу молоді; *культурологічний підхід*, який забезпечує розгляд української освіти і педагогічної думки в діаспорі у контексті етнокультурного середовища у США; *соціокультурний підхід*, спрямований на з'ясування впливу національних і загальнодержавних соціальних інститутів на розвиток освіти українців у діаспорі; використання концепцій педагогічної аксіології, українознавства з метою ґрунтовного аналізу розвитку українського шкільництва у США; ідеї полікультурної, білінгвальної, плюрилінгвальної освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *пошуково-бібліографічний* (для виявлення опорної джерельної бази); *хронологічно-системний* (дав змогу простежити історичні періоди розвитку американського суспільства, які мали значний вплив на потребу збереження національної ідентичності американських громадян українського походження).

Джерельну базу дослідження становлять:

- *законодавчі акти, нормативно-правові та стратегічні документи* урядових і недержавних громадських організацій США щодо охорони свобод і прав громадян США українського походження: Конституція США (United States Constitution), «Закон про імміграцію та натуралізацію», 1965, («Immigration and Nationality Act»), «Закон про початкову та середню освіту», 1965 («The Elementary and Secondary Education Act of 1965»), «Закон про двомовну освіту» (Bilingual Education Act) 1968 р. (із поправками від 1978, 1982, 1988, 1994 рр.), Постанова Департаменту освіти США «Америка – 2000: освітня стратегія» (America – 2000: an education strategy), (1991 р.), «Закон про вдосконалення шкільного навчання в США», 1994 («The

Improving America's Schools Act (IASA) of 1994»), Закон «Жодної невстигаючої дитини» («No Child Left Behind Act») (2001 р.), Перспективний план мовних трансформацій (Language Transformation Roadmap), (2005 р.), освітня програма «Гонка до вершини» (Race to the Top) 2009 р., Закон «Про успішність кожного учня» («The Every Student Succeeds Act»), (2015 р.);

- документи міжнародних організацій щодо мультикультурної освіти, документи департаментів освіти штатів, доповіді державних освітніх установ; матеріали Центру мультикультурної освіти (Center for Multicultural Education);

- результати досліджень Міжкультурної асоціації наукового розвитку (Intercultural Development Research Association), «Вчителі англійської мови для тих, хто говорять іншими мовами», (Teachers of English to Speakers of Other Languages), Лінгвістичного товариства Америки (Linguistic Society of America);

- матеріали американських та інших зарубіжних періодичних видань, збірників наукових праць («American Journal of Education», «Development & Learning in Organization», «Diversity & Democracy», «Journal of General Education», «Journal of Higher Education»), «Полікультурні перспективи» (Multicultural perspective) і «Праксис» (Praxis), хронологія федерального законодавства й політики, що впливали на освіту мовних меншин (A Chronology of Federal Law and Policy Impacting Language Minority students);

- програми мовної освіти: «Перехідна білінгвальна програма» (Transitional bilingual programs), «Розвивальна двомовна освіта» (Maintenance or developmental bilingual education), програма «Двостороннє мовне занурення» (Two-way immersion programs), двомовні програми відродження рідної мови (Heritage Language Revival);

- електронні ресурси: бібліотеки Державного департаменту США з питань освіти й культури, інформаційні ресурси мережі інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

–*вперше* у вітчизняній педагогічній науці теоретично здійснено дослідження засад збереження національної ідентичності американських

підлітків українського походження в освітніх закладах США, зокрема: *виокремлено і схарактеризовано* нормативно-правове забезпечення освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму; *розглянуто* духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності підлітків; *узагальнено* освітню діяльність української діаспори США; *з'ясовано* особливості виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США;

–введено в науковий обіг документи урядових і недержавних громадських організацій США щодо практики організації освіти національних меншин в США;

–подальшого розвитку набули наукові уявлення про сутність понять, якими послуговуються американські фахівці у сфері освіти та виховання національних меншин – «етнічне навчання», «предметно-мовне інтегроване навчання», «райдушна коаліція», «національна ідентичність».

Практичне значення отриманих результатів. На основі матеріалів дослідження розроблено спецкурс «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством», Методичні рекомендації для дисципліни «Українська мова для іноземців», Методичні рекомендації «Електронні ресурси для опанування української мови».

Упровадження результатів дисертації. Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 225/15.07 від 23.02.2021 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (№ 01-13/216 від 31.03.2021 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/280 від 26.03.2021 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького впродовж (довідка № 01-28/462 від 31.03.2021 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації було представлено в друкованих доповідях і усних повідомленнях на

міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: семінарах, форумах різного рівня: наукової конференції «Мова в контексті культури і міжкультурної комунікації» (2012, 2013, 2014 рр. м. Луганськ), V Міжнародної науково-практичної конференції «Лінгвістика. Комунікація. Освіта» (2012 р. м. Луганськ), XVIII науково-практичної конференції «Університет і регіон: проблеми сучасної освіти» (2012 р., м. Луганськ), Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології в науці та освіті» (2018, 2019, 2020 рр., м. Сєверодонецьк), II міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 2–3 квітня 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція (м. Сєверодонецьк, 14 квітня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція (м. Сєверодонецьк-Париж, 3-12 травня 2017 р.); під час проходження стажування за програмами: навчальна програма «Молодіжний працівник» (м. Кременна, 14-16 жовтня 2016 р.), освітня поїздка-тренінг «Єдність у різноманітті» (м. Тернопіль, 19-21 березня 2015 р.), семінар Active Citizens National Facilitator Development Workshop від British Council (м. Київ, 12-16 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення за результатами дисертаційного дослідження відображені у 13 публікаціях. А саме: 7 фахових статей у наукових виданнях України (з них 5 – у виданнях, що індексуються у наукометричній базі Index Copernicus), 1 публікація в закордонному виданні, 5 – тези доповідей.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, використаних джерел (337 джерел, з них 87 – англійською мовою), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації – 240 сторінок. Основний зміст викладено на 190 сторінках. Дисертацію проілюстровано 3 таблицями, 3 рисунками.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ США

1.1. Духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США

На початку ХХІ століття накопичилося чимало прогнозів розвитку людства, але у всіх сучасних проектах і сценаріях явно або неявно присутня головна думка: подальший розвиток цивілізації можливий лише в умовах багатополярного світу. Разом з тим, в останні десятиліття ХХ століття загальнопланетарна картина світу й динаміка його розвитку почала принципово змінюватися під впливом процесів інтеграції, взаємопроникнення різних культур та уніфікації способу життя, що має глобальну значущість. У цих умовах у багатьох поліетнічних країнах світу стала складатися ситуація, яка характеризується дослідниками як криза ідентичності. Особливо гостро проблема ідентичності проявляється в сфері міжнаціональних відносин.

Ціннісна орієнтація є важливою частиною особистості та всього соціального життя та культури. Криза системи цінностей виникає в умовах соціальних змін, пов'язаних із соціальним розвитком. Нечіткі цінності впливають на ставлення людей до життя, сім'ї та роботи, а також на поведінку та соціальну пасивність.

Життєвий досвід людини накопичено у ціннісній орієнтації. Людина вважається зрілою як особистість, коли має певні усталені ціннісні орієнтації, які обов'язково проявляються у її діяльності та поведінці. Протягом свого життя людина обирає певні матеріальні та духовні цінності.

Дослідження проблем цінностей та ціннісних орієнтацій широко розкрито та представлено в наукових працях. Поняття «цінність», «ціннісні

орієнтації» розкриваються багатьма відомими вченими, таких як А.А. Ручка, Б.С. Братусь, Д.О. Леонтьєв, А.Г. Здравомислов, В.О. Ядов. Динаміку ціннісних орієнтацій свого часу аналізував І.С. Кон. А.В. Іващенко, А.В. Бітуєва, Н.В. Фролова провели сучасні дослідження структури ціннісних орієнтацій.

Дослідження цінностей та ціннісної орієнтації слідує усталеній традиції соціальної психології (М. Бонд, У. Шимах, С. Ойші, М. Рокич, Ш. Шварц), соціології (Inglehart & Abramson 1994; Inglehart & Flanagan 1987; Klages & Gensicke 2006), політичних наук (Huntington & Harrison 2004), психології розвитку (Colby & Kohlberg 1978; Kohlberg 1976; Piaget 1979, 1984), культурної психології (Hofstede 1985, 1993, 1997; Triandis 1972, 1980, 1994, 1995) та організаційної психології (Von Rosenstiel 2003).

Однак за останні десятиліття наукові дискусії щодо ціннісної орієнтації набули суттєвого значення в освітніх науках та освітній практиці (Bennack 2006). Цей дискурс про ціннісну освіту в школах та освітній контекст останнім часом набуває важливого значення з точки зору полікультурних освітніх установ (Korpen, Lunt & Wulf 2003, Boness 2002; Mayer 2001). Хоча дискурси про ціннісні орієнтації можуть мати різний історичний фон, контекст та мотивацію, вони однаково важливі та виправдані.

На межі ХХ і ХХІ століть бурхливий розвиток систем зв'язку, інформаційних технологій, новітніх методів передачі знань призвів людство до переходу від індустріального суспільства до інформаційного суспільства, «суспільства знань». ЮНЕСКО визначає ХХІ століття як «століття освіти» [330].

Культурна ідентичність необхідна для мирної співпраці цивілізацій. Якщо люди мають сильне почуття самоідентичності через культуру, вони, швидше за все, будуть мирно взаємодіяти з іншими культурами, поважаючи різноманітність систем цінностей та релігійних вірувань, а також матеріальні аспекти культури. У міру того, як різні культури переплітаються між собою, ці культурні ідентичності можуть змінюватися. Плавна природа культури може бути позитивною, що може призвести до зміцнення суспільних

структур та цінностей, але також може знищити меншини або менш потужні культури, що призведе до дезінтеграції основних людських цінностей.

Захист та збереження культури включає аспекти прав людини, толерантності, розвитку та захисту культурних пам'яток та артефактів, а також права інтелектуальної власності на культурну мову та мистецтво. Захист та збереження різноманітних культур світу є однією з основ, на якій будувалася Організація Об'єднаних Націй. Науково-культурна організація ООН з питань освіти (ЮНЕСКО) є основним органом ООН для захисту та збереження культури. Основою роботи ЮНЕСКО є визнання зв'язків між культурою та більш широкими цілями людей у всьому світі. Повага, толерантність та захист культури є центральними для Мандату ЮНЕСКО на «просування через освітні, наукові та культурні відносини народів світу цілей миру та загального добробуту людства» [331]. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийнято Генеральною Асамблеєю 16 грудня 1966 р., що набрав чинності 3 січня 1976 р., визначає права на самовизначення всіх народів вільно здійснювати свій культурний розвиток [279].

У Декларації 1966 року про принципи міжнародного культурного співробітництва зазначено, що «кожна культура має гідність і цінність, яку потрібно поважати і зберігати», і що «кожен народ має право та обов'язок розвивати свою культуру» [327]. Організація Об'єднаних Націй проголосила 1995 рік Міжнародним роком толерантності, заявивши, що ООН є «Переконаною, що толерантність – визнання та вдячність інших, здатність жити разом із іншими та слухати інших – є міцною основою будь-якого громадянського суспільства та миру» [282]. Численні інші резолюції та декларації Організації Об'єднаних Націй сприяють захисту та збереженню культурних прав, включаючи Декларацію про ліквідацію всіх форм нетерпимості на основі релігії чи переконань [280], Декларацію про права осіб, які належать до етнічних, релігійних та мовних меншин [281], Декларація ЮНЕСКО про расу та расові упередження [329] та Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини [328].

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) визначила культуру як відмінні риси, включаючи сукупні духовні, матеріальні, інтелектуальні та емоційні риси, що характеризують суспільство чи соціальну групу, і які включають, крім мистецтва та літератури, їх спосіб життя, спосіб їх спільного життя, їхні системи цінностей, а також їхні традиції та вірування [308].

Культура суспільства чи групи однозначно більше не є накопиченням їхніх творів та знань, і вона не обмежується лише їх культурною спадщиною, але охоплює вимоги до їхнього способу життя, які включають їх освітню систему, засоби їх поширення, їх культурні навички та їх право на інформацію [324].

У рекомендації ЮНЕСКО щодо збереження традиційної та популярної культури (1989) вона була далі визначена як загальна кількість творінь, що походять від культурної спільноти, заснованої на їх традиціях, виражених групою або окремими особами та відповідаючих очікуванням громади, одночасно виявляючи свою культурну та соціальну ідентичність; стандарти та цінності, які передаються усно, імітацією чи іншими методами. До їх форм належать, серед інших; мова, література, музика, танці, ігри, міфологія, обряди, звичаї, ремесла, архітектура та інші види мистецтва.

У преамбулі згаданої Рекомендації було підтверджено, що традиційна або популярна культура «є частиною загальнолюдської спадщини людства і утворює потужну міру наближення серед існуючих народів та соціальних груп як ствердження їхньої культурної ідентичності».

Культурне різноманіття відноситься до «різноманітних способів, у яких культури або групи та суспільства знаходять своє вираження» [323]. Таке культурне різноманіття «є настільки необхідним для людства, як біорізноманіття для всіх живих організмів, і являє собою спільну спадщину людства, яку слід визнати та закріпити на благо теперішніх та майбутніх поколінь» [325].

У цьому сенсі держави зобов'язані захищати та сприяти культурному різноманіттю та приймати «політику, яка сприяє включенню та участі всіх

громадян, щоб таким чином забезпечити згуртованість суспільства; мир та життєздатність громадянського суспільства». Таким чином, «культурний плюралізм є політичною відповіддю на реалії культурного різноманіття» [326].

Сама культурна ідентичність осмислюється як сукупність культурних посилянь, за допомогою яких людина чи група можуть бути визначені, проявлені та бажають бути відомими; це передбачає свободи, які постійно притаманні гідності особистості, та інтегрує культурне різноманіття як в індивідуальному, так і в загальному плані [270]. Це «міжсуб'єктивне уявлення, яке орієнтує на те, як люди відчують, розуміють і діють у світі». Культурна спадщина є невід'ємною частиною культурної ідентичності, і її слід розуміти як «усе, що є частиною характерної ідентичності народу, і яким, за бажанням, можна ділитися з іншими народами» [333].

Глобалізація охоплює найрізноманітніші сфери людського життя, включаючи соціальну, де процеси міграції та глобалізації культури набувають особливого значення. Культури виникають і розвиваються, взаємодіють між собою. І першим полем цієї взаємодії є діаспора. Діаспора – це середовище, де культура безпосередньо розвивається та збагачується. Розвиток діаспор здійснюється шляхом поширення культури, цінностей і традицій свого народу, але в той же час інтегрування в суспільство з іншою культурою, що передбачає набуття нових соціально та духовно значущих якостей. Психологічною причиною виникнення діаспори є те, що люди, далекі від батьківщини, починають розуміти, цінувати і навіть більше любити рідну культуру.

Феномен діаспори ґрунтується на культурній самобутності, яка забезпечує життєздатність етнічного організму. Відрив від історичної батьківщини компенсується прагненням до збереження національної культури, сприянням її розвитку, стійкістю до асиміляції. Слід зазначити, що не кожна етнічна група виступає в ролі діаспори і що діаспора є певною стадією розвитку етнічної спільноти, яка відрізняється високим рівнем згуртованості і консолідації, ефективністю організаційних форм

життєдіяльності, дієвим соціальним захистом своїх членів, активною самоорганізацією і самоврядуванням, повноправним входженням до системи міжнаціональних зв'язків.

Дискусії про проблеми діаспор ведуться філософами, соціологами, політологами досить давно.

Як зазначає В. Дятлов, у діаспорології є два напрямки: теоретичне, що досліджує фундаментальні проблеми діаспорології як науки, і практичне, що досліджує проблеми конкретної діаспори в конкретний історичний період. Учений зазначає, що часто ці напрямки існують, майже не поєднуючи [69]. «Одні й ті ж люди, їх сукупність, можуть бути, а можуть і не бути діаспорою», – пише В. Дятлов, трактуючи розглянуте явище як специфічну систему формальних і неформальних зв'язків, заснованих на спільності долі, історичної пам'яті, на спільних зусиллях з підтримки способу життя в якості національної меншини в іншоетнічному суспільстві [68]. Одним із найбільш цитованих в останні роки є визначення Ж.Т. Тощенко і Т.І. Чаптикової: «Діаспора – це стійка сукупність людей єдиного етнічного походження, яка живе в іноетнічному оточенні за межами своєї історичної батьківщини (або поза ареалу розселення свого народу) і має соціальні інститути для розвитку і функціонування цієї спільності». Автори особливо підкреслюють таку ознаку діаспори, як внутрішня здатність до самоорганізації, яка дозволяє діаспорі функціонувати тривалий час, при цьому залишатися відносно самодостатнім організмом [209].

С.В. Стрельченко під діаспорою розуміє «будь-яку етнічну чи конфесійну (ендогамну) меншість, яка проживає в чужорідному оточенні та об'єднана загальною самосвідомістю, що виражається в почутті групової солідарності», при цьому уточнює, що «діаспорою є лише меншість, яка володіє інститутами внутрішньої консолідації» [205, С. 65-68]. Особливо слід підкреслити тезу автора про те, що діаспора, на відміну від етнічної групи, завжди інституалізована, тобто вона створює інститути та організації, діяльність яких спрямована на збереження і розвиток етнічної ідентичності.

Практично всі дослідники одностайні в тому, що діаспора – це не «відкол з етносу», а етнічна спільність, яка зберігає основні риси національної самобутності свого народу (мова, традиції, свідомість та ін.) та сприяє їх розвитку.

Стиль життя діаспори формується на основі взаємодії традицій і сучасності, досвіду і спогадів, зв'язку історій, культур і мов, а також орієнтацій трьох чинників відносин: самої діаспори, приймаючої сторони і історичної батьківщини. Крім того, серйозний вплив здійснюють міграційні потоки, перерозподіл кордонів, розпад державних утворень та ін. Вони обумовлюють географічне розпорошення етнічних груп, представлених як меншість в іншому суспільстві й поставлених у важкі умови з'ясування своїх інтересів і пошуку ідентичності, обумовленої подвійною приналежністю.

Специфіка феномену діаспори полягає в її подвійному становищі відносно приймаючої країни й історичної батьківщини. З одного боку, прагнення зберегти й далі розвивати свою національну культуру, традиції, мову передбачає збереження зв'язку з країною виходу, історичною батьківщиною; з іншого боку, необхідність проживання на новому місці, пристосування до нових реалій вимагає засвоєння культурних цінностей приймають народів, встановлення зв'язків з титульною нацією, її владними структурами [112].

Двоїсте становище діаспори відносно приймаючої країни та історичній батьківщині проявляється й у внутрішній діяльності діаспори, яка визначається її внутрішніми функціями, основними з яких є етнокультурна, тобто збереження або відродження національної культури свого народу; розвиток і передання етнічних культурних цінностей; збереження і розвиток національної самосвідомості, з одного боку, і соціальна, тобто пристосування до нових реалій, яке вимагає засвоєння культурних цінностей приймаючих народів, встановлення зв'язків з титульною нацією, її владними структурами – з іншого.

Особливу і практично недосліджену галузь являє собою вивчення етнічної самосвідомості в умовах діаспори. Як зазначає Ж.С. Калуст'янц,

«діаспоральна самосвідомість ніяк не може повністю збігатися з національним. Їх не можна розглядати і в контексті співвідношення таких категорій як частина і ціле. Діаспоральна свідомість відмінна і від свідомості етнічної групи. Як відомо, справа в тому, що діаспоральне буття не можна ототожнювати цілком з буттям національної або етнічної групи» [94, с. 288]. Як зазначає дослідник, діаспоральна свідомість – це «почуття приналежності до своєї етнічної громади (групи), що живе в іншонаціональному середовищі, усвідомлення спільності інтересів, цілей і доль, що утворюють її індивідів» [94, с. 293].

Збереження етнічної самосвідомості (або чітке усвідомлення приналежності «своєму» етносу) в якості основної функції діаспори виділяють і Ж. Тощенко і Т. Чаптикова. В основі цієї функції лежить протиставлення «ми-вони», яке визначає процеси ідентичності членів діаспори. Важливою функцією вважається захист соціальних прав членів діаспори [209, с. 36.].

Ключова роль в утворенні діаспор відводиться діаспорній ідентичності. Наприклад, М. Дабаг і К. Платт розглядають діаспору як суспільну модель, яка створює ідентичність, громадські інститути, а також вводить колективні орієнтири. На думку М. Дабаг і К. Платта, ця позиція призводить у своїй основі до дискусії про розуміння ідентичності. Це впливає з тези про те, що стиль життя діаспори формується на основі взаємодії традицій і сучасності досвіду та спогадів; а також взаємодій історій, культур, мов і орієнтацій трьох акторів відносин: діаспори, країни перебування і країни результату. Оскільки всередині приймаючого суспільства група, що належить до діаспори, завжди впізнається як чужорідне тіло, подальше міркування має йти про окремі відмінні фактори, характерні для даної групи, які відмежовують її від суспільства в цілому. Життя в діаспорі означає необхідність знаходитися в полі напруженості різного історичного досвіду і соціальної дійсності. Важливо підкреслити, що діаспора створює ідентичність не тільки на підставі своїх спогадів, але також на основі нових елементів реального суспільства. Діаспора зберігає живими спогади про

країну виходу, утворюючи, однак, ідентичність, створену також на основі нових елементів реального суспільства і що є критерієм позначення власної відмінності.

Багато дослідників відзначають факт множинної ідентичності членів діаспори: діаспора передбачає змішування різних культурних, соціальних, політичних, економічних установок, характерних одночасно, як для країни проживання, так і для країни походження. Для діаспори важливим є не проблема вибору альтернативного напрямку в формуванні ідентичності та самовизначення, а проблема синтезу обраних культурних орієнтирів і створення особливого типу діаспорної ідентичності. Діаспорна ідентичність, як зазначає М.А. Аствацатурова, є більш динамічною, ситуативною та масштабною, порівняно з ідентичністю корінних (автохтонних) меншин. На її думку, переселенська етнічна меншина здатна більшою мірою варіювати етнокультурні характеристики, ніж материнський етнос [5, с. 185-189]. Таким чином, діаспорною ідентичністю є багатогранна (або множинна) ідентичність, яка обумовлена структурою діаспори, відрізняється динамізмом і відображає регіональні особливості.

Поняття ідентичності є спірним в ряді академічних галузей, в яких цей термін відіграє центральну роль. Особистість часто є центральним питанням, навколо якого розвиваються дискусії, і тому важливо поглянути на те, що насправді означає ця концепція.

У цьому контексті питання ідентичності стоїть на порядку денному для людей, які бояться втратити власну ідентичність. Ідентичність – це соціальне явище, яке починається з процесу формування ідентичності шляхом взаємодії з «іншим» або проти «іншого». Людина схильна до інтерналізації та практикування поведінки, цінностей та норм суспільства, де вона проживала, з метою забезпечення своєї психологічної та фізичної безпеки. Таким чином, щоб отримати особистість, потрібно або ідентифікувати себе з кимось, і / або сприйматися як ідентичні з кимось іншим. Неперервні та постійні процеси інтерналізації соціального середовища призводять до побудови індивідуальної ідентичності в межах соціального виміру.

Національну ідентичність можна визначити як сукупність пізнань та емоцій, що виражають стосунки людини з нацією [255; 290]. «Національна ідентичність» – це суб'єктивна конструкція, що відрізняється від поняття «національність», що є об'єктивним маркером приналежності особи до нації. Громадянство, як правило, призначається державою шляхом офіційної реєстрації та видачі відповідних документів.

Національна ідентичність – це складне поняття, яке включає такі компоненти [254]: 1. Суб'єктивне переконання (самокатегоризація) щодо того, до якої нації належить. 2. Сильне почуття національної приналежності як частини ідентичності особистості. 3. Емоції (позитивні чи негативні) щодо нації. 4. Стереотипи про типові характеристики та риси людей, що належать або до власної національної групи, або до інших національних груп. 5. Суб'єктивний досвід інклюзивності та сприйняття себе подібним до інших членів групи за важливими ознаками, що визначають групу. 6. Суб'єктивні думки щодо поточних цілей та проблем нації. 7. Знання та готовність до інтерналізації національної культури та цінностей та дотримання національних норм поведінки.

Національна ідентичність – це соціальна конструкція; тому вона може змінюватися залежно від психосоціальних обставин [268; 305]. Більшість людей виражають певний ступінь національної ідентичності; проте його вираження посилюється в ситуаціях, коли приналежність до нації стає особливо помітною, наприклад, під час міжнародних спортивних змагань або коли існує потенційна загроза національній ідентичності, наприклад під час міжкультурної зустрічі [263]. Хоча більшість людей мають єдину національну ідентичність, інші, які за народженням чи за вибором, що належать до кількох націй, можуть мати окремі національні ідентичності, що стосуються кожної з цих націй. Наприклад, люди, батьки яких походять з різних країн, а також іммігранти першого та другого поколінь можуть мати різні національні особливості. Офіційне громадянство є загальнозживаним маркером національної ідентичності, але воно не є ні необхідною, ні достатньою умовою національної ідентичності. Можна сформулювати

національну ідентичність, яка стосується нації, якій не належить, але бажає належати, в той час як можливо також мати слабку національну ідентичність щодо нації, якій насправді належить, як це часто буває для іммігрантів [260; 317].

Найбільш часто вивчаються компоненти національної ідентичності включають ідентифікацію з нацією, ставлення до нації та національні стереотипи. Ці компоненти національної ідентичності вимірюються за допомогою шкал типу Лікерта, на яких респонденти повинні оцінити, наскільки точно елементи шкали відображають їх думки та почуття. Ідентифікація з нацією відображає ступінь, в якій компонент національної ідентичності фігурує в загальній ідентичності особистості. Наприклад, шкала, розроблена Роккасом [312], складається з наступних чотирьох пунктів: «Ця національність є важливою частиною мого самовизначення»; «Коли я говорю про цю націю, я кажу «ми», а не «вони»»; «Коли цю націю критикують, я сприймаю це особисто»; «Мені важливо думати про себе як про члена цієї нації».

Пристосування визначається як суб'єктивний зв'язок між людиною та об'єктом прив'язаності. Фізичні особи формують зв'язки пристосування, оскільки об'єкт прихильності забезпечує їм відчуття безпеки та задовольняє їхні потреби у виживанні та розвитку [304]. Найчастіше об'єктом пристосування є значна фігура в житті особистості: мати або інший близький родич, друг чи супутник життя. Однак у підлітковому та зрілому віці певні потреби в безпеці та розвитку можуть бути задоволені лише колективом; отже, групи (наприклад, етнічні та релігійні) можуть вважатися об'єктами пристосування [268; 293].

Нації задовольняють потреби людини двома важливими способами: вони забезпечують фізичне виживання та задовольняють потреби людей у належності [301]. Відповідно, дослідники розрізняють інструментальний та символічний (або сентиментальний) аспекти пристосування до нації [288; 292; 301; 315; 320].

Загалом, теорія групової причетності до національної ідентичності припускає, що соціально-економічні обставини глибоко впливають на національну ідентичність людей. Можна сформулювати наступні конкретні гіпотези: 1. Національна система освіти матиме глибокий вплив на національну ідентичність підлітків. Крім того, погляди та цінності батьків вплинуть на національну ідентичність їхніх дітей. 2. Доброякісні соціально-економічні умови в країні, а отже, і більший рівень задоволення основних потреб, будуть пов'язані із сильним ототожненням і позитивнішим ставленням до нації. Соціально-економічні умови матимуть сильніший вплив на ставлення людей до нації, ніж на їх ототожнення з нацією. 3. Серед підлітків буде позитивний зв'язок між хорошими стосунками з батьками, однолітками та вчителями та міцною національною самосвідомістю.

У дослідженні А. Русначенко говорив про шляхи консолідації України як національного фундаменту за допомогою особистої роз'яснювальної роботи та за допомогою засобів масової інформації, особливо зосереджуючись на руйнуванні іноземних моделей ідентичності, та, водночас, зберігаючи історичну пам'ять про етнічні меншини [180, с. 72-73].

Науковець М. Загірняк бачить основою згуртування української нації в єдиний соціально-політичний організм «національну ідею з чітко визначеним суспільним ідеалом, формування патріотично налаштованої еліти, здатної в майбутньому реалізувати цей ідеал» [76, с. 100]. М. Шульга характеризує ідентичність як цілісний відношення між людьми та спільнотою, ототожнення з певною соціальною групою та систему цінностей, ідеал та систему норм відповідної спільноти, глибоко вкорінених у духовному світі людей, що свідчить про те, що сам є стрижнем стабільності [243, с. 93].

О. Іванова стверджує, національну ідентичність формує спільнота, яка прагне захищати свій суверенітет, що починає процес «диференціювання, опису «своєї» групи та відокремлення її від «інших» [88, с. 73]. Якщо індивід ототожнює себе з певною нацією або державою, або етнічною групою і відчуває свою належність до них, кажуть про національну ідентичність» [88, с. 83]. Однак, на думку дослідників, національна та етнічна ідентичність не є

ідентичними термінами, оскільки члени етнічної спільноти можуть мати різну національну ідентичність (наприклад, етнічний українець з американською національною ідентичністю) [88, с. 52].

О. Картунов припускає, що до основних ознак етнічної ідентичності належать спільне (міфічне чи справжнє) походження, культура, мова (але не завжди), реальна чи уявна історія, звичаї та традиції, самосвідомість та загальна назва (етнонім) [99, с. 23-24]. Подібних поглядів дотримується серед українських вчених М. Обушний, який підтримує ідею про те, що расова ідентичність є результатом взаємозв'язку та взаємодії цілей (спільне походження, історична складова, культура тощо) самоідентифікації людини [154, с. 2]. Однак Ю. Римаренко зазначав, що етнічна ідентичність сприяє національному самовизначенню людини, тобто її суверенітету, що, в свою чергу, стимулює самовизначення нації [174, с. 70]. Іншими словами, вчені використовують об'єктивні фактори для пояснення умов етнічної ідентичності, тоді як етнічність є об'єктивною та суб'єктивною [174, с. 73-74], трактуючи останнього як «продукт соціалізації і політизації етнічності» [174, с. 79].

Викладене узгоджується з поглядом українського історика О. Удода [211, с. 32-38] на об'єктивність етнічної ідентичності (внаслідок етнічних, культурних, психологічних факторів), навіть якщо вона ускладнена (у випадку міжетнічного шлюбу) через небажання належати до певної етнічної групи несвідомо чи свідомо (у разі обмеження прав етнічних меншин, переслідуваних з етнічних причин тощо). Вчений вважає, що в порівнянні з усталеними расами, етнічна ідентичність є динамічною категорією, оскільки вона може перебувати у стані формування, зміни та адаптації. В її основі лежить історична пам'ять, самосвідомість у процесі історичного розвитку та історизація соціальних процесів. На відміну від етнічної особистості, що базується на постійних цінностях, національна ідентичність в основному ґрунтується на раціональних та усвідомлених виборах – розумінні громадянських, політичних та історичних цінностей людини, етнічної групи чи нації [211].

У своєму дослідженні О. Корнієнко вважає, що кожен має певні стосунки зі своїм етносом. Крайніми їх полюсами є «етнічний нарцисизм» та «етнічний нігілізм» (космополітизм), а посередині шкали – «етномаргінальний тип» [115, с. 125]. Як вважає О. Корнієнко [115], межа між етнічною приналежністю та нацією полягає в тому, що існують речі, які не залежать від людини, але є щось, що зобов'язує її зробити свідомий вибір та особисті зусилля. Нація звільняє людей від «природної» прихильності до етнічного походження, не заперечуючи цього. По-перше, це бачити себе членом певної етнічної спільноти з емоціями, цінностями та сегрегацією від інших рас. По-друге – усвідомлення своєї приналежності певній державі; багатовимірне поняття, яке не можна звести до єдиного елемента і прищепити людині за допомогою штучних засобів. Як вважає дослідник [115, с. 129-130], етнічну та національну ідентичність слід розрізняти з точки зору особистої, а не колективної ідентичності. Одна справа – мати приналежність до української нації в Україні, а інша – мати приналежність до української нації в США [115, с. 76].

Ми вважаємо, що дослідження Л. Нагорної найбільш повно вводить та розкриває проблему національної ідентичності в українській науці. Учена визначає [149] етнічну ідентичність як всеосяжну категорію, що поєднує етнічну приналежність та громадянське. Якщо ми розглядаємо національну ідентичність як окрему категорію, то національна ідентичність матиме дві ніші: одна – це наше вкладення в концепцію «національної свідомості» або «національної самосвідомості» (тобто демонстрації прихильності до конкретних національних цінностей, ідентичність з конкретною етнічною групою – за бажанням), і та, є результатом усвідомлення людиною чи групою громад спільноти про свою долю шляхом усвідомлення ідентифікації членів громади як співгромадян. Як вона вважає [149], національна ідентичність – це сукупність етнонаціональних факторів, що складають основу класифікації людини чи групи за принципом почуття історичної індивідуальності, ідентичності громади, прихильності до своїх національних цінностей і водночас належності до політичної нації [150, с. 76-77].

Оскільки національна ідентичність містить важливу частину несвідомого, вона є основою, головним компонентом структури національної свідомості, яка діє на трьох рівнях – індивідуальному, колективному та соціальному. М. Степики, М. Юрія, Т. Бевз, В. Піскун, Я. Калакури, О. Рафальського акцентують на теоретичних та емпіричних дослідженнях поняття «національна концепція», духовному рівні української цивілізації, розумінні етнічних явищ, факторах та механізмах етнічного та етнічного виробництва, а також державі у сфері ідентичності, функції політики та механізму національної консолідації, алгоритму щодо середовища української імміграції та роль мови у національному будівництві.

Утім результати публікацій праць та емпіричних досліджень не повністю вирішили проблему формування української національної ідентичності. Як один із ціннісних парадоксів сучасності [204, с. 63] є той факт, що, з одного боку, для вирішення сучасних світових проблем люди повинні ставити інтереси та цінності світу вище національних. З іншого боку – можуть не становити єдності людства, якщо вони не почуваються захищеними за «стінами» своєї нації та культури [166]. Проте багато досліджень показали, що сучасний стан процесу ідентифікації можна охарактеризувати як кризу не лише серед діаспори, а й фактичної української спільноти. Крім того, вчені вважають, що глобалізація призвела до кризи сучасної цивілізації: ієрархізація національних держав як структурних одиниць, позбавлення національних територіальних кордонів для досягнення соціальної єдності та відкриття меж між країнами [93, с. 78-79; 246, с. 30].

Згідно з дослідженнями, процес формування та набуття українською діаспорою етнічної та національної ідентичності в чужому та поліетнічному середовищі є набагато складнішим, ніж у сучасній Україні.

Насамперед, «діаспора може існувати тільки в інституційних формах громадянського суспільства, інакше вона розчиниться і припинить своє існування» [6, с. 50]. Статус національної меншини, етнічна толерантність у внутрішній політиці багатьох країн, ізоляція одного суспільства від іншого, відсутність регулярного діалогу та підтримки з боку історичної батьківщини

зробили процес формування і закріплення українських культурних та духовних характеристик дуже ускладненими [8, с. 82].

Відповідно до конструктивістської методології, «найважливішими соціокультурними механізмами конструювання національної ідентичності є створення [...] спільного мовного, культурно-символічного простору, уніфікація системи освіти; конструювання власного історичного нарративу, єдиного інформаційно-комунікативного поля тощо» [4, с. 156]. Доцільно стверджувати, що ці фактори (в межах їх етнічної групи) активно використовуються серед українських діаспор в США для побудови та підтримання національної ідентичності та зупинки асиміляції [4, с. 82].

Хоча більшість українців США протистоять асиміляції, вони успішно інтегруються в американське суспільство, основною рисою якого є культурне різноманіття. За словами М. Куропася, українська діаспора в США, а також інші етнічні групи, що складають американський народ, є результатом взаємозв'язку двох держав та національної традиції – України та Америки – водночас лояльної до обидвох [297, с. 19-20]. Однак у кожному поколінні, народженому за межами України, формуватиметься зовсім нова особливість психологічної самооцінки, мовна обізнаність зміниться, і вони прагнуть знайти компроміс. Плавно важливіше значення для української діаспори у США набувають культурологічні, світоглядні, генеалогічні цінності, тобто емоційна асоціація [298, с. 83]. Такий член української діаспори ще розуміє й усвідомлює свою етнічну інакшість, але його екзистенційне почуття безперервності пов'язується вже з новою країною проживання.

Питання національної ідентичності (у літературно-мистецькому існуванні) виявляється у творах Т. Шевченка, і ця концепція є багаторівневою, охоплюючи всі фактори, які, на думку поета, можуть стати національним будівництвом, складаючи основу для побудови власної держави [239, с. 339].

Для майстра збереження рідної мови є однією з найбільш критичних проблем, оскільки втрата мовних кодексів (це стосується українців) призведе до руйнування державотворчого мислення.

У передмові до видання 1841 р. подано погляди Тараса Шевченка на культурне становище українців: «Прочитали собі по складах «Енеїду», потинялися коло шинку, та й думають, що от коли ми вже розпізнали своїх мужиків. Е ні, братики, прочитайте ви думи, пісні, послушайте, як вони співають, [...] як вони згадують старовину і як вони плачуть [...] А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово» [240, Т. 5, с. 207]. Позбавлення можливості брати участь у розвитку свого уряду перетворює представників людини на духовних невільників, а внутрішня свобода для Т. Шевченка є важливою складовою моралі країни. Він вважає, що причини втрати української незалежності слід шукати в кожному українці, який не визнає національних принципів, наприклад, всупереч християнській традиції [239, с. 222], ігнорує національне минуле. Автор вважає, що у нашій історії існують конкретні моделі та настанови щодо встановлення майбутнього незалежної української держави, яка є національним фактором, здатним об'єднати народ [239, с. 28]. Завдяки фольклорному жанру та українській мові, що використовуються у його творах, поету вдалося створити іншу українську модель, її культуру та історію, щоб поширити цей образ у суспільній свідомості. Д. Мордовцев, був автором коментаря до «Кобзаря» в 1860 році. Він наголосив на ролі творів Шевченка в захисті національної ідентичності та відзначив: «Тон, яким заговорив Шевченко, був новий для нас і незвичний. [...] чулося, що поет заговорив [...] про те, що творилося в душі тієї вічно мовчазної маси мислячих по своєму індивідуумів. [...] Шевченко був у числі перших умів, які почали вводити в поезію стихію народності ...» [239, с. 478].

У своїх працях, заснованих на основних етнологічних спостереженнях, І. Франко підтвердив питання національної ідентичності з методологічної точки зору. «В історії і в характері українського (малоруського) народу є щось таке, що засвідчує його тісний тисячолітній зв'язок із землею, яку він заселяє...» [231, Т. 45, с. 162]. У статті «Поза межами можливого» І. Франко виражає ідею [231, Т. 45, с. 283-285], що найвищим пріоритетом захисту

національної ідентичності є усвідомлення українцями «ідеалу національної самостійності», який для митця «стає постійним імперативом культурної і політичної діяльності кожного нормального українця» [239, с. 49].

У цій же статті І. Франко висунув основну пропозицію, що кожен, особливо свідомий інтелектуал, зобов'язаний оцінювати будь-яку думку чи діяльність, засновану на розвиткові або захисті національної ідентичності: «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації» [231, Т. 45, с. 284]. Визнаючи перспективи молоді у побудові майбутнього української держави, Франко сформулював для них конкретний національний план, поданий у статті «Одвертий лист до галицької української молоді», де він зосереджується на головному завданні української інтелігенції в критичний період – формуванні національної ідентичності: «...вितворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, [...] відпорний на асиміляційну роботу інших націй. [...] Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів» [231, Т. 45, с. 404-405]. Водночас він наголошує на необхідності критикувати недоліки країни – «індиферентність та моральна грубошкірість», «масова інерція», «байдужість до важних загальних справ» тощо, – передусім, якщо вони характерні для людей, які займаються державними справами [231, Т. 45, с. 406-407]. Націологічна ідеологія Івана Франка стала основою для розвитку сучасних теорій національної ідентичності в різних гуманітарних науках.

Як історик, М. Грушевський професійно вирішував проблему національного самопізнання, оскільки вважав, що історія може дати людям загальне розуміння власної нації та охопити тривалий період історії стосовно національних відносин. Він надавав великого значення вивченню українознавства – «різними галузями науки, присвяченим дослідженню і пізнанню

українського народу і його території в сучасності і минувшості» [52, с. 213]. Відповідно до точки зору М. Грушевського, завдяки повноті розуміння об'єктів його дослідження (Україна та українство – це світові явища), українці провели самонавчання, яке є національним самопізнанням, національною рефлексією, і в довгостроковій – універсальний засіб майбутнього національного відродження. Однак вчений тісно пов'язав ці два елементи [53, с. 13], оскільки він вірив, що лише тоді, коли це усвідомлюється, можна розвивати і відроджувати своє «Я» всебічно, і лише за розвинутої національної системи освіти це реальність [53, с. 68-69].

Термін «національна ідентичність» вивчається та використовується в різних галузях знань, кожна з яких надає своє значення цьому поняттю. Однак єдине, що трактується в його інтерпретації, полягає в тому, що всі вчені бачать нерозривний зв'язок між колективною пам'яттю та національною ідентичністю, неможливість стати одними без інших. М. Хальбвакс вважав, що метою колективної пам'яті є збереження стабільності та цілісності групи [287]. А. Руссо уточнив і розвинув цю точку зору, вказавши, що особиста пам'ять та колективна пам'ять покликані підтримувати ідентичність та враховувати особисту пам'ять у колективному середовищі, оскільки «люди не пам'ятають самі по собі, вони завжди пам'ятають у контексті» [313, с. 6], в результаті колективна пам'ять стає основою етнічної, національної ідентичності. Отже, сьогодні на перший план виходить спільна національна ідентичність українців, тобто колективний розвиток членів національної спільноти зі своїм образом та національними особливостями [313, с. 69-70].

Дослідження англійського соціолога, культуролога, економіста та політолога Е. Сміта є центральним у роботі, яка проливає світло на феномен національної ідентичності. У своїй роботі він визначає фактори народотворення. Він вважає, що існує «шість головних атрибутів етнічної спільноти: 1) групова власна назва; 2) міф про спільних предків; 3) спільна історична пам'ять; 4) один або більше диференційних елементів спільної культури; 5) зв'язок з конкретним «рідним краєм»; 6) відчуття солідарності у

більшості громадян. Що більше даному населенню властиві ці атрибути (і що більше цих атрибутів властиві тому населенню), то ближче воно підступає до ідеального типу етнічної спільноти... Де є такий комплекс елементів, перед нами вочевидь постає спільнота з історичною культурою і чуттям спільної ідентичності» [198, с. 30]. Почуття спільної долі, спільний досвід та колективна пам'ять відіграють важливу роль у процесі національної ідентифікації. Тому в контексті розуміння своєї давньої та багатой національної історії українська нація має невичерпне джерело культурного розвитку та відповідну національну культурну політику. Як вважає Е. Сміт [198, с. 129], нації, які мають таку історію, переважають над іншими спільнотами, історія яких бідна і сумнівна [198, с. 71].

Набути ідентичність людиною на сьогоднішній день дуже проблематично, але не менш важко підтримувати її як загальну стабільну систему психологічних якостей та установок, світогляду та моральних принципів, поведінкових стереотипів та ціннісних орієнтацій. «Набуття чіткої ідентичності, що раз і назавжди надає всім і кожному «цілісність» та «спадкоємність», закриває ряд можливостей або завчасу позбавляє прав на їх застосування» [198, с. 187]. Оскільки не може бути людини без особистої національної ідентичності, результатом вищесказаного є те, що вона стала зовсім іншим тимчасовим та семантичним статусом: стабільність, безперервність, цілісність, тривалість і постійність змінюються еклектичністю, неперервністю, фрагментарністю, стислістю та ситуативністю. Люди з таким видом ідентичності вже не хочуть пізнавати себе, внутрішнє «Я», щоб зберегти свою ідентичність, і не мають емоцій та марного досвіду в потрібний час, замінюючи свою ідентичність ідентичністю, яка найкраще може адаптуватися до нових умов [198, с. 79–80].

На думку відомого британського соціолога З. Баумана, ««цілісність» і «спадкоємність» стали тими почуттями, що їх рідко відчуваєш сьогодні... Більше того, їх більше не бажають відчувати, а якщо і хочуть, то це бажання, як правило, пов'язане із зловісними припущеннями і страхами» [10, с. 186].

Причиною цього протиріччя є те, що сучасні соціальні та культурні умови зазнали глибоких змін-динамічних змін у соціальних процесах, появи нових форм соціального та етнічного відчуження та втрати індивідуальних зв'язків із традиційними нормами та системами цінностей. На сьогодні отримати особистість людини дуже проблематично, але ще важче зберегти її як цілісну та стабільну систему психічних якостей та установок, світоглядів та моральних принципів, поведінкових стереотипів та цінностей. Крім того, деякі думають, що ця ідентичність може навіть заважати людині, оскільки вона втрачає здатність гнучко адаптуватися до мінливого середовища [10, с. 79].

«Набуття чіткої ідентичності, що раз і назавжди надає всім і кожному «цілісність» та «спадкоємність», закриває ряд можливостей або завчасу позбавляє прав на їх застосування» [10, с.187]. І оскільки без особистої національної ідентичності особа не може існувати, наслідком вищезазначеного є її перетворення у зовсім інший часовий та семантичний статус: стабільність, безперервність, цілісність, тривалість і сталість змінюються еклектичністю, неперервністю, роздробленістю, стислістю та ситуативністю. Індивід з такою ідентичністю вже не має на меті пізнати себе, своє внутрішнє «я», залишатися собою, а у потрібний момент без емоцій та даремних переживань замінює свою ідентичність іншою, що найбільш відповідає новим умовам [10, с. 79-80]. К. Лем успішно висловився з цього приводу: «ідентичності, що їх сьогодні прагнуть, уявляються чимось на кшталт того, що можна одягнути та зняти як костюм» [10, с. 187]. З цим тісно пов'язаний сучасний феномен космополітизму, коли ти міг жити в будь-якому географічному просторі і відчувати приналежність до всього світу одночасно [48, с. 225]. «Мова про зміни на рівні мотиваційно-ціннісного ставлення до міжцивілізаційної взаємодії в цілому, [...] прищеплюються гуманістичні уявлення про цінність інших культур, відбувається усвідомлення варіативності культурних цінностей у контексті взаємодії цивілізацій, формується впевненість у доцільності міжкультурних контактів» [271]. Люди в процесі національної самоідентифікації повинні усвідомити,

що набуття національної ідентичності природним чином обмежить їх свободу стати «глобальним громадянином», але це принесе багато інших переваг, особливо духовно – з колективним «ми» [271, с. 80; 158, с. 53]. Назвав національну ідентичність історичним явищем, яке можна встановити та реконструювати [283, с. 4], зміни відбуваються за конкретних історичних обставин. Наприклад, у країнах колишнього Радянського Союзу вони ставили на перше місце створення нового національного іміджу, хоча у них були різні погляди на досягнення цілей.

На думку канадського соціолога Бретона [139, с. 41] діаспорне співтовариство, яке має повноцінно відтворюватися в поліетнічному та мультикультурному середовищі, потребує спеціальних етнічних наук, культури, освіти, політичних інститутів, засобів масової інформації, освітніх установ тощо. Лише ці атрибути зможуть продовжити життєдіяльність діаспори [139, с. 83]. Експерти попередньо характеризують українську діаспору в США як пасіонарну, тому що люди українського походження, які належать до української діаспори, зберігають та поширюють свою національну ідентичність у поліетнічному середовищі [262, с. 83].

Найважливішим моментом є збереження національної мови. Втрата національної мови узгоджується із втратою національної самосвідомості, оскільки національна мова втрачає можливість ідентифікації зі своїми предками [294].

Українські діаспори в США за час перебування в США створили розгалужену мережу національних організацій, що допомагає зберегти свою національну ідентичність та забезпечити існування як діаспори. Це відбувається в контексті майже повністю інтегрованої в американське суспільне життя [213, с. 32]. Експерти пояснюють це особливістю історичної батьківщини, коли американські українці, які були меншиною в цій країні, були змушені шукати сили в своїх українських громадах та об'єднаннях без підтримки свого національного ядра. У цьому випадку головним завданням її членів є збереження своєї національної ідентичності, що виявилось регулятивним елементом, який стимулює іноземних українців консолідувати

свою діяльність із використанням елементів національної оборони. Внутрішня моральна підтримка, сформована необхідністю збереження національної ідентичності, – це образ України, і її історична пам'ять виявилася надзвичайно важливою у цьому випадку, оскільки вона не має постійного зв'язку з батьківщиною [12, с. 84].

Відповідно до вчення про асиміляцію в американському суспільстві соціолога М. Гордона, П. Брімлоу та досліджень професора Гарвардського університету Г. Каллена стверджують, що лише «культурне різноманіття» може відтворити справжнє обличчя етнічних відносин в американському суспільстві. З середини ХХ ст. політика «культурного плюралізму» зіграла вирішальну роль у національних етнічних групах США, оскільки вона дозволила останнім зберегти та розвивати свою культуру та традиції, сприяючи тим самим піднесенню американській національній культурі. Тому цей термін можна застосувати до української діаспори в США, оскільки він вказує на застереження щодо загального способу життя української етнічної групи та збереження багатьох етнічних культур в контексті інтеграції американської політики та економіки в американське суспільство [284, с. 158].

Поєднуючи наукові міркування, враховуючи досить чітке розмежування явища національної ідентичності та явища етнічної ідентичності та неоднозначності визначень, ми використовуємо в своєму дослідженні таку концепцію: національна-культурна ідентичність – осмислення своєї належності і співпричетності до певної нації, відчуття її самобутності та культурно-історичної унікальності, ототожнення своїх психічних процесів і станів з характерною специфікою світосприймання, мовлення, способів життєдіяльності національної спільноти, вкоріненість у її систему цінностей, ідеалів, норм, стереотипів, символів [12, с. 85-86].

Національна самосвідомість стосується самосвідомості нації, частини нації, самосвідомого вираження власних інтересів та носія мови, історії, традицій, звичаїв, поглядів та переконань, сформованих в історичному розвитку спільноти, яка її спричинила. Люди відчувають єдність духу (і

матеріальність) з іншими людьми і усвідомлюють їх унікальність, унікальність і думають, що вони є частиною реального явища, яке неможливо повторити, тому вони усвідомлюють своє унікальне становище.

1.2. Школи українознавства як важливі осередки збереження національної культури в діаспорі в умовах освітнього плюралізму та етнокультурної різноманітності США

Згідно з всебічним аналізом наукових досліджень з цього питання, які проводиться українськими вченими за кордоном та в Україні, вивчаючи літературу діаспори, праці з історії та зміст викладання, сучасні газети, що видаються в Україні та іноземними українцями, ми дійшли важливих висновків: Закордонна освіта України стала важливим фактором формування та розвитку етнічної діаспори у становленні та розвитку української діаспори, а згодом стала фактором захисту етнічної ідентичності. За межами рідного міста нації. Тобто українська освіта є невід'ємною частиною життя українців за кордоном. По-друге, освіта за кордоном – це цілісний і взаємопов'язаний процес, який є невід'ємною частиною української педагогіки, важливим способом самозвіту, поширення українців по всьому світу та захисту українських національних інтересів. Тому на початковому етапі дослідження сформувалася концептуальна концепція освіти за кордоном в Україні.

Дослідження показали, що зарубіжна освіта має діалектичний характер, що відображає еволюцію державних шкіл та ідеологію викладання, а також особливості життя в етнічних спільнотах. Впливаючи на основні тенденції національної політики країни проживання в галузі освіти, українська науково-дослідна робота все ще зберігає свою ідентичність та виконує свої специфічні функції. Для популяризації життєвого досвіду українців у різних країнах та різних шкільних системах повинна бути створена продумана українська (або українознавча) шкільна мережа, яка може виконувати власні спеціальні завдання та мати власний специфічний зміст, форми, методи навчання.

У контексті цих досліджень основна увага приділяється формуванню

загальної освіти та шкільної освіти за кордоном, сучасним тенденціям та перспективам іноземної освіти, особливо найпоширенішим частинам, формам та проблемам в українській системі освіти за межами України. Метод опіки сучасної української держави, виховання іноземних українців, шлях поширення України та українських національних думок через освіту.

Обговорюючи культурний та історичний досвід українців, ми цілеспрямовано звертаємо увагу на освіту, оскільки, на наш погляд, саме через систему освіти (особливо національну систему освіти) поглинаються культурні цінності, зберігаються та поширюються серед майбутніх поколінь. Освіта розглядається як соціальна система, яка поширює домінуючу ідеологію в суспільстві, відображається в структурі та функції його соціальних відносин і є одним із важливих засобів забезпечення наступності поколінь. Дослідження ролі освітніх факторів як важливої частини нації та національного будівництва базується на працях Е. Гелнера, Е. Хобсбаума, Д. Орлоффа, Е. Сміта та інших національних теоретиків. Тому Е. Сміт, зокрема, акцентує увагу на національній ідентичності та наголошує на важливості освіти для формування національної культури: «Утворення світських масових націй стало кінець кінцем наслідком енергійної програми політичного згуртування, здійснюваної через загальнодержавну систему народної освіти». Іншими словами, освіта та «територіальність», участь громадян у націоналістичній діяльності та громадянство є однією з найважливіших рис територіального націоналізму та ідентичності, яку вони намагаються створити. Тому Е. Сміт робить висновок, «освіта не менш потрібна для добра національної спільноти, як і для добра індивіда», оскільки метою системи освіти всіх національних держав є формування громадянина, який може відтворювати накази нації і готового посвятити себе «служінню суспільства» [198, с. 124-126].

При цьому Е. Гелнер наголошував, що сучасна система навчання західних країн «виконує функцію консолідації суспільства». Зрештою, вона має масовий характер. З одного боку, це дозволяє всім членам середовища використовувати його універсально, з іншого боку – має національне

значення і може сприяти осмисленню людьми власної ідентичності. На думку науковця, «досить впливовою інституцією є школа, оскільки культура, яка передається через школу, а не та, що передається на місці, в локальній спільноті, визначає корисність, чесність і самоповагу сучасної людини» [39, с. 68].

Таких же поглядів дотримуються і українські вчені. Тому, наприклад, С. Кримський твердо вірить, що освіта «входить до визначення самого поняття нації. Не тільки територія, мова, економіка, але й спосіб трансляції культури. Освіта – це одна з ознак нації, яка створює єдине культурне поле» [121].

Тому що кожна нація поширює та відновлює свою культуру через освіту, школи насправді є фактором легалізації, що є одним із вирішальних факторів збереження культурної ідентичності нації, що підтверджується досвідом іноземних українців. Дослідження показали, що освіта є одним з найважливіших засобів «соціального відтворення суспільства та збільшення його адаптаційного потенціалу», і вона є основою майбутнього соціального та культурного розвитку.

Тому можна сказати, що рівень і якість національної системи освіти визначає розвиток особистості як носія знань і тим самим визначає активних учасників соціального процесу. На цьому етапі національні інтереси України вимагають державної підтримки з метою захисту особистості українських громадян, не лише інтересів власних громадян, але й інтересів мільйонів українців за кордоном [152, с. 53]. Як ми всі знаємо, кожна країна, яка має власну діаспору за кордоном, не лише заявляє, але й робить її інструментом політики. Україна не є винятком, безсумнівно, адже її можна вважати однією з країн з найбільшою кількістю людей, що проживають за кордоном. Згідно з офіційним переписом населення та підрахунками українських організацій, церков, суміжних дослідницьких установ та імміграційних служб, кількість іноземних громадян українського походження, які постійно проживають за межами України, становить від 16 до 20 мільйонів. Іноземні українці оселилися майже в ста країнах. Зараз їх громадські об'єднання діють у понад

60 країнах. Тільки Світовий конгрес України – найбільша міжнародна організація – об'єднує близько 300 державних установ майже у 30 країнах.

Праці іноземних українців П. Понятенка, В. Голубничого, І. Огієнка (митрополита Іларіона), Б. Стебельського, В. Яніва, М. Семчишина та ін. стали концепцією, яка розглядає українську культуру як «основу національної ідентичності». Незаперечний факт полягає в тому, що національна освіта, як важлива частина культури, є важливим фактором у прагненні до незалежності [124, с. 7].

Ще на початку ХХ століття С. Сірополко, монах-подвижник української школи, підтвердив концепцію, що нова школа є головною умовою розвитку країни і є «фундаментом матеріальної та духовної культури країни». Затим «кожна нація, – за Сірополком, – яка хоче зберегти своє існування, мусить домагатися рідної школи» [192, с. 1-2]. М. Грушевський відстоював ідею захисту Української національної школи та підкреслював, що її започаткування «є однією з найсильніших запорук національного відродження». У передмові до книги «Про українську мову та українські школи» вчений підкреслив, що створення місцевої школи є однією з найважливіших потреб «нашого національного життя»: «Всі інші народи, які дійшли до добробуту, освіти, доброго ладу, дійшли тільки завдяки тому, що мали просвіту на своїй рідній мові... І наш нарід не іншою дорогою виб'ється з теперішніх злиднів, як тільки тримаючись свого, розширюючи освіту на рідній мові, а освітою доходиме і всякого ладу і права» [53, с. 25].

Вищезазначені ідеї викладання є основою освітніх реформ, проведених в Українській Народній Республіці з 1917 по 1920 роки, П. Холодний, С. Русова, І. Стешенко, І. Огієнко, С. Сірополко та Я. Чепіга, О. Музиченко та ін. безпосередньо брали участь у заході. Вираз було знайдено в «Проекті єдиної школи України», який був засланий у Тарнові після затвердження парламентом Республіки (тимчасовим представницьким органом для загального періодичного огляду за межами України). Багато вчених та освітян, які брали участь у розробці «Проекту» та здійсненні універсальної періодичної оглядової реформи освіти, опинилися в еміграції, не лише

продовжуючи теоретичний розвиток українських державних шкіл та освітніх концепцій, а й застосовуючи це на практиці та практикуючи в українських школах за кордоном [181, с. 161-163].

У дослідженні творчого методу викладання Г. Ващенко, В. Кубійовича, І. Боднарчука, Б. Білаша, О. Білаш, Е. Жарського, А. Горохович та ін. подальший розвиток отримала концепція національної школи та розвиток національного духу як наукової основи української молодіжної освіти.

Більшість українських наукових, освітніх та громадських діячів за кордоном висловили симпатію до позиції В. Кубійовича. Він твердо вірить, що затримуючи «я» закордонних українців протистояти асиміляційному процесу, «може добра українська школа, яка прищеплювала б молоді любов до українського слова» та була б українською «змістом і духом» [124, с. 7]. Зокрема, відомий педагог І. Боднарчук вважає, що школи сповнені національного духу – головного чинника формування національної свідомості, який пов'язаний із сім'єю, громадою, позашкільними навчальними закладами та культурними, освітніми та освітніми організаціями. Перевага місцевих шкіл полягає в тому, що вони можуть не лише навчати, але й виховувати [17, с.55]. Процесу асиміляції можна запобігти шляхом створення системи навчальних закладів у країні проживання, включаючи дитячі садки, дошкільні навчальні заклади, місцеві школи, курси української мови та курси української мови для молоді (особливо молодих батьків). Шкільні установи (дачі, табори), що діють як приватні установи в громадських організаціях та церквах [17, с. 226].

На сьогодні іноземна освіта українців за кордоном охоплює всі процеси від початкової до вищої. Важливим фактором, який підтримує найвищі кваліфікації з вивчення рідної мови та підготовки фахівців з українознавства, є діяльність українських науково-дослідних установ в університетах країни проживання, що підвищує мотивацію збереження українознавства в початкових та середніх школах. Немає сумнівів, що українська освіта за кордоном від початку і донині продовжує виконувати свою консолідовану національно-культурну функцію в житті української громади не лише для

протидії процесу асиміляції, а й для того, щоб дати можливість молодому поколінню брати участь у розвиток української культури.

У початковому дослідженні ми спершу спробували визначити мотивацію створення українських навчальних закладів та умови створення мережі в країні проживання. В результаті було показано, що становлення української освіти за кордоном зумовлене багатьма важливими факторами, а саме: практична необхідність освітніх установ в українському суспільстві, більшість з яких є неосвіченими; в Україні було створено основу нової школи, тим самим зміцнивши ці концепції в еміграції; невдача Української революції (1917-1921) унеможливила розвиток національної освіти в Україні; велика кількість відомих українських освітян виїхала за кордон і продовжує там проводити теоретичну та практичну роботу; з приходом політичної імміграції в 20-30-х роках ХХ ст. Це пов'язано з поглибленням теоретичного розвитку української шкільної освіти та значенням освіти для розвитку національної самосвідомості та розширення освітніх мереж.

Наш аналіз досвіду створення освітніх центрів серед українських іммігрантів переконливо показує, що освітні фактори є безумовними в українських громадах за кордоном і спочатку стали єдиною основою для різних груп іммігрантів, більшість з яких живуть в іншоетнічному середовищі. У майбутньому завдяки «українським цінностям» це допоможе сформувати національну ідентичність українців, а отже, зберегти їх ідентичність як спільноти, яка все одно буде фактором захисту нації. Зрештою, вивчення предмета українознавства (включаючи саме українознавство) не вважається сумою певних фактів з української історії та літератури – «справа навантаження пам'яті», але, передовсім як справа «розбудженого почуттєвого відношення до української історії і культури» [201, с. 44-45] – це важливий фактор виховання української молоді у визначенні історичних коренів української молоді та розумінні її національної ідентичності.

Розмірковуючи над важливістю розуміння людьми власних коренів для подолання комплексу неповноцінності та протидії процесу асиміляції в іншоетнічному середовищі, за Сімоною Вейль, що «укорінення є

найважливішою і найменш визнаною потребою людської душі». Насправді корінь кожного – це «реальна, активна та природна участь у існуванні спільноти», що «автоматично спричинене місцем розташування, народженням, заняттям та оточенням». Основою нації є «вкорінена людина». Усе більше людей розуміють своє коріння і усвідомлюють, що вони «вкорінені». Чим ширше підтримуватиметься національна концепція в певній громаді, тим сильнішою буде країна. На думку С. Вейля, позбавлення коренів є «найнебезпечнішою хворобою в людському співтоваристві», оскільки люди, які втрачають коріння або впадають у «стан інерції душі», «майже еквівалентні смерті» або присвячують себе позбавленню ті, хто ще не прижився. Діяльність людини вдається до найжорстокішого методу. Ми повністю погоджуємось з мислителями, що серед важливих факторів втрати «кореня» людини є військові завоювання та освіта (як це розуміється сьогодні). Адже сучасне суспільство, як підкреслює С. Вейль, «може належати до так званих освічених кіл, не маючи, з одного боку, ніякого уявлення про людське призначення, і, з іншого, – не знаючи, що не всі сузір'я видно у будь-яку пору року». Власне «те, що сьогодні називають «освічувати маси», означає взяти цю сучасну культуру, розроблену в цьому закритому, зіпсованому, байдужому до істини середовищі, позбавити її тієї частки чистого золота, яку вона ще може містити (операція, що називається популяризацією), і запхати отримані залишки у пам'ять тих нещасних, які бажають навчатися, на зразок того, як вкладають їжу у дзьоб пташенят» [25, с. 36-39], – констатує С. Вейль.

Отже, можна зробити висновок, що вирішальна роль освіти полягає не лише у закладанні фундаменту особистого інтелектуального розвитку, а й у важливому факторі збереження національної ідентичності українців, які проживають за межами України.

Безсумнівно, не можна недооцінювати важливу роль освіти в національному будівництві. Тому, спираючись на теоретичні досягнення української педагогіки, враховуючи практичний досвід створення та розвитку національних шкіл в іншоетнічному середовищі та керівні принципи

збереження «української національної квінтесенції» за кордоном, відбулася Всесвітня освітня конференція першого засідання Світового Конгресу Вільних Українців (1967), на якій розробили основні орієнтири української системи освіти. Проаналізувавши основні пункти, ми дійшли наступного висновку: реалізація головної мети української системи освіти – виховання українців, які проживають за межами батьківщини «як повноцінного громадянина своєї країни, пов'язаного з українським народом вузлами української мови і культури, особистість якого визначається християнсько-етичними вартостями і творчою працею для України» [187, с. 271-272]. Це можна зробити лише за допомогою організованої та продуманої української системи освіти.

Переселення першої та другої хвиль іммігрантів з українських земель на Захід було визначено з соціально-економічних причин, а отже, має заробітчанський характер. Саме в період до Першої світової війни було закладено фундамент організованого культурного та соціального життя всієї західноукраїнської діаспори, особливо української освіти. Цей процес здійснюється шляхом «формування організаційних мереж та формування чіткої національної ідентичності». Перші партії «Просвітництва» та українські будинки були побудовані в українських резиденціях за пожертвувані ними кошти. Вони змогли завершити роботу, оскільки їх діяльність базувалася на національній свідомості, національних та культурних особливостях та значенні. Українські культурно-освітні установи, створені в країнах, де поселяються, послідовно утверджували ідею національної, а не просто етнічної єдності. Українські місцеві школи, «освітні» товариства, курси українознавства, оскільки вони з'являються в країні українських поселенців, є не лише центром освіти, а й здійснюють важливу культурно-освітню діяльність у середовищі співвітчизників. З цією метою вони створили театр, музичні колективи, студії декоративно-прикладного мистецтва та прикладного мистецтва, хори, спортивні клуби тощо. Іншими словами, фактично українська культура почала проявлятися, коли перші іммігранти з України прибули до Нового Світу з 70-х – 80-х рр. XIX ст. Тому українська

громада в країні проживання – це самоорганізована громада. Міграційна діяльність українських наукових та освітніх установ на високому та середньому рівнях має національне значення, оскільки забезпечує виконання нерозв'язних завдань на українській землі. Перш за все, шляхом безпосереднього контакту з північноамериканськими науковими, освітніми та культурними центрами, щоб представити світові досягнення української культури, що, у свою чергу, сприяло піднесенню української освіти та науки у всьому світі. Водночас це інституційний захист українців щодо встановлення власних прав у світі освіти та науки. Думаючи про цю проблему, Михайло Ветухів, перший президент Української Вільної академії наук у Сполучених Штатах, підкреслив: «Українська культура і наука повинні дати свою вкладку до світової науки, світової культури, бо лише тоді українці будуть належно оцінені. Світова культура повинна реально відчувати, побачити, увібрати в себе досягнення української культури» [29, с. 262].

Було виявлено цікаву модель, а саме: формування та розвиток навчання за української освіти за кордоном здійснювалось одночасно з імміграцією з України та освоєнням нових земель в осілій країні, тому це тісно пов'язано з історією української імміграції. Подальший розвиток української освіти за кордоном безпосередньо залежить від власного процесу державотворення України.

На першій та другій хвилях імміграції, щоб прославити українських іммігрантів, їх наукову, освітню та мистецьку діяльність, ми повинні говорити про їхнє фундаментальне значення для сьогодення: головним чином про безпосередній вхід української культури в світ. Загальнопевненим є те, що в більшості західних країн існує повна українська система освіти. Оскільки життя кожної країни має свої особливості, умови навчання українців у країні поселення різні. Там, де це можливо, вони розвивають власну культуру, маючи середні та вищі навчальні заклади, а також розгалужену мережу культурних та освітніх установ (бібліотеки, музеї). З метою захисту та розвитку української національної культури діаспори на заході України докладають великих зусиль в українських національних

школах. Найважливішим досягненням є те, що протягом десятиліть українці західного світу створили власну національну систему освіти.

Новизна дослідження з цього питання полягає у тому, що воно пов'язане з теоретичною розробкою та практичною роботою (підготовка до методичного розвитку іноземних українських шкіл, організація методичних семінарів для вчителів та досягнення угод про співпрацю з українськими іноземними громадами). Важливою формою підтримки української освіти за межами України є перепідготовка наукових та викладацьких кадрів для іноземних навчальних закладів, адже ми вважаємо, що сьогодні саме вчитель відіграє ключову роль у вирішенні національних проблем освіти.

Аналіз результатів перших практикумів призвів до визнання існування спільних рис, механізмів та напрямків розвитку української етнічної спільноти, особливо освітнього процесу в пострадянському регіоні. Важливий момент привернув увагу людей – у підготовці іноземних викладачів та українських навчальних закладів основна увага приділяється вивченню української мови та літератури, зразкам народної творчості та ужиткового мистецтва. Хоча історії України, національному походженню українців, перспективам розвитку України та українців приділялося менше уваги.

Отже, можемо зробити наступні висновки: з огляду на різноманітність українських шкіл за кордоном, слід запропонувати різноманітні варіанти програм, які відповідають сучасному рівню розвитку освіти та потребам шкільного навчання (відповідно до різних вікових груп недільних шкіл). Для такого типу школи, як недільна, базовим курсом повинен бути комплексний курс «Українознавство». Для повнокомплектних шкіл характерним має бути попредметний підхід і лише на завершальному етапі навчання узагальнювальний [18].

Аналіз наявних можливостей та досвіду, накопиченого українськими навчальними закладами, дає реальні перспективи для подальшого розвитку української мовної освіти в неукраїнських національних державах проживання. З цією метою необхідно, перш за все, покращити якість викладання української мови не лише за рахунок використання внутрішніх

резервів, а й шляхом встановлення позитивних міжнародних відносин з Україною. Підписання міжнародної угоди з українською державою дозволить студентам та вчителям спілкуватися, а також дозволить іноземним українцям спілкуватися українською як рідною мовою, що є важливим для мовного розвитку учнів та професійного розвитку вчителів.

По-друге, важливим фактором вдосконалення української мови є публікація якісної навчальної та методичної літератури з українських дослідницьких тем. Для вирішення цієї проблеми сучасна іноземна українська спільнота потребує професійної допомоги українських експертів, таких як українські письменники, викладачі, перекладачі, редактори, художники, методисти тощо.

По-третє, відповідно до угоди між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами та комісіями країни проживання в Україні, необхідно встановити міжнародні стандарти знання української мови. Надалі встановлені стандарти повинні застосовуватись не лише до іноземних українців, які вступають до університетів у країні проживання, а й до іноземців, які вступають до українських університетів.

По-четверте, для подальшого розвитку іноземних українців та більш повного задоволення їх національних, культурних та освітніх потреб, необхідно сформувати в країні проживання розгалужену українську національну життєву інфраструктуру, включаючи українські культурні центри, школи та засоби масової інформації у всіх регіонах – газети, радіо- і телепрограми, молодіжні операції, діти, спортивні клуби.

Крім того, ми вважаємо необхідним підкреслити, що при розробці принципу співпраці з іноземними співвітчизниками українська держава повинна не лише зосередити свою освітню політику на тих українцях, які постійно проживають за межами України (ми маємо на увазі українську громаду іноземців), але також слід зосередити увагу на українцях. Можливо, перш за все тим, хто належить до четвертої хвилі українських трудових іммігрантів. Тому Україна повинна подбати про практичне вирішення освітніх завдань при роботі з іноземними українцями та забезпечити

просування української освіти шляхом створення координаційного центру в самій Україні або на базі існуючих українських навчальних закладів за кордоном (наприклад, українців). Український Вільний Університет за участю українського суспільства за кордоном формулюватиме стратегії навчального процесу кожної країни проживання відповідно до кількості, організації та потреб українського впливу української меншини.

Як було виявлено в процесі дослідження, однією з важливих функцій держави є захист національних та культурних інтересів своїх громадян та сприяння задоволенню потреб українців, які проживають за межами України, але не втратили своїх національних та культурних особливостей. Що стосується нашої країни, сьогодні в Україні існує відповідна законодавча база для захисту прав іноземних українців та задоволення їхніх культурних та освітніх потреб, зокрема: Конституція України (ст. 12), Закон України «Про правовий статус закордонних українців», Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року, Національна концепція співпраці із закордонними українцями (Указ Президента України від 13.10.2006 р. № 875/2006).

Тому можна сказати, що українська держава виробила деякі форми опіки над українською академічною освітою за кордоном, а саме: забезпечити на законодавчому рівні, що українці за межами України мають право здобувати освіту у своїх культурних та традиційних просторах; матеріально-технічна база для забезпечення можливостей для реалізації освітніх потреб (національний план); висновок міждержавної угоди, яка передбачає взаємні зобов'язання між сторонами щодо забезпечення прав українців у країні їх проживання та відповідних меншин України та сприяння їх духовному та культурному розвитку; створити міждержавний комітет у рамках укладеної міждержавної угоди щодо забезпечення прав меншин.

Безперечно, виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року, реалізація Національної концепції співпраці із закордонними українцями сприятимуть «залученню українського зарубіжжя до суспільного життя в Україні та ефективному використанню

їхнього інтелектуального, духовного і культурного потенціалу в інтересах України і українського суспільства». Тому першочерговим завданням української держави буде захист своїх національних інтересів та освітніх традицій.

Освіта, сім'я, церква, український інформаційний простір та об'єднання сил у громадські організації є важливими факторами збереження української ідентичності для діаспори. Загальноприйнятим є проведення українських шкіл по суботах чи неділях у храмах. Вони вивчають релігієзнавство, українську мову, історію та географію. Діти шкільного віку можуть стати членами молодіжних організацій (найпоширенішими є «Пласт» та Спілка української молоді), різноманітних асоціацій, спілок, груп.

Відзначимо, що засновники освіти США в XIX столітті були греко-католицькими священиками [7, с 108]. Діти ходили до українських шкіл після навчання в середній школі [153, с. 4]. У двадцятих роках XX століття перша денна українська школа з'явилась у США. Незабаром вони увійшли до американської освітньої системи. Навчання в цих установах ведеться українською та англійською мовами [159, с. 4].

Було виявлено, що українські школи в Сполучених Штатах зазнали наступних етапів: утворення українських шкіл (80-ті р. XIX ст. – початок XX ст.); започаткування перших українських шкільних установ та активний розвиток освіти (50-ті рр. XX ст. – 80-ті рр. XX ст.); становлення українських шкіл (останнє десятиліття XX ст. – початок XXI ст.). С. Романюк вказує на те, що на початку XXI століття громади меншин у США фінансують три типи українських шкіл: католицьку, суботу та неділю [177].

На цьому етапі система освіти української громади продовжує розвиватися. Парафіяльні школи при католицьких церквах з навчанням упродовж цілого дня, засновані у 80-х рр. XX ст., за назвою є українські, а за змістом – здебільшого американські [66, с. 8]. Українська суботня школа діє найефективніше під егідою Шкільного комітету УККА, який був створений в Нью-Йорку в 1953 році [71, с. 46]. З початку існування метою діяльності українських шкіл стало: «...зберегти українську мову і не ... відриватися від

культури своїх батьків, бо тільки тоді стануть повноцінними та корисними громадянами нової батьківщини та успішно включаться в її історичну місію на українському секторі» [242, с. 3].

За словами нинішнього президента шкільної ради Є. Федоренка, ситуація українських шкіл сьогодні не є ідеальною. Якщо врахувати 1974 рік (загальна реєстрація школи досі не проводилась), українці створили 190 єпархіальних греко-католицьких центрів (33 початкові школи та 93 суботні школи, 21 дитячий садок, 11 недільних та 19 вечірніх шкіл, 1 гімназія) та 89 шкіл [237, с. 25-26]. У навчальному році 1975-1976 рр. навчалися 3553 школярів, у 1991-1992 роках в українських школах – лише 2159, хоча пізніше вони збільшили їх кількість. В академічному 1995-1996 навчальному році ці школи відвідувало 2589 дітей, а в 1997-1998 – 2611 [83, с. 39].

За даними, у 2002-2003 навчальному році, 2650 школярів навчаються та 400 вчителів працюють в українських школах [219, с. 56], 2005-2006 навчальному році – 2600 учнів та 350 вчителів [37, с. 6]. З академічного року 2009-2010, за словами Є. Федоренко, обслуговувалася 41 українська школа, одна була закрита. У школі навчається понад 2500 школярів, а понад 300 вчителів забезпечують навчальний процес [119, с. 9]. Ця ситуація склалася також у 2010-2011 навчальному році. Однак ми відзначаємо, що сьогодні існує тенденція до збільшення кількості освітніх закладів. Як описав Є. Федоренко, «...приємно відмітити, що кількість шкіл зростає і все більше дітей записуються до українських суботніх шкіл» [95, с. 27]. З цією ж точкою поділився і заступник голови шкільної ради Ю. Гаецький, який наголосив, що українська спільнота в США може пишатися своїми школами. Їх багато, і вони збільшуються [233, с. 24].

Якщо ми проаналізуємо дані про чисельність української громади США, то можемо зробити висновок, що в українській еміграції має бути більше шкіл та учнів. Існує багато причин для визначення кількості учнів в українських школах, але головна причина в тому, що «...українському шкільництву не приділяється належна увага як з боку суспільної громади, так і з боку Міністерства освіти України» [220, с. 2]. Більшість шкіл працюють

над програмами 1-11 класів, тоді як 5 шкіл мають 12-річну програму [178, с. 279].

Встановлено, що вирішальним фактором розвитку української освіти в США є об'єктивний процес асиміляції української діаспори [159, с. 4]. Послаблення відносин між поколіннями пов'язане зі зменшенням діяльності українських громадських організацій, що є основною проблемою діаспори. Активісти української громади заявляють, що «...затратою мови загрожені всі: церкви, наукові інституції, організації молоді, суспільно-фінансові організації, бо затрата мови – це затрата доросту, затрати переємності в процесі зміни генерації: церква тратить вірних, наука кандидатів, організації членів, родина дітей» [218, с. 15].

За статистичними даними, у США в 1980 р. Лише 17% українців розмовляли українською [117]. Згідно з даними, США мають тенденцію до збільшення кількості україномовного населення в 2010 році, і 22,1% українців говорять рідною мовою. Цей процес був реалізований завдяки четвертій хвилі імміграції, оскільки лише 7,6% українців США говорять українською мовою на цей час [7].

Молоді американські українці, народжені за межами України, не брали участі у боротьбі за національне визволення, а також не жили на національній землі. Дитинство та юність цих молодих людей проходили в іноземному мовному середовищі, тому властивий національний патріотизм їх батьків може не бути їх характеристикою.

На думку Є. Федоренка, майбутнє української освіти в США в основному залежить від самої української громади. «Нашою метою, – акцентує Є. Федоренко, – має бути не лише втримати рідне шкільництво, але повсякчас поповнювати його учнями, пам'ятаючи неспростовну істину: місце української дитини в українській школі. І тут слово за організованою громадою, бо вчителі, що займаються навчанням, вихованням українського доросту, не в силі і не в стані змінити байдужість значної частини батьків у справі шкільництва» [219, с. 64]. На Національній конференції вчителів шкіл України, що відбулася з 5 по 7 жовтня 2007 року у м. Еленвіл (штат Нью-

Йорк), закликали посилити діяльність української громади. Факти довели, що без всебічного розвитку та освіти молодих людей, які є активними членами та лідерами української громади, українці не матимуть майбутнього [114, с. 24].

З одного боку, з огляду на відновлення національної незалежності та розвиток української держави, інтерес до українців поступово відновлюється, створюються нові українські школи. З іншого боку, цей процес може бути пов'язаний із збільшенням кількості іммігрантів. Серед нещодавно відкритих шкіл, третьою є українська школа в Сакраменто, штат Каліфорнія (вміщує 300 учнів). Шкільна рада Українського конгресового комітету Америки підтримує регулярні контакти з 35 українськими школами штату Вашингтон. Серед них 12 шкіл впровадили 12-річну освіту. Українська школа у Трентоні, штат Нью-Джерсі, також відновила діяльність та створила 3 українські центри навчальних програм [218, с. 12]. Також було зазначено на Всеукраїнській конференції вчителів Клівлендської ради освіти, що відбулася в університеті Джан Керрол з 21 по 23 червня 2002 року, що за останні два роки було відкрито 4 нові школи для нових іммігрантів з України. Загалом в українських школах навчається 2610 школярів [95, с. 18]. У 2005-2006 навчальному році Шкільна рада відкрила п'ять нових шкіл у Лос-Анджелесі, Банд-Бруці і Трентоні, штат Нью-Джерсі, та інші школи в Мінеаполісі, Мінесота та Сиракузах. Однак заняття в Ютиці (Нью-Йорк) та Кенті (Вашингтон) припинені, а «Рідна школа» в Чикаго, штат Іллінойс, відкрила 10-річну шкільну програму [37, с. 6].

Деякі актуальні питання були порушені на Національній конференції вчителів, директорів та вчителів українських шкіл, що відбулася в Рочестері з 17 по 19 червня 2005 року. Особливо наголошено на «...недосконалості навчальних програм з усіх навчальних предметів, що були видані ще в 1981 р., а також низькій фінансовій спроможності шкіл. Українські громадські організації, зокрема кредитні спілки і кооперативи, ще недостатньо надають фінансову допомогу Рідним Школам» [34, с. 2].

Колишній декан Українського інституту українознавства в Нью-Йорку П. Дорогожинський сказав про навчальний процес забезпечення підручниками: «...Знаю, як важко виховувати сьогодні молоде покоління, як нелегко любов до України прищепити. Але якщо є підручники, то це набагато легше. У США підручники є» [212, с. 14]. Тож за час своєї діяльності шкільний комітет видав понад 70 підручників загальним накладом 2000 екземплярів. Деякі видані раніше книги видалено, а багато підручників передруковано та адаптовано до нових вимог після виправлень та доповнень видавничим комітетом [118, с. 12]. Ми не можемо ігнорувати той факт, що в процесі навчання вчителі українських шкіл використовують різні допоміжні матеріали, отримані з України. Це історичні та географічні атласи, підручники, методичні та пояснювальні матеріали, які дають можливість підвищити ефективність та зацікавленість у навчанні [14, с. 3].

Є. Федоренко вказав на тенденцію відродження вчителів. У цей час 65% вчителів у віці від 25 до 50 років працюють у школах. Більшість з них є професійними викладачами. Вони отримали вищу освіту і за останні десять років приїхали до США [218, с. 18]. Тому у 2009-2010 роках навчальний процес забезпечували вчителі, які переважно працювали в українських школах [119, с. 9]. Це визнав О. Воловина, який здійснив вичерпний аналіз даних. «Загалом школи українознавства, – як зазначає вчений, – оновлюються за рахунок новоприбулих висококваліфікованих педагогів «четвертої хвилі» емігрантів, які вводять в навчальний процес нові методики викладання. Новоприбулі вчителі у США становлять 50% від загальної кількості педагогів у школах українознавства» [108].

За координацію роботи в шкільній системі відповідає шкільний комітет, який відповідає за навчально-методичне забезпечення, кваліфікацію персоналу, організацію та модернізацію навчального процесу. Зверніть увагу, що в США вчителі українських шкіл постійно вдосконалюють свої професійні стандарти на вищих навчальних курсах. Як американський український дослідник життя Р. Ільницький зазначив, «...Щоб стати вчителем українознавства, не достатньо бути педагогом, а потрібно бути

дуже добрим педагогом... Учитель ще мусить мати високу особисту культуру, щоб заімпонувати молоді і повести її з собою на шлях вірності українським традиціям. Молодь, яка виходить з українських шкіл з легковаженням школи і вчителя – правдоподібно понесе за собою почуття меншовартості всього, що українське, до кінця свого життя» [91, с. 39].

З огляду на це, 1985 р. представник Українського народного союзу І. Флис та Є. Федоренко досягли згоди, що «...Український народний союз спонсоруватиме вчительські курси на Союзівці два тижні для кільканадцятьох вчителів та викладачів, які проводитимуть програми з українських предметів для підвищення кваліфікації вчителів Рідної Школи» [35, с. 23]. З тих пір 28 років у Союзівці проводяться курси підготовки вчителів. У 1952 році Український народний союз викупив будинок для відпочинку, і зараз він став одним із символів життя в Україні в США. Союзівка розташована поблизу містечка Кергонксон (Нью-Йорк) у горах Катскілл, які схожі на українські Карпати. На її території знаходиться Греко-католицька церква Пресвятої Трійці, пам'ятники видатним українським діячам. Всі будинки побудовані в карпатському стилі та носять назви українських міст: Ворохта, Ужгород, Одеса тощо. Щоліта проводяться збори взводів, день «Американського союзу українських жінок», святкування національних та всеукраїнських фестивалів, весілля. За останні шість років відбувся Український культурний фестиваль, на якому зібрались українці з різних міст США та гості з України. В. Журавська, учитель культури в організації «Рідна школа» в Чикаго зазначила: «Хай буде благословенна ця ідея – вчити систематично вчителів і хай благословенні будуть ті, хто втілюють її, і ті, хто надає таку можливість!» [64].

Слід зазначити, що програма курсів забезпечить лекції українською мовою та літературною, культурною, історією, географією, а також історією діаспори. Є. Федоренко викладає українську літературу, хоча В. Яременко з Київського університету читав лекцію в 1996 р., а в 1997 р. – П. Кононенко, 1999 р. (курс «Нова українська література») – А. Погрібний [35, с. 23]. Українську мову на учительських курсах викладають П. Маляр, Я. Цьовх,

І. Гурин, історію України – Ю. Гаєцький, Т. Гунчак, українську культуру – С. Геруляк, О. Павлів, І. Мірчук, Л. Волинець, І. Оменцінська, Л. Кочман та ін. [35, с. 24].

З 21 липня по 4 серпня 2011 року проводились курси історії та культури Київської Русі, які заклали основу української державності. Навчальний процес забезпечували викладачі Ю. Гаєцький (давня історія), Є. Федоренко (література), І. Мірчук (стародавнє мистецтво, іконопис і архітектура), В. Боднар (середньовічна географія) [66, с. 23]. Прослухавши лекції протягом двох років, студенти здобають дипломи і можуть викладати в системі «Рідної школи». Протягом усього курсу їх учні мали понад 400 вчителів, 13 з яких стали директорами шкіл [1, с. 6]. Від 1997 р. кредитні спілки оплачували навчання слухачів курсів [36, с. 25].

Питання розвитку освіти є основною темою видання часопису «Рідна школа», започаткованого в 1964 р. у Нью-Йорку. Роль журналу дуже важлива для підвищення рівня викладання українознавства в навчальних закладах українських діаспор, підтримання української самоідентичності в США, висвітлення історії та педагогіки, державного будівництва, мови та інших українських питань [161]. Публікація не лише відображає актуальні проблеми освітнього кола, а й дає можливість вчителям-початківцям стати професіоналами, підвищує кваліфікацію вчителів та вихователів, сприяє самоосвіті читачів та виконує роль координатора в освітньому процесі. Завдяки аналізу вихідних даних, особливо публікацій журналу «Рідна школа» та збірника інших періодичних видань та ювілейних матеріалів, інформація про курси підготовки вчителів може дати можливість вчителям, які займаються дослідженнями організаційних питань та науково-методичним забезпеченням школи виділити дослідників. Серед них Е. Жарський, П. Ісаїв, В. Калина, П. Маляр, Р. Дразньовський, Є. Федоренко, А. Вовк, Ю. Гаєцький, І. Гурин, К. Кисілевський, Ю. Любинецький, В. Мацьків, В. Модрич-Верган, І. Пеленська, М. Семчишин, І. Сточанський та інші.

Громадські організації та члени громади, які займаються організаційною роботою, пов'язаною з розвитком шкільної освіти в Україні,

мають конкретні назви, оскільки вони є середовищем, яке допомагає підтримувати національну ідентичність. Варто зазначити, що фінансовою основою шкільної ради є фіксований відсоток річного доходу Українського конгресового комітету Америки та тимчасових коштів [202]. Тому пара Гнатюків, які прибули до Філадельфії наприкінці 1949 року, стали одними з «...з фундаторів першої української школи, турбуючись про те, щоб наймолодші іммігранти долучалися до рідного слова в англomовному середовищі» [130, с. 31]. Українська школа ім. Т. Шевченка в м. Пармі (штат Огайо) також продовжує отримувати фінансову підтримку від членів громади. У 2007-2008 навчальному році спонсорами школи були: С. Фединяк – 600 дол., М. і Т. Доброноси та Є. і Х. Раковські – по 250 дол., Р. і Р. Козії – 200 дол., В. і Н. Самойленки – 150 дол., і багато інших, хто надав допомогу на загальну суму 6035 доларів [241]. В українській школі ім. Л. Українки, яка працює при українсько-американському культурному центрі у Нью-Джерсі, створено фонд ім. В. Тершаківця (на вшанування його пам'яті як учителя цієї школи) з метою надання підтримки обдарованим дітям та їх залучення до вивчення історії України [232].

Незважаючи на те, що школа виконує різні завдання, одним із основних змістів все ж залишається виховання підростаючого покоління. М. Семчишин визначив важливу роль навчальних закладів у захисті та розвитку іноземних українських громад та підкреслив: «...Українська школа у діаспорі має дати українській молоді не тільки певний обсяг знань, школа має виховати її і вчинити повноцінним членом національної спільноти, ... та ... здібною діяти в інтересах української спільноти» [191, с. 244].

Слід зазначити, що школярі, організовані «Рідною школою», глибоко розуміють теми українського навчального циклу, а також вони знайомі з національними звичаями та етикетом та відзначають найпоширеніші свята в Україні.

Високоосвічені американські громадяни українського походження мають високий професійний статус як в українському суспільстві, так і в американському світі, вони закінчили українські наукові школи [82, с. 77].

Зокрема, програмний директор українського відділу «Голос Америки» А. Кармазин, керівник капели бандуристів ім. Т. Шевченка у США О. Махлай, театральний митець в Україні І. Цішкевич, викладач мистецтва в Україні Л. Боднар-Балагутрак, власник адвокатської фірми в Києві М. Сілецький, а також брати Дейчаківські (Микола – працював у Києві при фонді ім. Сороса, Орест – відслідковує українські інтереси в Гельсінській комісії Конгресу США, Юрій – кардіолог клініки поблизу Вашингтона) та ін. [194, с. 1-2].

В. Семілетко звернув увагу на те, що із змінами історичної реальності освітня місія українських шкіл США поступово еволюціонувала від просвітництва до викладання в першій школі на початку ХХ століття до збереження етнічної ідентичності за допомогою мови, культивування певних культурних елементів культури, ритуалів у сучасних умовах. Водночас духовна місія виховання молодого покоління пристрасно до України та її народу через українські школи та церкви залишається незмінною [188, с. 342].

Тому українська діаспора в Північній Америці займає важливе місце в соціальному житті країни поселення, вона має можливість реалізуватись і представляти українців як зрілу спільноту у світі. Аналіз дослідницької діяльності церков та шкіл у США показує, що вони є важливою частиною багатогранного життя діаспори та специфічною частиною соціальної структури суспільства.

Люди в діаспорі мають ресурси для збереження своєї національної ідентичності, тому вони можуть сприяти поширенню інформації про нашу країну та українців. Крім того, релігія впливатиме на розвиток та збереження культурних цінностей, накопичення та трансформацію культурного досвіду, формування та розвиток естетичних цінностей та традиційні норми поведінки віруючих. Створені духовні цінності збагатили світову культуру та зміцнили почуття ідентичності. Водночас духовна місія виховання підростаючого покоління в душі любові до України та її народу через

українські школи та церкви залишається незмінною, що дозволяє співпрацювати зі своєю історичною батьківщиною.

1.3. Нормативно-правове забезпечення організації освіти підлітків українського походження у США в умовах білінгвізму.

Історія двомовної освіти мігрантів у США має глибокі історичні корені. Під час розвитку та формування американської нації існують діаметрально протилежні погляди на мовну освіту, засновані на політиці, економіці та кількості іммігрантів: від толерантності до репресії, від повної відмови мови викладання, крім загальноприйнятої англійської, до критики, підтримки та процедур, що вводяться повністю на «захоплюючих» мовах, і всі вони виконуються повністю на другій мові / рідній мові.

З часу заснування першої колонії на американському континенті здійснювались різні, але окремі двомовні спроби освіти зазначають К. Овандо (C. Ovando), С. Крашен (S.D. Krashen) та інші американські науковці.

Двомовна освіта як проблема розвитку явища соціальної освіти була зафіксована в США у другій половині XX століття [314, с. 160], присвячено роботи: У. Беннета (W. Bennet), Р. Ворншопа (R. Warnshop), Дж. Кроуфорда (J. Crawford), А. Стоув (A. Stowe), Л. Ганн (L. Gunn), Ч. Глена (Ch. Glenn), Дж. Камінса (J. Cummins), О. Карлоса (O. Carlos), Маджид Н. Аль-Амри (M. Al-Amri), Г. Сервантеса (G. Servantes), С. Монтрул (S. Montrul), Р. Румбаута (R. Roumbaut), Н. Шмідта (N. Schmitt) та ін.

Дослідження Д. Енрайт (D. Enright) та М. МакКлоскі (M. McCloskey), Дж. Каммінс (J. Cummins), Дж. Мора (J. Mora) та ін. торкнулись методологічних аспектів двомовного навчання.

Організація двомовної освіти має різні перспективи, особливо: вивчати характеристики білінгвальної системи освіти стали Д. Август, Дж. Камінгс, Х. Клосс, Дж. Кроуфорд, Дж. Маршал, Дж. Мора, К. Овандо та ін.; теоретичні принципи білінгвальної освіти – Е. Бенкс, Дж. Кроуфорд, М. Мід, Ф. Боас, Ч. Гленн, Дж. Грін, У. Кімліка, Г. Каллен, Б. Мартін, М. Уолцер,

Д Хаймс та ін.; концептуальні положення щодо двомовної освіти – К. Бейкер, М. Бланк, В. Кольєр, П. Гіббонс, Р. Джонсон, К. Ліндхольм-Лірі, В. Маккі, Д. Каstellанос, С. Крешен, Н. Фабер та інші.

Наступні американські дослідники вивчали питання білінгвальної освіти як складової частини мультикультуралізму: Л. Бак (L. Buck), Г. Сервантес (G. Servantes), У. Беннет (W. Bennet), Дж. Кроуфорд (J. Crawford), Ч. Глен (Ch. Glenn), Р. Румбаут (R. Roumbaut), Р. Ворншоп (R. Warnshop) та інші.

В американській педагогіці є також деякі дослідники, які негативно ставляться до двомовної освіти, зокрема: Отто Йєсперсен (Otto Jespersen), Рейнольд Reynold (Reynold), Лео Вайсгербер (Leo Weisgerber) та ін.

У сучасній українській педагогіці вчені вивчали двомовну освіту в США: І. Білецька, Н. Зайцева, О. Зіноватна, О. Літвінов, М. Красовицький, О. Першукова, Н. Подолянська, Л. Товчигречка, О. Першукова та ін.

Основу нашого дослідження являють: законодавчі акти в галузі освіти США: Конституція США (United States Constitution), «Закон про двомовну освіту» (Bilingual Education Act) 1968 р. (з поправками від 1978, 1982, 1988, 1994 рр.), законодавчий акт «Жодної невстигаючої дитини» (No Child Left Behind) 2001 р., освітня програма «Гонка до вершини» (Race to the Top) 2009 р., Закон «Кожен Студент Досягає Успіху» (Every Student Succeeds Act) 2015 р., рішення федерального суду з питань двомовної освіти; документи міжнародних організацій з полікультурної освіти, документи Національного управління освіти штатів, статистика розвитку білінгвальної освіти у вищих навчальних закладах США – Національного центру освітньої статистики (National Center for Education Statistics), Міністерства освіти Сполучених Штатів (US Department of Education), доповіді державних освітніх установ; матеріали Центру мультикультурної освіти (Center for Multicultural Education) [123].

У другій половині ХХ ст. є деякі напрямки досліджень, присвячені побудові білінгвічних питань та використанню навчання рідної мови та іноземних мов. У цьому напрямку в 1960-1970-х рр. були створені наукові

школи з метою інтеграції мігрантів до загальнокультурної спадщини. Факторами, що визначають розвиток білінгвальної освіти в США, є: демографія, глобалізація, економіка, інформаційні технології, соціальна культура, духовна культура та соціальна освіта. На цій основі з'ясовано основний напрямок розвитку білінгвальної освіти представників американських мігрантів на цьому етапі: запровадити перехідні курси та проводити (обов'язкову) освіту мовами меншин; встановлення спеціальних вимог до підготовки та сертифікації професійних двомовних вчителів та викладачів; забезпечити додаткові кошти для округу освіти для підтримки двомовних курсів; упровадити мультикультурний компонент освіти; носії мови беруть участь у білінгвальному навчальному процесі [296, с. 96-102; 295, с. 21-24].

Масове збільшення кількості школярів, основною мовою яких не є англійська (зараз більше одного з п'яти), спричинює дебати щодо найбільш ефективного методу навчання. На думку експертів, як зазначав у своїй роботі Е. Гарсія (Garcia E.), до 2026 року в американських школах буде 15 мільйонів учнів, які не говорять англомовно [278, с. 82].

У другій половині ХХ століття використання двомовної освіти було однією з головних тенденцій розвитку освітнього змісту в американських школах. Запровадження двомовних курсів за змістом освіти вважається засобом підвищення ефективності роботи в школі та розвитку рідної мови. Зазвичай це перехідний етап вивчення англійської мови. Це покращення соціального статусу учнів, умов реалізації їх прав, і фундамент для полікультурного розвитку студентів [77, с. 314].

Корінь двомовності, як правило, полягає в расовій неоднорідності суспільства. Аналіз вітчизняних та іноземних ресурсів доводить багатогранність досліджуваних питань і доводить, що, хоча існує багато робіт, які стосуються функції двомовної освіти в США, в контексті американського мультикультуралізму, проблема двомовної освіти для іммігрантів не можна ігнорувати в американських державних школах.

Л. Товчигречка наголошувала, що освіта у ХІХ столітті не була

покликана активно сприяти двомовності. Навпаки, відсутня тенденція до примусової асиміляції мов [207, с. 86-89].

Американський лінгвіст У. Вайнрайх дав загальновизнане визначення білінгвізму (від латинського *bi* – «два» та *lingua* – «мова»). Він запропонував називати людину, яка «поперемінно використовує мови» білінгвом і підкреслив головну особливість цього явища – роль двох мов у серці одного і того ж мовця [334, с. 25; 267, с. 133].

Дослідник пропонує класифікацію двомовності за способом засвоєння мови і виділяє три її типи:

- *складений білінгвізм* (для кожного поняття є два способи реалізації, що характерно здебільшого для дітей із двомовних сімей);
- *координативний білінгвізм* (кожна реалізація пов'язана із певною системою понять і таке явище зазвичай розвивається в умовах імміграції);
- *субординативний білінгвізм* (коли система другої мови базується на системі першої, як у шкільному типі навчання іноземної мови).

Таке надзвичайно широке розуміння білінгвізму підтримує Д. Едвардс, визначаючи білінгвом кожного вже тому, що немає в світі людей, які не знають якихось іноземних слів [273, с. 55]. Ф. Грожан схиляється визнавати білінгвами людей, що використовують дві або більше мови в повсякденному житті [286].

У Сполучених Штатах історію двомовних шкіл можна простежити з минулого століття. Цей вид навчання є засобом отримання двомовної освіти та процесом формування відкритої особистості для взаємодії із зовнішнім світом, оскільки в процесі двомовного навчання не лише друга мова / іноземна мова розглядається як засіб щоденного спілкування, але також як іноземна мова, інструменти для вивчення спеціальних знань, володіння мовою та предметних здібностей.

На думку І. Білецької, «двомовна освіта належить до єдиного цілісного освітнього підходу, є визначною особливістю змісту освіти державних шкіл Сполучених Штатів Америки останньої третини ХХ – початку ХХІ століття» [11, с. 15].

Двомовна освіта розширює кругозір учнів шляхом порівняльного аналізу чужих культур і толерантно ставиться до альтернативних поглядів, пов'язаних з етнічними особливостями різних національностей. Це стимулює потребу в подальшій самоосвіті та саморозвитку, що є необхідною умовою професійної діяльності в сучасному світі. Однак лише правильно вибравши двомовний режим навчання та враховуючи потреби та можливості суспільства та школярів, можна досягти всіх цих цілей. Як ми знаємо, у світовому досвіді існує багато різних двомовних моделей навчання та курсів, але всі вони об'єднані загальним принципом: мовою навчання є дві (в деяких випадках навіть більше) мови.

Офіційне визначення терміну «двомовна освіта», встановлене департаментом освіти США, є: «Двомовна освіта – це використання двох мов як навчальних посібників для однієї групи студентів за допомогою спеціальної програми, яка охоплює всю або частину навчальної програми (включаючи історію та культуру). Такий план виховує у дітей самооцінку та гордість за обидві культури. У той же час головною метою двомовної освіти в США є інтеграція мігрантів до домінуючого англійського середовища, в якому расова та мовна рівність оголошується недосяжною» [122, с. 51]. Гарі Орфільд, співдиректор проекту «The Civil Rights Project» («Проект щодо громадянських Прав»), зазначає: «Зараз настав час для Сполучених Штатів приєднатися до інших розвинених країн, використовуючи двомовність як перевагу» [336].

Білінгвізм (або двомовність) – це практика почергового використання двох мов. Білінгвізму можна досягти двома шляхами: перший – природний, який виникає під час спілкування з носіями мови, а другий – штучний, коли іноземні мови використовують у школах, курсах та університетах. У більшості випадків дослідники вважають, що при білінгвізмі не можна досягти однакового рівня знань двох мов. Створення чистої двомовності вимагає організації іншомовного середовища, чого насправді дуже важко досягти. «Office of Education» розробило офіційну двомовну систему освіти, яка успішно функціонує в США протягом десятиліть: «Це використання двох

мов, з яких одна є англійською, в якості засобів навчання для однієї й тієї ж самої групи учнів відповідно до чітко організованої програми, що охоплює весь навчальний план або ж тільки його частину, включно з вивченням історії та культури рідної мови». За визначенням, презентованим на сайті Департаменту освіти США, двомовна освіта – це «освітня програма для учнів з обмеженим рівнем знань англійської мови (Limited English Proficiency)» [322].

Д. Ласагабастер та А. Хюгет розуміли двомовну освіту як початок вивчення мов меншин, а пізніше приєдналися до вивчення англійської мови з більшістю вивчення мов. З розвитком вивчення іноземних мов воно стало багатомовною освітою [299, с. 7]

К. Бейкер вважає, що особливість двомовної освіти полягає в «існуючі дві мови як засіб навчання, ці дві мови вивчаються не лише як предмет, тобто вони не обмежуються вивченням мови як системи» [252, с. 6].

С. Мей (S. May) притримується визначення двомовної освіти, запропонованого в 1970 році Т. Андерсоном (T. Andersson) та М. Боєром (M. Boyer), це базується на «використанні двох мов у процесі навчання для засвоєння змісту предмета» [303, с. 19-34].

У більшості випадків двомовність формується шляхом оволодіння першою (рідною) мовою та вивчення другої мови шляхом занурення в іншомовне середовище або шляхом навчання. Більшість дітей в сім'ях іммігрантів у Сполучених Штатах від природи є двомовними, оскільки засвоєння рідної мови та другої мови майже починається з раннього дитинства. Батьки цих дітей розмовляють мовами меншин, а засоби масової інформації, сусіди, гості та інші джерела дають можливість вивчати англійську мову як другу мову. Однак наукові дані показують, що США дотримуються одномовних норм, а саме одномовності [274, с. 181].

Для того, щоб визначити історичну послідовність двомовної освіти для мігрантів у Сполучених Штатах (з другої половини XIX століття до початку XXI століття), ми використовували хронологію федерального законодавства та політики, що впливають на мовну освіту (A Chronology of Federal Law and

Policy Impacting Language Minority students), складену Агентством з освіти штату Техас (the Texas Education Agency, <http://www.tea.state.tx.us/>) [277]. Ми також використовували фрагменти статей учених, які вивчають двомовну систему освіти етнічних меншин (Дж. Бейкер, Е. Гарсія, Дж. Кроуфорд, К. Овандота та ін.).

Також цікавим для нашого дослідження є метод Л. Товчигречки, який використовується для аналізу історичного періоду формування двомовної освіти представниками етнічних меншин у США: період обмежень: 1880-ті – 1960-ті рр.; період пристосувань: 1960-ті – 1980-ті рр.; дисмісивний (дозвільний) період: з 1980 – до сьогодні. Коментуючи американського історика двомовної освіти К. Овандо, Л. Товчигречка наголосила, що американська мовна політика завжди не мала послідовності, але напрямок мовної політики, очевидно, залежить від процесу правлячої партії. Слід зазначити, що демократичний уряд і республіканський уряд мають абсолютно різне ставлення до білінгвізму: перший зробив різний внесок у розвиток двомовної освіти в Сполучених Штатах, тоді як освітня політика останніх є антибілінгвальною. Отже, чергування політичних циклів може пояснити циклічний розвиток мовної політики двомовної освіти. Американський історик освіти К. Овандо неодноразово підкреслював вирішальне значення політичного процесу правлячої партії для розвитку двомовної освіти, аналізуючи хід подій, пов'язаних з американською мовною політикою [208, с. 11].

Період обмежень: 1880-ті – 1960-ті роки. Ці роки стали переломними в історичному розвитку мовного та імміграційного рестрикціонізму. У 1880 х рр. існувала тенденція до придушення двомовності та багатомовності, але причини були інші. Придушення корінних американських мов є частиною руху за геноцид, який має на меті «цивілізувати» та контролювати індіанські мови. Лідер місіонерів не зумів просити федеральний уряд мати можливість навчати учнів корінних американців їх рідною мовою в спеціально розроблених школах [275, с. 34]

Антинімецька тенденція, що процвітала в цей період, значною мірою

була спричинена антикатолицьким потрясінням. Крім того, в цей час збільшився потік іммігрантів з Європи. Це викликало занепокоєння щодо ввезення в США іноземних ідеологій, що змусило всіх іммігрантів асимілюватись за єдиною культурною та мовною моделлю. Акт Натуралізації зазначав: Щоб стати громадянином США, іммігранти повинні володіти англійською мовою [289, с. 89].

Хоча акцент був зроблений на викладанні англійської мови в державних школах протягом обмежувального періоду, дискусія про роль викладання не англійської мови триває. Багато міських шкіл розробили навчальні заняття для підготовки іммігрантів в інтеграцію до домінуючого суспільства. Ці класи часто етнічно орієнтовані і представляють американську культуру та мову краще, ніж етнічна культура та мова іммігрантів [289, с. 74].

Двомовні дослідники в США визначають 1920-1960 роки як період занурення в політику «потонемо або впливимо» (sink-or-swim policies). На той час це був основний метод навчання англійської мови мігрантів у Сполучених Штатах. Щодо цього періоду Кроуфорд сказав, що колонізація за допомогою армії набагато дорожча і менш ефективна, ніж колонізація «мирною» армією, форпостами і гарнізонами якої є державні школи [19, с. 50].

Період пристосувань: 1960-ті – 1980-ті роки. Друга світова війна стала першим викликом невідповідності американської системи викладання іноземним мовам. Зважаючи на мову, математику та точні науки є дуже важливими для розвитку військової та дипломатичної служби, ці сфери стали головним пріоритетом під час холодної війни. Ці зміни призвели до створення «Національного Акту захисту освіти в інтересах національної оборони», 1958 р. (National Defence Education Act – NDEA), це підвищує статус освіти, шукає нові шляхи розвитку системи освіти та покращує рівень викладання іноземних мов. Однією з головних цілей законопроекту є підвищення рівня викладання іноземних мов у США. Щоб навчити своїх дітей англійській мові нешкідливо, кубинська іммігрантська громада

створила дуже успішну двомовну програму в початковій школі Корал Вей у Флориді в 1963 році. Успіх стимулював виникнення інших двомовних програм з двома мовами та іншими двомовними програмами в інших частинах країни [306, с. 213]. Більшість з них – це іспано-англійські курси, але вивчення інших мов також починає процвітати.

У 1960-х роках американські державні школи запровадили двомовне навчання дітей мігрантів. У цих школах основна увага приділяється не лише вивченню мови, а й культурному компоненту, тобто вивченню історії та культури конкретної раси. Аналізуючи ефективність двомовної освіти, Дж. Бейкер у своїй книзі «The educational effectiveness of bilingual education» підкреслив, що визнання расової культури дітей сприяє позитивній мотивації навчання та сприяє самореалізації в освіті, надає більше можливостей [253; 265]. У той же час головною метою двомовної освіти в США є інтеграція мігрантів до домінуючого англійськомовного середовища, де расова та мовна рівність проголошується раніше, ніж досягається.

Стаття 6 Закону про громадянські права, прийнятого в 1964 році, гарантує заборону дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри чи етнічної приналежності. Закон про імміграцію та громадянство, прийнятий у 1965 році, допоміг людям з Азії та Латинської Америки в'їхати до США, що призвело до збільшення кількості школярів з цих регіонів та збільшення попиту на двомовні курси.

З метою сприяння освітньому розвитку та контролю школярів, які вивчають англійську, у 1968 році Федеральний уряд прийняв Закон про двомовну освіту, стаття 7 Закону про початкову та середню освіту (Bilingual Education Act, Title VII of the Elementary and Secondary Education Act). Завдяки законопроекту та громадській діяльності на Південному Заході багато початкових та середніх шкіл запровадили двомовні курси. Закон сприяє оголошенню федеральної двомовної політики щодо забезпечення освіти представників мігрантів: визнання труднощів, з якими стикаються представники мовних меншин у процесі здобуття освіти за допомогою традиційних немовних програм; фінансування реалізації білінгвальних

освітніх програм. Цей документ призначений допомогти знедоленим школярам та студентам, що належать до мовних меншин. Однак закон не встановлює чіткої позиції щодо двомовної освіти. Наприклад, навчальні заклади можуть отримувати федеральне фінансування відповідно до Закону про двомовну освіту, навіть якщо вони викладають повністю англійською мовою [278].

З. Бейконт та Ф. Вонг проаналізували зміст та сутність двомовної освіти та наголосили: «Акт про двомовну освіту (1968) констатував зростання числа учнів, що належать до мовних меншин, у державних школах США і містив положення про переважне використання двомовних програм навчання для таких учнів. Такі програми були засновані на педагогічній ідеї, яка полягає в тому, що діти засвоюють шкільний матеріал краще, якщо навчання проводиться на рідній мові, а правильне володіння рідною мовою є важливою умовою вивчення другої мови. Ті діти, які змушені засвоювати шкільний матеріал мовою, якою вони не говорять або говорять погано, піддаються подвійному навантаженню. Навчання, яке проводиться на рідній мові, сприяє ранньому когнітивному й перцептивному розвитку, мотивує дітей приходити в школу й залишатися в ній. Таке навчання сприяє гарному засвоєнню пройденого матеріалу і, таким чином «усуває недолік можливостей» для учнів, що належать до мовних меншин» [257; 337]. Особливістю закону 1968 року є те, що документ вперше визнає, що діти мігрантів не мають можливості отримувати повну освіту в школах. У таких школах лише один тип англійської мови використовується для навчання всіх учнів, незалежно від мови дитини та рівня англійської. Важко переоцінити такі кроки в галузі освіти, оскільки можна сказати, що мовна освіта в будь-якій країні відображає пріоритети мовної політики, яка безпосередньо пов'язана з мовною ситуацією.

Зміст двомовної освіти для етнічних меншин у Сполучених Штатах різноманітний, відображаючи три взаємопов'язані компоненти – знання мови та мови, практичні навички та цінності американського суспільства. Отже, зміст двомовної освіти включає:

- значущі проблеми функціонування мов у США;
- теоретичний мінімум інформації про мову та її систему (фонетика, словниковий запас, словотворення, морфологія, синтаксис, стиль, орфографія та орфографія) є суттєвим для формування мовного світогляду – системи знань про мову та фонетику та розвиток комунікаційних навичок, заснованих на цьому;
- функціональна система, представлена мовленнєвою діяльністю, що складається з чотирьох частин: аспект мовленнєвої культури, що охоплює її нормативність (відповідність правилам усного та писемного мовлення), достатність (точність вираження думок, почуттів і волі), естетика (найкраща швидкість і гучність мовлення, тембр та інтонація, тон, багатство словникового запасу, різні синтаксичні структури, образи), універсальність (використання всіх аспектів мови в будь-якій сфері суспільного життя); інформація, яка розкриває людей, людей та явища їхньої ідентичності (основний світогляд, ідеали, моральні концепції, естетичні уподобання, різні етнічні групи, психологія людини, матеріали, пов'язані з історією, географією, матеріальною та духовною культурою тощо). Тому зміст навчання мови базується на чотирьох наскрізних змістах: фонетиці, мові, соціальній культурі та стратегії.

У своїй статті «Literacy and Language Diversity in the United States, Second Edition» (2005) Т. Уайлі зазначив, що федеральне дослідження показало, що в перше десятиліття після ухвалення Закону про двомовну освіту в 1968 році дві третини учнів належать до групи мовних меншин і не отримали жодної спеціальної освіти. Менше чверті студентів вивчають англійську за спеціальною програмою, і врешті-решт менше 10% вчать рідною мовою [335].

Кінцевою метою Федерального плану є навчання англійської мови мігрантів та підготовка їх до навчання з англійськими учнями. Незважаючи на зміни у виховному ставленні до дітей-мігрантів, школа не несе відповідальності за підтримку та збереження їхньої рідної мови. Рідна мова учня використовується протягом короткого часу в процесі навчання, просто

як своєрідна допомога. Після того, як вчитель дійде висновку, що діти добре володіють англійською мовою, щоб зрозуміти матеріал, роз'яснений на цьому уроці, вони будуть в тому ж класі, що й основні учні, і більше не використовуватимуть рідну мову під час процесу навчання [195].

Починаючи з 1970-х років у Сполучених Штатах ведуться дуже серйозні дискусії щодо мовної освіти дітей, англійська мова яких не є рідною мовою. У 1980 році президент Джиммі Картер заснував Департамент освіти США, одним з головних завдань якого є розповсюдження двомовних освітніх програм [264, с. 4]. У 70-х роках федеральний уряд збільшив фінансування для проведення двомовних курсів у шкільній педагогічній практиці з підготовчого курсу до 12 класу, проте тривалість та спосіб використання рідної мови в навчальному процесі ще не визначені. Двомовна освітня програма вважається одним із засобів великої «війни з бідністю»: у цей період діти з бідних сімей займали перше місце за рівнем надання соціальних та освітніх послуг [337, с. 350].

У серпні 1974 було прийнято Акт рівних освітніх можливостей (Equal Educational Opportunities Act). Конгрес оголосив наступні положення законопроекту: 1) жоден штат не може відмовити в рівних навчальних можливостях для людей через расу, колір шкіри чи походження; 2) навчальні заклади зобов'язані вжити відповідних заходів для подолання мовних бар'єрів, щоб не дати всім учням рівної участі в навчанні [306, с. 243].

Поправки до Закону про двомовну освіту, 1978 (Amendments to Bilingual Education Act, 1978) вказують на те, що навчання мови мігрантів сприяє якнайшвидшому переведенню учнів до людей, основною мовою яких є англійська; збільшити можливості для двомовних учнів брати участь у двомовних курсах; дозволити школярам, які говорять англійською, бути включеними в двомовні курси.

Дисмісивний (дозвільний) період: 1980 – 1988 рр. Поправки до Закону про двомовну освіту в 1982 р. (Amendments to Bilingual Education Act) дозволили запровадити програми з вивчення рідної мови для мігрантів; вони пообіцяли підтримувати курси англійської мови; і встановили вимоги та

стандарти для двомовної підготовки вчителів. Адміністрація президента Б. Клінтона ініціювала три поправки до законодавства про двомовну освіту в Конгресі, які дали такі рекомендації: школярі та студенти повинні два роки вивчати англійську мову, рівень яких достатній, щоб зробити їх основною групою; збільшити фінансування; пріоритет віддається курсам, які чітко вивчались протягом двох років [316]. У 1980-90-х роках державна підтримка двомовної освіти зменшилася. Характеристикою того періоду було відродження патріотизму, націоналізму та антиіміграційних настроїв, що знайшло своє відображення у появі руху «Тільки англійська» під впливом консервативних політичних сил. Його мета – визнати англійську мову офіційною мовою США та зменшити використання інших мов урядом США та державними установами (включаючи школи) [266; 336].

У 1990-х роках дискусія щодо двомовної освіти в США в основному стосувалася вивчення іспанської мови як другої, подібно до того, як іспаномовні американці стали однією з найбільших рас за останнє десятиліття ХХ століття [276, с. 37].

Чим щільніше число латиноамериканців, тим більша кількість іспаномовних школярів та студентів (і члени інших етнічних груп, які борються за право на освіту своїх дітей), тим більше дискусія про необхідність розробки та впровадження двомовних освітніх програм в системі освіти [300].

Період трансформації/ обмеження або закриття двомовних навчальних програм: 1988–2008 рр. У 1988 р. до «Закону про двомовну освіту» (Amendments to Bilingual Education Act) були внесені зміни, спрямовані на збільшення фінансування спеціальної трирічної перехідної двомовної програми для мовних меншин, яка використовує лише англійську мову.

Поправки до Закону про двомовну освіту 1994 року (Amendments to Bilingual Education Act) сприяли посиленню уваги до вивчення рідної мови представників мігрантів; викладання іноземною мовою, збільшення досліджень двомовної освіти на федеральному та штатовому рівні; додаткове

фінансування освіти іммігрантів. Поправка № 227 від 1998 р. узаконила цю рекомендацію, яка полягає у якнайшвидшому навчанні англійської мови для всіх учнів-мігрантів у Каліфорнії без використання двомовних процедур. Президент Клінтон також підтримав рух, започаткувавши освітні реформи та прийнявши Закон про вдосконалення шкільного навчання в США (“The Improving America’s Schools Act (IASA) of 1994”), який вніс зміни до основного Закону про початкову та середню освіту. Відповідно до закону значно збільшено фінансування двомовної та іммігрантської освіти [291]. У 1998 році Американське лінгвістичне товариство підтримало двомовну освіту та підкреслило, що білінгвальна освіта є основним правом людини. Діти повинні навчитися берегти та поважати рідну мову та національні та культурні особливості під час вивчення англійської мови [259].

Останнє десятиліття ХХ століття було не лише в дебатах щодо двомовної освіти, а й у прийнятих на місцях законах, насичених багатим змістом, що відображало незліченні дискусії та сприяло запровадженню двомовних курсів. За період з 1990 по 2000 роки в освітній галузі було прийнято понад 40 законів, серед яких питання білінгвальності було зачеплене «Закон про національну грамотності» 1992 р., «Закон про систему заходів щодо поліпшення американських шкіл» 1994 р., Поправки 1995 р. до «Закону про початкову і середню освіту 1965 року» та інші поправки [277, с. 202]. Закон «Жодної невстигаючої дитини» (No Child Left Behind Act) 2001 року скасував Закон про початкову та середню освіту 1965 року та збільшив фінансування освітніх програм для учнів з обмеженим знанням англійської мови (Limited English Proficient, LEP).

Зрештою, у 2001 р. у відповідь на теракти замість Закону про двомовну освіту було прийнято Закон про патріотизм. Метою частини А розділу III Закону є підготовка учнів з обмеженими знаннями англійської мови, щоб вони могли якомога швидше навчатися в одному класі. Закон надає штатам та місцевим шкільним округам право використовувати федеральні кошти для реалізації, на їхню думку, найефективнішого плану викладання англійської мови. У той же час вони повинні нести відповідальність за успіх учнів, які

належать до групи мовних меншин у вивченні англійської мови. Ці успіхи повинні перевірятися щорічними стандартизованими тестами [257; 337].

Поправка 2002 року закону «Жодної невстигаючої дитини» 2002 р. (Amendment to No Child Left Behind Act) допомогла вирішити проблему двомовної освіти на рівні штату, що означало, що федеральне фінансування має бути припинено. Акцент робиться на навчанні студентів знання англійської мови без використання їхньої рідної мови, незалежно від того, потрібна вона їм чи ні.

Період відновлення: 2009 р. – дотепер. Цей період розпочався з прийнятого в 2009 році навчального плану «Гонка до вершини», 2009 р. (Race to the Top), який запровадив курси, що дозволяють або навіть вимагають навчання мовами меншин, двомовні університетські курси для дорослих студентів та курси рідної мови для студентів-мігрантів. Президент Б. Обама ініціював нову реформу освіти в 2009 році. Вона передбачає реформування освіти за такими напрямками: розробка та впровадження чітких загальнодержавних стандартів освіти для підготовки до університетів та успішної кар'єри; за рахунок збільшення заробітної плати та добробуту суспільства, залучення найкращих вчителів та освіти керівники для роботи в школі; вдосконалити систему підготовки та оцінювання вчителів; створити національну інформаційну базу даних, що містить всю необхідну інформацію для ефективної роботи навчальних закладів; реорганізувати відсталі школи тощо [309]. Б. Обама має намір створити національну інформаційну мережу, яка допоможе викладачам обмінятися досвідом та переглянути федеральні освітні програми, щоб перевірити, чи справді вони відповідають потребам мігрантів. Боротьба за найкращу конкуренцію вимагає від держав реформувати школи, щоб зробити їх ефективними для всіх дітей, незалежно від раси, наймати та готувати більше професійних вчителів, включаючи двомовних вчителів. Загалом, покращення освітнього рівня мігрантів є важливим для досягнення цілей, проголошених законом [207, с.89]. Кожна дитина має свою рідну мову для навчання в школі, і рідна мова є її частиною, тому школа повинна забезпечити, щоб кожен учень мав право вчитися

рідною мовою, поки він не засвоїть достатньо англійської мови.

Цей тип навчання передбачає використання англійської мови як другої мови (English as a second language – ESL) або білінгвальних програм для тих, хто вивчає англійську мову (bilingual programs for English language learners – ELL). На думку Дж. Кроуфорда, автора багатьох навчальних книг з білінгвізму, «ідея діалогу між двома світами – школа та учні – має на меті допомогти їм зблизитися через мову та, сподіваємось, досягти позитивних результатів у пізнанні, мові та культурі» [266, с. 243].

Подольська Н. зазначила, що, хоча в багатьох штатах шкільна освіта базується на білінгвізмі, мовна освіта в США призвела до витіснення традиційних мов (тобто рідної мови мігрантів). Для сімейних іммігрантів найпоширенішою мовною ситуацією є те, що лише діти першого покоління (тобто діти, народжені в США незабаром після переїзду батьків) можуть говорити двомовно. Майбутні покоління цілком приймають сучасні одномовні норми суспільства в США. Останнім часом серед наймолодших дітей іммігрантів спостерігається тенденція майже повністю втратити мову батьків у процесі оволодіння англійською мовою. Важливою причиною цього процесу є те, що іммігранти, особливо їх діти, сподіваються якнайшвидше увійти в американське суспільство та позбутися свого статусу, а досконале володіння англійською мовою є необхідною умовою для того, щоб стати офіційним американським громадянином [167, с. 93].

Для американців у не англійськомовних країнах ця тенденція викликає занепокоєння, і необхідність збереження багатих мовних ресурсів держави активно обговорюється. Останнім часом навіть виникає проблема виховання на основі спадкових мов. Активно створюються центри, які спеціалізуються на рідній мові. Але ці дії не є централізованими [251].

Проблема мови викладання – це не лише проблема освіти мігрантів, але й проблема їхнього статусу в суспільстві. Іншими словами, як пояснили вчені, якщо учень вирішив навчатися в іншій країні, мовний бар'єр – це його особиста проблема, але якщо він не володіє мовою своєї країни, це відповідальність як громадянина країни. Подолання мовних бар'єрів слід

покласти на політику системи освіти [332, с. 23].

Важливо враховувати умови вивчення двох чи більше мов. Згідно з визнаною класифікацією (Marton, Houston. Reber), люди, яким потрібно говорити двома мовами або можуть говорити двома мовами взаємозамінно в одному контексті, є білінгвами. Педагогічне пояснення цього явища полягає в тому, що білінгви спочатку думають рідною мовою, а потім перекладають свої ідеї на іноземну мову. Однак, на думку Д. Крістал, у реальному спілкуванні людина не повинна розділяти дві мови, коли мислить, а повинна мислити однією мовою та іншою. На думку Р. Вензеля, можна виділити два типи білінгвізму: свідомий і природний. Навички спілкування людини на двох мовах повинні бути однаковими, але швидкість вимови та розмови можуть бути різними. На додаток до попереднього поділу, ми також можемо розрізнити комунікаційний та існуючий білінгвізм.

На цьому етапі двомовне навчання передбачає використання двох мов у певний час навчання, і передумовою є те, що мова та культура, якими володіють учні, мають важливі цінності. У Сполучених Штатах двомовна освіта безпосередньо пов'язана з громадянськими правами, оскільки є гарантом навчання рідної мови. В іншому випадку мільйони студентів будуть погано освічені, і вибір їхньої майбутньої кар'єри буде обмежений [19, с. 213].

Маджид Н. Аль-Амрі [250, с. 6] проаналізував суперечливі погляди дослідників-білінгвів у галузі освіти: дослідження, які з'явилися до 1960 р., було визнано негативним, а дослідження, опубліковане після 1960-х рр., показало, що двомовність позитивно впливає на пізнання, особистість та освітній процес. Грожан [286] вважає, що до недавнього часу багато дослідників все ще погоджувались із відомим мовознавцем Отто Єсперсеном, який дотримувався негативних поглядів на вплив двомовності на навчальні здібності дітей. Рейнольд вважає, що двомовність може призвести до мовної плутанини та розгубленості, що також призводить до зниження інтелекту та здатності мислити. Лео Вайсгербер також вважає, що двомовність завдасть шкоди мудрості цілого народу і вважається неприродною [250, с. 3]. Деякі

докази проти білінгвізму ґрунтуються на особистій інтуїції.

Маджід Н. Аль-Амрі [250] проаналізував багато досліджень у своїй статті («Вплив білінгвізму на особистість, пізнання та розвиток освіти: історичні перспективи»), які підтвердили, що двомовність впливає на інтелект та когнітивні здібності. Результати цього наукового дослідження змусили дослідників стверджувати, що білінгвізм є психічним тягарем для білінгвальних дітей, що робить їх небезпечними та заплутаними [302, с. 2-9]. Іншими словами, учні можуть мати нижчі успіхи в навчанні з загальних та окремих предметів (таких як словниковий запас, правопис, історія та географія) [250, с. 3]. Р. Аппел та П. Мюскен вважають, що думка про те, що білінгвізм впливає на мовні навички, була висловлена як зважена гіпотеза, яка вказує на те, що люди мають певні потенційні можливості для вивчення мови. Знання однієї мови обмежує шанси вивчення інших мов; збільшення навичок однієї мови призведе до зменшення кількості навичок іншої мови. Тому більшість досліджень, проведених до 1960-х років, вказують на те, що двомовність негативно впливає на інтелектуальний, освітній та емоційний розвиток дітей [250].

Як зазначав Колін Бейкер [253, с. 490], автор книги «Двомовна освіта та фундамент білінгвізму» (1993), негативний вплив двомовності пояснюється різними наслідками психічної бідності, спричиненими змішанням багатьох мов у людському мозку та біфуркацією особистості. Вважається, що діти-білінгви відстають у навчанні від одномовних однолітків, мають нижчий рівень IQ та відчувають труднощі з адаптацією до соціального середовища. Серед можливих негативних наслідків білінгвізму слід назвати явище семілігвізма (напівмовності), яке може виникнути, коли двомовна освіта не є успішною.

Вважається, що здатність мозку сприймати кілька мов обмежена. Прихильники цієї теорії вважають, що чим більше людина розуміє одну мову, тим важче вчитися з іншої мови. Деякі люди думають, що постійне перемикання між мовами може спричинити несправність однієї чи двох мов. Прихильники цієї теорії дійшли висновку, що вивчення двох мов призводить

до поганих мовних знань та плутанини в мозку людини [285, с. 310].

Ті, хто підтримує двомовну освіту, наголошують, що якщо учень може спілкуватися англійською мовою, він набув «базових навичок міжособистісного спілкування» (BICS), що не означає, що він неодмінно досягне високих результатів у шкільній освіті англійської мови. Для цього йому потрібно здобути «когнітивні академічні мовні навички» (CALP). Лінгвісти зазначають, що BICS та CALP – це різні рівні мовних навичок, і вони не однакові [309]. Ті, хто виступає проти білінгвальної освіти, наголошують, що більшість двомовних програм не можуть забезпечити учням належним керівництвом рідною мовою чи англійською мовою. Критики білінгвальної освіти вважають, що методи двомовної освітньої програми неефективні та недосконалі. Дискусії про двомовну освіту в США зазвичай пов'язані з серйозними політичними чи культурними умовами, тому противників двомовної освіти іноді звинувачують у расизмі та ксенофобії [167, с. 94].

Прихильники білінгвальної освіти вважають, що використання англійської мови як єдиної мови навчання знищує культурне різноманіття, зміцнює межі між різними етнічними спільнотами та обмежує доступ людей до освіти, охорони здоров'я та інших державних систем. Саме ці аргументи спонукали дедалі більше прихильників двомовних програм у 90-х роках підтримати ініціативи уряду, не лише передбачаючи швидке вивчення нещодавно прибулих іммігрантів, він також залучає кошти для розвитку мовного різноманіття, надання послуг іншими мовами, і загалом визнання багатомовності так само важливо, як і інші американські цінності [276].

Дослідження, опубліковані в 1970-80-х роках, підтвердили позитивні наслідки двомовності на психічний розвиток дітей. Особливу увагу слід звернути на особливості білінгвальних дітей:

- чутливість до смислових відносин між словами (McLaughlin, 1984);
- уміння робити загальні висновки (Liedtke, Nelson, 1968);
- уміння виконувати завдання, пов'язані з словесною конвертацією та заміною (Ekstrand, 1980);

- додаткові навички обробки мовної інформації та навички управління (Bialystok, 1986);
- уміння використовувати складні стратегії аналізу при вирішенні невербальних завдань (Ben-Zeev, 1977);
- «пристосованість» мислення та очевидне творче мислення (Baker, 2001; Ricciardelli, 1992).

Хоча існують різні думки щодо впливу мовних курсів, більшість дослідників, які займаються білінгвальною освітою, сходяться на думці, що діти з поганою англійською потребують спеціальної допомоги у вивченні мови. Існує тенденція, що чим переконливіші результати двомовних програм, тим більше опонентів вперто недооцінюватимуть справжній успіх учнів, які беруть участь у двомовних програмах в американських школах [132, с. 7].

З іншого боку, прихильники двомовної освіти пропонували реформувати двомовну освіту:

1. Запровадити та підтримувати навчальну програму дошкільної освіти, яка повністю інтегрована з навчальною програмою закладу дошкільної освіти (п'ятий клас), що забезпечить максимальний розвиток учнів, які вивчають англійську мову.
2. Використовувати двосторонні курси занурення у середній школі.
3. Навчання нових дітей-іммігрантів на основі курсів, придатних для початківців.
4. Впровадити процедури оцінки виконання плану.
5. Створити постійну комісію, що складається з адміністративних підрозділів, вчителів та батьків, щоб здійснювати безпосередній нагляд за всіма школами, де навчається 21 та більше учнів-білінгвів.
6. Переконатися, що всі сім'ї та громадськість знають про шкільну систему та створену модель рівної освіти, включаючи мовні курси.
7. Створити комітет для вивчення та оцінки існуючих стандартів двомовної освіти від дошкільного до дванадцятого класів та запропонувати типи відсутності оцінювання.
8. Забезпечити необхідний професійний розвиток для проведення

альтернативних оцінок з англійської та інших мов (включно з ALAS) (Автентична система оцінювання рівня освіченості) [321].

Е. Біалісток і К. Хакута писали у своїй книзі «Інші мови», що розуміння двох мов – «це більше, ніж розуміння двох способів розмови. Концептуальне зображення людського мозку відповідає двом мовним виразам і має такі здібності, яких бракує у одномовних людей. Вплив розширення двомовності може статися з його найбільшою складністю: структури та концепції різних мов ніколи не будуть повністю перекриватися» [258, с. 246]. Багато людей не можуть одночасно вивчати одну або більше двох мов. У цьому випадку ми вже не можемо говорити про першу мову. Найбільш поширеним визначенням «засвоєння двох перших мов» у ранньому дитинстві є «Bilingual First Language Acquisition» (BFLA) – двомовне засвоєння першої мови (термін, який запровадив А. де Гувер) [269, с. 408]. Водночас тут зустрічається двомовність, наприклад, сім'ї, батьки яких говорять на різних мовах. У випадку, коли діти затримують вивчення двох мов, експерти називають це «засвоєння другої мови» (у цьому випадку ми можемо говорити про безперервний білінгвізм), наприклад мова в сім'ї, де дитина розмовляє, і мовою оточення в суспільстві.

Б. Аренхольц визначив наступні вікові групи для вивчення мови:

- білінгвальне засвоєння першої мови від народження, і однією з двох мов у сім'ї є мовою оточення;
- раннє оволодіння другої мови в дитячому садку (3-6 років);
- раннє оволодіння другої мови в початковій школі (6-10/12 років);
- дитячо-юнацьке опанування другої мови за час навчання в середній школі (10/12–16 років);
- освоєння другої мови дорослим;
- засвоєння другої мови в похилому віці [250].

У звіті Департаменту освіти США вказується, що двомовна освіта має на меті викликати у дітей почуття приналежності до двох культур (U.S. Department of Education. National Center for Education Statistics. The condition of education. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 2004) [322].

Завдяки таким процесам, як імміграція та колонізація, для більшості населення світу характерні різні мови (плюралізм) або принаймні двомовність (двомовність). Якщо ми використовуємо кількість офіційних мов як показники одномовності чи багатомовності, буде важко назвати США або навіть одномовні країни, оскільки США не мають офіційної мови на державному рівні. Найкращі вчені визначають особистий білінгвізм як існування двох мов у свідомості та фактичне використання двох мов поперемінно. Універсальність та характеристики індивідуальної двомовності залежать від конкретної мовної спільноти. У деяких громадах двомовність є нормою для всіх освічених громадян [167].

Висновки до першого розділу

На основі сучасної теорії та методологічних принципів у поєднанні з широким колом джерел даних був проведений історичний та навчальний аналіз національної ідентичності підлітків, які зберегли українське походження, що заклало основу для наступних висновків.

Підкреслено духовні та культурні цінності та цінності, розглянуто їх як основну освітню категорію для підтримання національних та культурних особливостей української молоді у США. Визначено, що ціннісна орієнтація людини означає певний фундамент особистого духовного світу. Завдяки ціннісній орієнтації можна засвоїти досягнення соціальної духовної культури. Поки суть освіти як визначення цінності все ще виходить за рамки, вона не зможе повністю розкрити духовну та культурну цінність досліджень та освіти.

Розглянуто специфіку феномену діаспори: відрив від історичної батьківщини компенсується прагненням до збереження національної культури, сприянням її розвитку, стійкістю до асиміляції. Діаспора – це середовище, де культура безпосередньо розвивається та збагачується.

Поєднуючи наукові міркування, враховуючи досить чітке розмежування явища національної ідентичності та явища етнічної ідентичності та неоднозначності визначень, ми використовуємо в своєму

дослідженні таку концепцію: національна-культурна ідентичність – осмислення своєї належності і співпричетності до певної нації, відчуття її самотності та культурно-історичної унікальності, ототожнення своїх психічних процесів і станів з характерною специфікою світосприймання, мовлення, способів життєдіяльності національної спільноти, вкоріненість у її систему цінностей, ідеалів, норм, стереотипів, символів.

Схарактеризовано українську систему шкільної освіти як фактору формування простору для іноземних українців. Основна мета таких закладів – навчити молодих людей їхній рідній мові / українській мові та виховати їх як етнічносвідомих членів спільноти. У США шкільна система має таку структуру: дитячий садок, дошкільний навчальний заклад, парафіяльна школа та школи українознавства. Випускники українських навчальних шкіл мають можливість отримати кваліфікацію викладачів українських предметів для подальшого працевлаштування в українській шкільній системі.

Було виявлено, що українські школи в Сполучених Штатах зазнали наступних етапів: утворення українських шкіл (80-ті р. XIX ст. – початок XX ст.); започаткування перших українських шкільних установ та активний розвиток освіти (50-ті рр. XX ст. – 80-ті рр. XX ст.); становлення українських шкіл (останнє десятиліття XX ст. – початок XXI ст.).

Встановлено, що головною метою білінгвального навчання у США є інтеграція етнічних меншин у домінуюче англomовне середовище. Узагальнено думки, висловлені вченими, щодо класифікації моделей білінгвальної освіти: дублююча чи супроводжуюча модель, аддитивна (доповнююча) модель, паритетна модель, модель, що витісняє.

Проаналізовано історичні періоди розвитку американського суспільства, які мали значний вплив на потребу збереження національної ідентичності американських громадян українського походження:

Період відбору: 1880-ті – 1920-ті рр. Люди, які були культурно, расово чи соціально незахищеними, приїжджали до Північної Америки.

Період квот: 1920-ті – 1930-ті рр. З 1921 р. запроваджено т. зв. «систему квот». Її вістря спрямувалось проти романських і слов'янських народів.

Період відкритої демонстрації національної приналежності: 1930 – 1939 рр. У 1930 р., на момент перепису, українці в США почали демонструвати свою справжню національну приналежність завдяки рішучій діяльності етнічних організацій у галузі національної освіти.

Період «мовної експансії»: 1939 – 1945 рр. Під час Другої світової війни проблема британської «мовної денационалізації» іммігрантів в США стала особливо серйозною.

У період з 2009 р. і дотепер імплементується освітня програма «Гонка до вершини» (Race to the Top, 2009), запровадження навчальних програм, які дозволяють чи навіть вимагають навчання мовами національних меншин, запровадження двомовних університетських програм для дорослих студентів та програм вивчення рідної мови для студентів етнічних меншин.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У США

2.1. Вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США: порівняльний аналіз на межі століть

Рідна мова – головний фактор, який сприяє збереженню та подальшому розвитку етнічної спільноти українців у діаспорі. Коли І. Огієнко визначив функції націотворчості, він сказав: «Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традицій. ... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж другим народом» [155, с.16-17].

Підкреслюючи багатофункціональність мови та її роль у побудові нації, інший відомий український мовознавець Ю. Шевельов підкреслив, що мовне питання не обмежується лише внутрішнім розвитком, оскільки охоплює більш широке коло питань. Найважливішим з них є питання про використання мови як засобу письмового та усного спілкування: хто її використовує, для яких функцій та які юридичні, політичні та соціальні можливості чи обмеження цього використання. В одномовних країнах ці питання не мають особливого значення з суто лінгвістичної точки зору. Мова цих країн легко використовується у всіх функціях, що мають значення у цьому середовищі [238, с.7].

Однак стан в двомовних або багатомовних країнах свідчить, що обставини зовсім інші. Адже особа повинна вибрати, яку відому мову використовувати в кожній ситуації. Вибір, як свідчить практика спілкування, визначається правовими, політичними, історичними, етнічними та іншими

факторами, під впливом яких знаходиться носій мови в даний час.

Мова особливо важлива серед діаспори, оскільки, з одного боку, мова є одним із головних об'єктивних факторів її становлення та життя, з іншого – це її унікальні національні особливості. Мова – це «утворення і загальне надбання представників конкретної національної спільноти, вона наділена властивістю з'єднувати їх у єдине утворення й одночасно виділяє це утворення серед інших» [20, с. 219] .

Дослідження показало, що національний дух, національна свідомість (отже, творець нації та амулет), мовна складова стає мовою, коли суб'єкт розглядає її як мову рідну і залучає до цього все населення, що є єдиною етнічною спільнотою. Тому для формування особистісної мовної свідомості національна ідентичність є необхідною умовою існування національної спільноти та важливої частини її життя. Згідно з результатами дослідження, ця проблема є дуже серйозною для іноземних українців, оскільки їхній статус у країні поселення різний: іммігранти з різним досвідом, а також вихідці з цих країн. Ще однією особливістю української діаспорної спільноти є її подвійні психологічні, соціально-політичні та навіть культурні характеристики. Лояльність українців до країни поселення, нового соціального середовища, нових суспільних благ та впливу соціально-економічної інтеграції вплинули на особливість їхніх мовних функцій [106, с. 53].

Перші українські іммігранти, які прибули на північноамериканський континент наприкінці ХХ століття, зіткнулися з цією проблемою. Аналіз наукових даних свідчить про те, що «на тлі мови відразу виринули серед українських іммігрантів певні почування відрубності, наприклад від американців, ірландців, мадярів і німців. Українці-католики, що з браку своїх церков приставали до римо-католицьких, скоро від них відступали, бо через мову не відчували в них тих релігійних почувань, по котрі вони до тих церков прийшли. Трохи довший був процес з виробленням почуття відрубності від тих церков і наших організацій, що вживали мов, зближеної до української, отже польської, московської й словацької. Усе ж таки, як

наших людей набралось більше, то з часом за мову зчинялися сварки в спільних католицьких церквах» [109, с. 304].

Причина полягає в тому, що з одного боку поляки виступали проти використання рідної мови, а з іншого боку – москвити. Обидва сусіда намагалися заборонити українцям користуватися своєю мовою, щоб заперечити існування «окремої української мови» та «окремої української національності» [109, с. 304].

Слід зазначити, що таке саме ставлення, але у сфері соціально-економічної та політико-державної, було до правлячих кіл країн поселення до тих українців, які ще не мали української національної свідомості. Аналіз показує, що перші українські іммігранти в США не змогли відповісти на питання своєї національності. Майже ніхто не претендує на те, що є українцем [109, с. 307].

Лише в 1930 р., на момент перепису, українці в США почали демонструвати свою справжню національну приналежність завдяки рішучій діяльності етнічних організацій у галузі національної освіти. Проблематичність формування етнічної ідентичності іммігрантів також пояснюється особливістю імміграційної політики уряду в цей період. Проаналізувавши дії урядового кола США, україно-американський дослідник Р. Ільницький вказав на три етапи систематичного заселення американської території європейськими іммігрантами. За його словами, українці почали приїжджати в цю країну в найважчі часи, оскільки в 1882-1917 рр. Був період відбору, коли люди, які були культурно, расово чи соціально незахищеними, приїжджали до Північної Америки. Спочатку був заборонений в'їзд неписьменним, а з 1921 р. запроваджено т. зв. «систему квот». Її вістря спрямувалось проти романських і слов'янських народів та євреїв. «Система квот» була продумана так, що 35,6% іммігрантів могли приїжджати з північно-західної Європи, і тільки 12,3% – з південно-східної [179].

Однак закон викликав незадоволення британців, оскільки розширював можливості імміграції німців та ірландців, тому до нього неодноразово вносились зміни. Зрештою, німецька та ірландська квоти були зменшені на

50%, тоді як англійська квота була збільшена на стільки ж. Згідно з тим самим законом, до США щороку приїжджає не більше 150 тисяч іммігрантів.

Однак, незважаючи на обмеження імміграції, неанглосаксонські етнічні групи знаходять своє місце в США і складають значну частину американського населення [91, с. 22].

За таких складних умов через тиск процесу асиміляції та вплив англійського середовища іммігранти з українських земель також заснували власну позицію в американському суспільстві, що призвело до зменшення кількості людей, які використовують англійську як свою рідну мову.

Аналіз джерельної бази показує, що під час двох світових війн проблема «мовної денаціоналізації» іммігрантів в північноамериканських континентальних країн стала особливо серйозною. У пошуках причин цього явища Ф. Луців дійшов висновку, що винуватцем є британська «мовна експансія», яка здійснювалась усіма доступними методами. Нею користуються не лише британці, але й усі носії англійської мови – австралійці, новозеландці, канадці, американці та інші [133, с. 205].

Демографічні дослідження чітко підтверджують цю тезу про належність США до західних країн з найбільш інтенсивним процесом асиміляції. За показниками, 66% громадян України не розмовляють рідною мовою. Тільки 123 500 людей розмовляють українською мовою у своїх рідинах. У штаті Нью-Йорк найбільша кількість україномовних людей – понад 52 тис. осіб.

Тому лише п'ята частина українських мігрантів розмовляє мовою своїх предків. На думку деяких американських дослідників, громадяни українського походження, які говорять українською, мають багато демографічних характеристик: вони старші, їхній соціально-економічний статус близький до середнього показника в США, і вони одружуються пізніше, ніж американці.

Науковці засвідчують, що через те, що перше покоління поселенців, що жили в діаспорі, розмовляло українською мовою, перехід від першого до другого покоління є критичним, і багато носіїв мови зникли. Більшість українців другого та третього поколінь, хоча й знають українську мову, не

використовують її у повсякденному житті. Крім того, співвідношення між знаннями та повсякденним використанням мови різниться залежно від міста. Очевидно, що місцеве середовище впливає на знання та збереження мови, але найголовнішим у цьому процесі є вплив сім'ї, адже там найчастіше використовується рідна мова.

Підсумки наукових досліджень показують, що більшість українців усвідомлюють важливість збереження та розвитку рідної мови. Для молодих іноземних українців це стало культурним фактором та засобом проведення традиційних свят та звичаїв [196, с. 3].

Отже, історичні, педагогічні, соціологічні дослідження доводять, що в емігрантів та їхніх нащадків життя роздвоєне: одне – у власне американському середовищі (школа, робота і тому подібні контакти з навколишнім світом), інше – в колі сім'ї, національних осередках і церкві, образно кажучи, в українському гетто, що є своєрідною метонімією України [179]. Такі обставини, як поїздки в Україну та спілкування з родичами чи співвітчизниками в історичних будинках, можуть посилити роздвоєність.

Аналіз наукової літератури дозволяє довести, що нове покоління, народжене за межами України, формує унікальну особливість психологічної самооцінки та етнічного самопізнання. Отже, якщо перше покоління представників все-таки ототожнюватиметься з українським народом, то друге покоління іммігрантів буде все більше ідентифікуватись з українською громадою в США. Завдяки цьому відбувається перехід від національної до етнічної ідентичності [92, с. 215]. На думку І. Головінського, людина «можливо, ще бажає затримати почуття етнічної окремішності, однак її екзистенціальне почуття перманентності пов'язане з країною нового поселення... Психологічно поняття батьківщини пов'язане з «тутешнім» існуванням, а думки про повернення «туди» вважаються нереальними. Проблема України, якщо взагалі існує, розглядається в контексті загальнолюдських вартостей» [42, с. 117].

Дослідники показали, що цей головний компонент є одним з найважливіших факторів, що впливає та зберігає індивідуальну расову

ідентичність, і найбільшою її особливістю є мова, яку діти вивчають до шкільного віку. Мова є основною частиною людського роду. Немає кращого способу бути людиною, ніж бути людиною «Людей узагалі» не існує і не існуватиме, бо це означало б смерть людства. «Сьогодні всім зрозуміло, що етнічність у технологічному суспільстві кінця двадцятого століття забезпечує зміст життя людини (Г. Астер, П. Потічний). А робить людину якоюсь, тобто належною до певного етносу, саме мова, бо без неї людина не могла б бути нормальним членом етнічної спільноти, членом суспільства» [85, с. 118]. У державах, де дитина живе в нормальних умовах, у рідному середовищі, розвиток мови не є проблемою, – визнає І. Головінський. Однак в реальності еміграції, коли оточення та однолітки говорять іншою мовою, батькам необхідно постійно прагнути до того, щоб дитина не виросла з почуттям неповноцінності щодо своєї української мови. Діти повинні розуміти, що їхньою рідною мовою є українська, а інша – другорядною. Однак це трапляється лише тоді, коли батьки ніколи не будуть розмовляти іноземною мовою вдома чи в присутності своїх дітей. На жаль, бувають випадки, коли батьки, які погано володіють англійською мовою, «калічать» своїх дітей англійською мовою. Звичайно, така поведінка принесе сумні наслідки. Таким чином, діти дізнаються, що батьки соромляться своєї мови, і тоді всі вчення про красу рідної мови зведеться до нуля [43, с. 19-20].

Тому рідна мова є основним засобом національної освіти. Це одна з головних ознак національної приналежності та найважливіший інструмент розвитку національної свідомості молоді. Тому вчителі діаспори роблять усе можливе, щоб у своїй країні проживання прищепити дітям любов до української мови, щоб вони розуміли українську мову як рідну, яка є найважливішою мовою у їхньому житті.

Людина, яка не розуміє значення рідної мови, дистанціюється від культурно-історичного досвіду та здобутків свого народу, його культурної та духовної спадщини. Українська пісня, думка, легенда, прислів'я для неї мовчать, а мистецтво рідної мови зачиняє перед нею свої двері.

Такий «українець» не є спадкоємцем цих досягнень. Його вважають

відступником. Серед іноземців він уже не є «представником» свого народу і втратив свою привабливість і повагу. Тому ставлення до нього неповноцінне, хибне і навіть підозріле: від байдужості до ставлення до себе марно очікувати поваги інших, навіть лояльності до нього [85, с. 122].

Слід зазначити, що іноземні українці тісно пов'язують знання мови з патріотичними почуттями мовця. У зв'язку з цим В. Дідюк стверджував, що українці, які не володіють українською мовою, не можуть по-справжньому любити Україну. Він твердо вірить, що іноземні мови не зв'яжуть українців з Україною. Тому дослідник правильно підкреслив: «Не обдурюймо себе самі й не даваймо обдурити себе іншим: мовляв, мова не найважливіша річ, без знання української мови можна теж бути патріотом своєї землі. Так говорять слабодухи, щоб виправдати своє кари гідне занедбання, люди, діти яких вже втратили не тільки рідну мову, але й усякий зв'язок з українством. На кожному кроці бачимо таких «колишніх українців» [62, с. 37].

Це явище зумовлене наступними фактами, що «молоде покоління підходить до справи практично – що їм дасть тут українознавство, українська культура і чого вона варта? На такі практичні питання, – наголошує І. Демиденко, – старше покоління мусить дати позитивну відповідь і показати, що українська культура не є третьорядна і що з нею не соромно виходити в світ, і що вона, додана до набутої тут західної культури, робить її (молодь) кращими громадянами країни свого поселення в порівнянні з однокультурними» [58, с. 6].

Схожі думки висловив Д. Струк. Він вважає, що є проблема «Чи справді молоді люди повинні користуватися українською?» Існує два типи відповідей: емоційні та раціональні. Молодь і деякі національно несвідомі батьки вважають, що «без знання української мови у світі можна добре обійтись». Але вчений переконаний у зворотному. На питання «Чому ми говоримо українською?», відповідь повинна бути одна: «Тому, що вона наша. Говоримо по-українськи тому, що ми того хочемо, що хочемо пізнати себе, бо без знання свого походження не можна збагнути свого «я», а без знання української мови не можна дістатися до духовних скарбів нашого походження» [206, с. 7].

Українські освітяни стверджують, що для людей, розсіяних по всьому світу, їхня мова є найпотужнішим інструментом боротьби з асиміляцією та самозабуттям, чи не єдиною зброєю. Коли молоді люди серйозно хочуть бути спадкоємцями всієї релігійної, культурної, мистецької та національної спадщини українського народу, вони не повинні забувати цю істину. Саме з цих, а не з інших причин молоді люди повинні добре вивчати українську, щоб ця мова стала для них «мовою душі» [100, с. 10].

А. Качор, наприклад, акцентує: «Якщо згубимо «мову серця», «мовою праці» ми нашої національної ідентичності, наших національних надбань на довшу мету не збережемо і нашому народові на рідних землях, який очікує нашої допомоги, багато не допоможемо. Отож повернім у наші родини, в родини молодій генерації нашу пра-прабатьківську мову – «мову нашого серця» [100, с. 10].

Серед різноманітних думок та пропозицій щодо того, як захистити молоде покоління від асиміляції та занепаду рідної мови, ідеї професора І. Огієнка заслуговують на особливу увагу. Він вважає, що для виправлення цієї загрозливої ситуації сім'я та церква, а потім усі громадяни та вся преса повинні негайно діяти узгоджено [89, с. 118].

Ми вважаємо, що системний підхід до вирішення цієї проблеми пропонує В. Голубничий. Розглядаючи етнокультурні процеси серед українських громад, вчений дійшов переконливого висновку, що «такий процес формування та виховання особистості, в умовах еміграції, слід вважати ідеальним:

1. Володіння українською мовою в дитинстві та сім'ї; викладання англійської абетки та письмової мови для підготовки до школи українською мовою.

2. Разом з початковою школою англійської мови, вихованням у Пласті, викладанням читання та письма в Парафіяльній недільній школі.

3. У той же час середня англійська школа разом із зарахуванням на курси українознавства або в школи та участь у спортивних та молодіжних організаціях.

4. Коледж, університет, вища освіта. Цей процес навчання можна розглядати як можливу і обґрунтовану передумову і майже повну гарантію проти асиміляції» [44, с. 40].

Як бачимо, в процесі оволодіння молодим поколінням рідною мовою вчителі діаспори відводять провідну роль сім'ї. Це пов'язано з тим, що українські діти, які проживають за кордоном, більшу частину часу проводять у чужому середовищі. Вони майже постійно слухають англійську мову і самі використовують англійську мову. Тому, акцентує Н. Скорин, «найважливішою інституцією для затримання рідної мови є дім, тобто вживання української мови в родині. Діти, до яких батьки говорять українською мовою, затримують знання рідної мови і плинно вживають її в українських школах, організаціях і навіть з другими українськими дітьми» [197, с. 21].

Головне завдання батьків, особливо матерів, – навчити дитину корінній мові, любити її та передавати духовні ресурси місцевого населення за його допомогою, – переконана У. Пелех [165, с. 7].

Адже «тільки в мові краса минулих віків, надія майбутніх. Без неї нікому не зрозуміти душі нашого народу, його давньої слави, його талантів. Саме мова гарантує людську гідність, пошану і безсмертність», – визнає П. Саварин [182, с. 17].

Авторитет матері відіграє надзвичайно важливу роль у цьому процесі в діаспорі., її освітня діяльність, любов до дітей, адже вона співала колискову українською, вона «вкладає в уста і мозок своїх дітей найбільший скарб, найбільший маєток, їх придане на все життя – мову» [182, с. 17]. Тому кожен український дім, каже І. Боднарук, має бути «твердиною українського національного духу, в якій панує тільки рідна мова і зберігаються тільки наші традиції. Якщо йдеться про майбутнє наших дітей, то не сміють нас відлякати навіть найбільші жертви на українські школи, організації, товариства тощо. Від батьків і від рідної хати залежить, чи молоде покоління на еміграції залишиться при нас, чи буде збагачувати чужу культуру» [60, с. 18].

Чим більше середовище, в якому рідна мова нормально розвивається, тим більша відповідальність батьків. Коли батьки вирішують не відмовлятися від себе, зберігати свою особистість і передавати це усвідомлення своїм дітям, сподіваючись, що вони передадуть це усвідомлення своїм дітям, важливо також переконатися, що діти знають рідну мову. Оскільки мова є формою культури, вона є видимим втіленням людської свідомості. «Українська свідомість без української мови – це щось дуже непевне й кульгаве, хоч кінець-кінцем іноді можливе. Наша національна свідомість повинна бути повна, здорова, суспільна, – акцентує М.Лесів. – Передача рідної мови дітям – це зовсім природна справа» [131, с. 10].

Стурбована труднощами вивчення мови, А. Горохович усвідомила необхідність піклуватися про українську атмосферу в домі з моменту народження дитини, вони ніколи не повинні розмовляти з дітьми іноземною мовою вдома чи де інше, оскільки тоді діти втрачають ясність, яка мова є рідною. Автор дає батькам конкретні поради щодо навчання своїх дітей українській мові. Ви повинні починати з усного мовлення, а також з читання, бо останнє – це «віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе, то ж про віконце це треба дбати, бо воно необхідне, щоб пізнати український світ» [46, с. 9].

Довготривалі спостереження за сімейним життям у розсіяних українців, спілкування дітей та батьків у сімейному колі та процес оволодіння рідною мовою в поліетнічному середовищі привели її до висновку, що читання вголос у сім'ї є важливим для розвитку мови дітей. Слухаючи твори українських класиків, прекрасні описи про природу, психологічні спостереження, поняття добра і зла, основні життєві принципи збагатять уяву дітей, вони навчаться вимірювати свою поведінку за принципами, про які йдеться в книзі. У літературі діти зустрінуть багато образів, поетичних виразів, звернуть увагу на незнайомі слова, вислухають правильну зміну граматики та словникового запасу, вивчать правильну структуру речень та вивчать унікальні мовні вирази України, «мистецтво пластичного зображення через слово» [47, с. 11-12]. Як бачимо, А. Горохович вважає, що систематичне слухання та

самостійне читання українських книжок є необхідною умовою успішного оволодіння літературною мовою та формування усної культури дітей, тоді як щоденна мова спілкування – це переважно національна мова (англійська, французька, португальська та ін.).

Отже, для того, щоб українська мова відіграла важливу роль у поліетнічному середовищі, сім'ї повинні створити в родині гарне мовне оточення, яке сприяє розвитку рідної мови дітей, та розпочати мовну освіту для підростаючого покоління, щоб засвоїти їх рідну мову та навчитися поважати рідну мову, культуру, бо цьому важко навчитися без мови. Ця робота батьків необхідна дітям, самим батькам та всій українській громаді у світі. Пізніше сім'я отримає допомогу від місцевих шкіл, церков, громадських об'єднань та всієї громади.

Ми вважаємо, що зростаюча увага української діаспори до мовних питань не випадкова. Це пов'язано з тим, що мова відіграє особливу ідентифікаційну роль, бо етнічні спільноти можуть формуватися лише тоді, коли мова використовується свідомо, оскільки «вона забезпечує часову тяглість і безперервність життя, збереження органічності й оригінальності світосприймання етносу при зміні його історичних форм» [85, с. 167].

Добре розуміючи цю функцію мови, свідомі частина зарубіжних українців постійно вела безперервну боротьбу за збереження й розвиток рідної мови, щоб молоді покоління, народжені в полікультурному суспільстві, оволоділи українською мовою, вивчали історію, культуру своєї Батьківщини, щоб не втратити духовний зв'язок з корінним народом. Бо «мова народу – це його дух», це те «річище, яким дух може котити свої хвилі з твердою впевненістю, що джерела, до яких вони його підводять, ніколи не висохнуть» [85, с. 72].

На думку П. Саваріна, забуття української мови – це апокаліптичний гріх. Оскільки «в мові, – стверджує він, – наше походження і водночас – наше призначення. Мова – це міст між минулим і майбутнім народу, де б він не жив, плід серця, мислі і волі народу, отже, джерело його життя, в яких обставинах він не жив би» [183, с. 179].

Є. Остапчук також наголосила на важливих соціально-культурних та націотворчих функціях мови серед діаспори. Вона зазначила: «Основним чинником збереження себе як української спільноти є знання української мови – основи духовного зв'язку з українським народом в Україні, що є ніби кладкою-мостом від одних до других. Без огляду, в яких країнах ми живемо і яких чужих мов ми навчилися, рідна материнська мова нас єднає. Коли занедбуємо навчання мови, ми відбираємо від наших поколінь дорогоцінний скарб – знання своєї історії, традицій, літератури, розуміння наших державницьких прагнень і т. д. Тим ми зменшуємо нашу ефективність у світі, бо не доростаємо нашим знанням і свідомістю до наших завдань, а значить – не промовляємо відповідно до Західного світу. Вважаю, що ті, які легковажать навчання рідної мови, які заводять чужу мову в українських церквах, не працюють ані на користь української молоді, ані для добра нашої майбутності у світі» [162, с. 7].

Ми вважаємо, що питання про роль української мови для іноземних українців завжди було актуальним. Якщо розглядати складні соціальні та культурні умови українських національних представників, то це чуже та багатокультурне середовище, постійний асиміляційний тиск національної ідеології та зневага англосаксонської нації. Тому українці зобов'язані продовжувати боротьбу за збереження своєї національної ідентичності, особливо рідної мови. Численні публікації на цю тему в українських журналах доводять, що ця боротьба в основному внутрішньоетнічна.

Тому, особливо у другій половині ХХ століття, збереження мови та розвиток навчання рідної мови українців у Канаді та США та інших українських діаспорах стали головним пріоритетом українських організацій та періодичних видань. У цей період їм найбільше уваги приділяли педагогічні журнали «Життя і Школа», «Учительське Слово», «Рідна Школа» та ін. Щоб звертати увагу товариства до питань української мови, у навчальних виданнях було введено колонки «Слово педагога» (Методика і шкільна практика), «Мовний куток», «Батьки та діти», «Українська мова», під якими розміщувалися суміжні теми та змістовні матеріали. На відміну від

загальнополітичних журналів («Свобода», «Українські вісті», «Український голос», «Українська думка», «Вільна думка»), вони публікували на мовні теми в основних статтях агітаційного змісту, тоді як видання навчальних журналів має чітке професійне позиціонування і, як правило, розраховане на конкретних читачів: викладачів шкіл рідної мови та учнів, які навчаються в українській шкільній системі, їх батьків.

У той же час, враховуючи досвід української мови в поліетнічному суспільстві, сучасні дослідники вважають, що українська двомовність за межами України є не лише бажаною, а й обов'язковою. Щоб стати повноправними громадянами, вони повинні розуміти мову свого нового дому. Водночас їм потрібно розуміти рідну мову, щоб не втратити контакт зі своєю країною [85, с. 167].

Українці, які проживають як меншина в будь-якій державі, звичайно, повинні бути двомовними: з одного боку, вони повинні володіти мовою країни, в якій вони проживають, з іншого боку, мовна група повинна зберегти рідну мову, що є найбільшим доказом національності. Представники етнічних груп у США (українці, поляки, чехи та німці) є двомовними, коли англомовні громадяни цих країн знають лише одну зі своїх мов, за винятком однієї іноземної мови (іспанської, французької, іноді російської тощо), яка відома при вивченні освіти [111, с. 6].

Дослідження показало, що українці в країнах поселення намагалися уповільнити надзвичайно негативний процес української мови та вживали різних заходів. Як зазначалося раніше, лідером серед них визначено місцеву систему шкільної освіти.

Філософія викладання української мови, яка є основою самозахисту українських громад, набувала різних форм у різні історичні періоди. На її розвиток значною мірою впливають два фактори: зовнішні фактори (мовна політика уряду, особливо мовна освіта для іммігрантів) та внутрішні фактори (власне ставлення етнічних спільнот до оволодіння та збереження рідної мови). Ці фактори також постійно змінюється.

Досвід української громади дає людям підстави стверджувати, що

найкраща модель – це модель, яка розглядає рідну мову як найпочесніше та найпрестижніше місце в галузі освітньої лінгвістики. Окрім рідної мови (української), слід викладати й інші мови. На початковому етапі необхідно прийняти модель «рідна мова – не близькоспоріднена або неспоріднена іноземна мова». На найвищому етапі розвитку мови студенти можуть вивчати будь-яку мову. Запорукою реальної мовної підготовки студентів має бути комунікативна спрямованість і заснована на реалізації її найважливіших принципів – комунікативної діяльності, культури та пошуку проблем.

Аналіз соціально-культурної дійсності української мови, що розповсюджений зараз, показує, що розпорошеність українців між різними країнами та різними етнічними групами не лише призводить до їх розуміння мови та культури цих етносів, а й спричиняє втрати їхньої мови, звичаїв та культурної спадщини. Цей природний процес походить від взаємодії між різними народами, тому він є тріумфальним для домінуючої національності країни. Його часто об'єднує відсутність поваги до своєї мови та культури та схильність приймати інші форми через його комплекс неповноцінності.

Варто зазначити, що поряд із проблемою збереження української мови в англomовному середовищі країн проживання для українців є актуальним і не менш важливим завданням – збереження її чистоти. Українська преса відіграє важливу роль у забезпеченні чистоти мови в діаспорі: «Свобода» і «Рідна школа» (США).

Цікаво, що журнал опублікував одну з перших статей на тему впливу англійської мови на словниковий запас української мови «Український голос» під заголовком «Люди добрі, не нівечте рідної мови!» Її автор (стаття не підписана), зокрема, писав: «Всі ми кажемо, що говоримо рідною українською мовою, вчимося її з книжок і часописів, заохочуємо других, аби вчилися, настоюємо на те, аби наші діти вмiли рідну мову, а чи ми питали себе коли, чи ми самі говоримо українською мовою, чи якоюсь ламаною мішаниною!» [33, с. 16].

Тому слід зазначити, що функціональна особливість української діаспори серед західної діаспори в основному зумовлена її призначенням

стати засобом спілкування у вузькому колі генетичних або етнічних груп. У думках дітей та молоді, розсіяних за кордоном, українська мова в основному функціонально та психологічно пов'язана з сім'єю, особливо з поколінням батьків та бабусь та дідусів. У той же час покоління однолітків пов'язане з мовою країни проживання, яка зазвичай використовується і впливає на мовну поведінку мовця або вибір мови підсвідомо. Насправді це спонукало вчителів та свідомих членів української громади, які проживають за кордоном, піклуватися про сімейний статус рідної мови, одночасно покращуючи свій соціальний статус. Тому суспільно-політичні, культурні, освітні, наукові та інші організації зробили збереження та розвиток української мови своїм пріоритетом, розширивши сферу її існування.

Серед пріоритетних завдань іммігрантів, які відразу ж зіткнулися з ними в «новій країні», було навчання дітей, і перш за все – українською мовою. Однак однією з головних перешкод для організації є відсутність вчителів, які вміють розмовляти англійською та українською мовами, що може допомогти поселенцям адаптуватися до нових умов життя та допомогти їхнім дітям повноцінно інтегруватися до нового суспільства та будувати в ньому власне життя. Однак найбільш свідомі іммігранти надають великого значення збереженню рідної мови. Незважаючи на різноманітні об'єктивні та суб'єктивні перепони та очевидну потребу у володінні англійською мовою, українці та їх нащадки все ще культивували українців як основу своєї раси, що є духовним зв'язком із батьківщиною [21]. Ми вважаємо, що це бажання є природним (не лише на початковій стадії проживання в новій країні). Однак це занадто важко здійснити, оскільки окрім відсутності добре підготовлених двомовних викладачів, через відсутність необхідних шкільних підручників, розвиток освіти українців також був проблематичним.

Пізніше, протягом тривалого часу (майже півстоліття), єдиним джерелом вивчення української мови українців у США були приватні школи – місцеві школи при громадах та церквах, а згодом дошкільні та українознавчі курси. Серед них організація та методичне забезпечення навчального процесу, як правило, залежать від підручників, посібників,

науково-методичних публікацій та соціально-політичних журналів українців США. Їх прибуття та відповідно підготовлений викладацький склад визначили напрямок та рівень викладання української мови.

Слід зазначити, що першою систематичною спробою дати українцям рідну мову є діяльність двомовних вчителів, які, окрім англійської (8-12 годин на тиждень), також викладали українську мову як шкільну програму (2,5 години на тиждень). Водночас це мова викладання інших предметів. Однак відсутність процедур та викладацької підтримки ускладнювала навчальний процес. Поява першого українського підручника не покращила ситуацію. «Помічник для малих школярів» – це буквальный переклад англійського букваря «Primer – A», рекомендованого для «ужитку в початковій шкільній науці». Цей підручник використовується лише для розмови та читання та не дає школярам жодних мовних знань про українську мову. Врешті-решт, як зазначив упорядник П. Зварич, такої мети не було поставлено [78, с. 3]. Для цього вчителі двомовних державних і українських рідних шкіл використовували перевидану «Методичну граматику української мови», яку уклали В. Коцовський та І. Огоновський. Вона складалася з п'яти частин, кожна з яких знайомила учнів з окремими розділами мовознавства («Наука про звуки», «Наука про відмінюване слів», «Частини мови невідмінні», «Складня», «Правопис»), однак це не забезпечує систематичних та всебічних знань про мову, і зрештою це не потрібно, оскільки українська мова в основному використовується усно [101].

Як показує аналіз бази даних, на формування мети та змісту викладання української мови в США у міжвоєнний період суттєво вплинули ідеї українських вчителів, науковців, які проживали в Галичині та європейських країнах і друкували свої доробки в різних наукових виданнях, що доходили й на північноамериканський континент (Я. Білецький, І. Велигорський, Б. Заклинський, К. Кисілевський, А. Крушельницький, Я. Кузьмів, І. Огієнко, С. Русова, В. Сімович, С. Смаль-Стоцький та ін.).

Дослідження показало, що під час двох світових війн І. Огієнко справив значний вплив на формування мети та змісту українського вчення в

діаспорі, який у той час редагував журнал «Рідна мова» у Варшаві, що також публікував статті українських вчителів у США та Канаді, щодо розвитку навчання рідної мови, культури української мови та її вивчення у цих країнах.

Застосований характер викладацької роботи І. Огієнка залежить від його конкретних спроб побудувати структуру шкільної мовної програми. Невдоволення чинними навчальними програмами для місцевих шкіл та відсутність цих курсів у США загалом неодноразово змушували вчених коментувати визначення такого освітнього змісту. Достатньо, щоб задовольнити наукові вимоги мовознавства та допомогти провести всебічне вивчення української мови в будь-якому місці українців, які живуть і працюють у школах рідної мови, українських наукових школах [155].

Основною вимогою І. Огієнка до шкільної програми є її цілісність. Він вважав, що недоліки програми на той час були обмежені і зводились до правопису та «початкової граматики». Він вважає, що викладання рідної мови має бути концентричним, «цебто кожен раз подається предмет у можливо закінченій цілості, але дедалі цілість ця, її зміст усе ширшає» [156, с. 536].

Мовні курси школи повинні забезпечувати всебічну лінгвістичну освіту, фактичне володіння мовними інструментами та розуміння основних законів мовних процесів з метою розвитку навичок спілкування, а, найголовніше – виховувати постійне бажання користуватися мовою в полікультурному середовищі, примножувати її скарби та передавати наступному поколінню українців.

Ідеї І. Огієнка особливо важливі для організації навчання та виховання українських іммігрантів. Вчений обговорив їх актуальність: «Наші історичні умовини часто склалися так, що нам усе тісно було на власній землі, все ми musiли шукати кращої долі поза рідними ланами» [143, с. 1].

Як і інші вчені, І. Огієнко підкреслював, що США та Канада мають найбільшу кількість іммігрантів. У них є свої журнали. Преса може беззастережно розглянути всі проблемні питання діаспори, включаючи освіту. Українські іммігранти, як і інші іммігранти, мають можливість

вивчати рідну мову протягом періоду від початкової школи до її закінчення через освітні установи, створені спеціально для них. Різниця між їхньою освітою та освітою корінних народів полягає в тому, що в них «сотні всяких помічних книжок, словників і т.п. А у нас того немає» [144, с. 48].

Дослідження показало, що під час двох світових воєн основною формою викладання української рідної мови в США все ще були місцеві школи, але через процес асиміляції та економічну кризу на початку 1920-х та 1930-х років кількість таких шкіл поступово зменшилася. Згідно з аналізом джерел, викладання української мови в їх початкових школах було системою, яка мінімізувала знання орфографії (фонетики), лексики, орфографії та граматики, а також тексти, завдання та вправи, що забезпечують інтелектуальний розвиток, усні та письмові навички, включаючи спілкування, а також формування морально-етичних навичок та культурних та національних поглядів учнів. У той же час основна увага була зосереджена не на роботі з підручниками, більшість з яких відсутні, а на розвитку усного висловлювання. Оскільки учні місцевих шкіл часто не спілкуються українською мовою ні вдома, ні в оточенні, для багатьох з них вона стала другою мовою і, як правило, навчається після або паралельно з офіційною мовою. На наступних курсах проводяться поглиблені дослідження з фонетики, граматики, орфографії та стилістики, зосереджуючись на розвитку письмової мови та культури та вдосконаленні навичок спілкування дітей. Основними навчальними матеріалами були мовна діяльність вчителів, азбуки та книги для читання, а художні твори українських письменників також були знайдені у старших класах.

Слід зазначити, що у міжвоєнний період українські громадські та викладацькі організації в Україні неодноразово пропонували створити єдину установу, яка координувала б діяльність українських шкіл на їхніх конгресах, конференціях, забезпечуючи їх курсами, підручниками та посібниками, а також наочними системами. Однак їх резолюції все ще значною мірою є благородними намірами, головним чином через брак коштів, кваліфікованих викладачів та ініціативних, професійно компетентних організаторів навчання рідної мови.

Розвиток навчання рідної мови в українській етнічній спільноті західної діаспори в багатьох випадках змінювався, ці умови є динамічними, і тому змінюють оцінку справжнього стану української мови та її перспектив у житті іноземних українців. Аналіз проблеми методу викладання мови засланця дійшов висновку, що у подальшому розвитку теорії та практики викладання української мови на рубежі століть існує три методи:

– додержуватися літературної мови 40-х рр., не відступаючи від неї, створення або запозичення нових понять, явищ та предметів. Однак є певна загроза: діаспора покине мову материка і буде говорити мовою, яку українці не можуть зрозуміти принаймні сто років;

– дотримуватися літературної мови, поширеної в Україні. Але в цьому випадку необхідно користуватися словниками та добре написаними книгами русизму, які забруднюють рідну українську мову;

– дотримуватися правил живої мови, якою користуються в Україні, але з певною дозою скептицизму, оскільки в українській мові з'явилися слова, що є наслідком русифікаторської політики [179].

Вчені, викладачі та представники громадськості української діаспори вважають, що третій метод є найбільш прийнятним для іноземних українців, оскільки він дозволить їм використовувати сучасну літературну мову українського народу, одночасно виключаючи іноземні слова та форми.

Однак виникає також питання: хто і яка установа має вирішити правильне та неправильне використання цієї мови. Як відомо, серед діаспори немає такого центрального відомства. Тут кожна українська установа, газета і навіть кожен лінгвіст / речник вирішують, що правильно, а що неправильно. Насправді це ускладнює сучасну діяльність української мови в діаспорі та оволодіння нею на всіх етапах навчання в системі шкільної освіти корінних народів. Свідченням поданого є стаття з гучним заголовком «На мовному розпутті», яку надрукувала українська газета «Свобода» в жовтні 2005 р. Її автор справедливо зазначає, що в житті «нашої спільноти традиційно всього було і ще й тепер є «по 2»: наукові установи, релігія, календар, конгресові комітети, братські союзи, політичні партії, намагання узаконити дві державні мови, а також дві літературні мови та два правописи» [175].

Він вважає, що українці та інші етнічні спільноти, розсіяні за кордоном, повинні визнати літературну мову свого «рідного міста» та повинні прийняти українську мову. Однак мова з України – це літературна мова, тобто вона є «синтезом» мовної діяльності кількох поколінь, а не результатом зусиль радянських мовознавців. Мета радянських мовознавців – наблизити українську мову до російської. Автор статті наголосив, що всі українці, незалежно від того, де вони проживають, повинні дбати про культуру рідної мови та захищати її від іноземних запозичень, особливо російської та англійської. Однак важливішою є важка проблема, яка полягає у підтримці самої мови як найважливішої риси етнічної спільноти та забезпеченні її досліджень та існуючих проблем серед діаспори. Саме тому «майбуття української мови обговорюється сьогодні всіма – і політиками, і соціологами, ... і мовознавцями, і простими смертними» [54, с. 7].

Цей процес був особливо активним наприкінці 1980-х років, коли більшість українців, які проживають за кордоном, приймають асиміляцію та припиняють вчитися та спілкуватися мовою своїх предків (або навіть родини). Найбільше занепокоєння етнічно свідомої частини української громади полягає в тому, що ця тенденція зростає з кожним роком. Фактично ця ситуація стимулювала президію секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців об'явити 1989 рік роком української мови і розвивати ініціативну діяльність, щоб «зберегти українську мову як засіб комунікації в українських родинях, церквах і організаціях» [176, с. 4]. Шкільна рада Українського конгресового комітету Америки першою відреагувала на цей заклик. У своїй промові «До української громади» акцентувалось: «Українська громада повинна також виявити свої обов'язки до долі української школи на поселеннях, щоб українська школа жила, а не животіла. Для цього треба збудити почуття відповідальності за українське національне виховання дітей і молоді, нашої зміни. Бо українське шкільництво – це майбутність української громади на поселеннях» [176, с. 4]. Знову ж таки, як ми вже бачили, головна роль у збереженні та розвитку української мови серед діаспори, природно, відводиться місцевій системі шкільної освіти, оскільки майбутнє всієї громади залежатиме від її успішної діяльності.

Усвідомлюючи важливу місію української освіти, його організатори та співробітники у США, Канаді, Австралії, Великобританії та інших країнах проживання українців зосередили свою роботу, головним чином, на вдосконаленні змісту української академічної освіти та пошуку новітніх форм та методів навчального процесу. У той же час найважливішим фактором, який слід враховувати, є рівень мовного розвитку учнів початкової школи, бо з початку 1990-х школярі почали відвідувати свої місцеві школи та українські навчальні школи з «напівмовою – дещо розуміють, дещо скажуть по-українськи або й такі, що зовсім української мови не знають. Крім того, програми й підручники, зокрема з мови, що були добрі 6-8 років тому, новим вимогам уже не відповідають» [172, с. 16].

Тому на початку цього століття проблема вивчення мови іноземної української молоді стала надзвичайно важливою. адже лише знання мови дало змогу школярам оволодіти змістом українознавчої освіти, головною складовою якої є культурно-історична спадщина корінного населення.

Дослідження показало, що внаслідок різних обставин учні початкової школи та студенти вивчають українську мову. Іноді це рішення батьків. Однак більшість із них свідомо обрали українську двомовну програму. Університети США забезпечують студентів відповідними курсами для вивчення української мови, літератури, фольклору та методів навчання другої мови, які надихають на цей процес. Слід зазначити, що випускники двомовних курсів володіють достатніми знаннями мови, щоб задовольнити вимоги до вступу в українські університети та здобути там вищу академічну освіту. Вони мають певні переваги при вступі до університетів у власній країні [80].

Ми вважаємо, що результати моніторингу, проведеного Науково-дослідним інститутом українознавства Міністерства освіти і науки України у 2006 році, можуть забезпечити найбільш повне розуміння статусу освіти діаспори як української національної системи освіти. Вони довели, що такі навчальні заклади з викладанням українською мовою поширені за кордоном: недільна школа (23,7%); загальноосвітня школа з українознавчими предметами викладання (історія України, українська мова та література)

(20%); спеціальні освітні курси (15,2%); факультети в університетах (11,2%); мистецькі гуртки (7,2%) [98, с. 330].

Важливим фактором вибору шкіл української мови є те, що вони допомагають підтримувати національну ідентичність, оскільки дають знання про культуру, традиції, історію українського народу (70%), допомагають вивчити мову (20%), надають можливості брати участь у сучасних українських культурних, історичних та релігійних заходах (20%) [101].

На думку сучасних дослідників, необхідність існування та функціонування українських шкіл не зникла. Тому в США вони створили сприятливі умови для української імміграції, допомогли зберегти національну ідентичність у поліетнічному суспільстві, відродили українську традиційну культуру та чинили опір процесу асиміляції та постмодерної культури. Ми також повинні врахувати наступні факти: у США існують певні закони, які регулюють освіту та виховання, тоді як люди, які живуть у діаспорі, мають лише моральні закони. Тому батьки повинні мати постійний моральний вплив і навіть тиск, щоб відправляти своїх дітей до українських шкіл та надавати підтримку громадськості різними способами, адже діти, молодь, зважаючи на роль, яку вони повинні зіграти в майбутньому, – це не є тільки для батьків [148, с. 69-70].

Глобалізація протягом 1980-х та 1990-х років на європейському континенті, основні політичні та соціально-економічні зміни посилили імміграційний рух і призвели до так званої четвертої імміграційної хвилі в Україні (яка вже є незалежною країною). На відміну від перших трьох, вона отримала багатовекторні ознаки і потрапила майже на всі континенти нашої планети. Водночас процес асиміляції, особливо бажання більшості українців останньої хвилі іммігрантів, та бажання якнайшвидшої інтеграції в суспільство країни проживання призвели до нової тенденції викладання рідної мови в громадах української діаспори. Вплив останнього фактора зумовлений розширенням зв'язку між вітчизняними та розсіяними науковцями, викладачами та громадськими діячами у цій галузі, встановленням багатосторонніх відносин між Україною та іноземними українцями. Звичайно, це вплине на розвиток української мови за межами

нашої країни та перспективи використання української мови в полікультурному суспільстві.

Дослідження наукової літератури та історичної сукупності знань показують, що розвиток мовної освіти в будь-якій країні залежить від багатьох чинників. Найважливішим є національна мовна політика, особливо мовна політика в системі освіти. Щодо функції української мови в іноземному мовному середовищі, ми помітили, що характерним фактором, який негативно впливає на діаспору в їх розумінні, є відсутність природного простору рідної мови, що дозволяє дітям вивчати українську мову з раннього дитинства. Таким же фактором є велика кількість змішаних сімей, більшість з яких не володіють українською мовою. Зрештою, це призвело до того, що сьогодні лише чверть українців діаспори розмовляють українською мовою, і більшість із них – перше або друге покоління, старші люди. Представники третього, четвертого, п'ятого та нащадків вже повністю говорять англійською мовою, хоча пам'ятають своє українське походження. Як наслідок, спосіб навчання української мови як рідної змінився. Однак дослідження національного та культурного розвитку закордонної діаспори показують, що з розвитком процесу асиміляції національне життя українських іноземців відродилося завдяки проголошенню незалежності України. Сильним каталізатором цього процесу є прийняття багатьох документів у нашій країні та прийняття заходів, що сприяють розширенню контактів з діаспорами, в тому числі в галузі навчання рідної мови. Зрештою, як США, Україна є транснаціональною країною. На її території, згідно із Всеукраїнським переписом населення 2001 р., проживало 48,2 млн. осіб. З них 37,5 млн. (77,8%) – етнічні українці, які є провідним суб'єктом державотворення і склали національну більшість. Кількість представників інших етнічних спільнот, включаючи корінні народи, меншини та етнічні групи, становить 10,7 мільйонів (22,2%).

Корінні народи відносяться до народів, національний розвиток яких повністю відбувається на землі сучасної України і поза ними не має державної організації. Це кримські татари (248,2 тис. осіб) та дві реліктові громади: караїми (1196 осіб) і кримчаки (406 осіб). Для всіх них Україна –

рідне місто з багатовіковою історією. Частка корінного населення в українському населенні становить 0,5%, а переважна більшість населення Криму – корінні жителі, частка яких становить 12,3%.

Серед етнічних меншин кількість росіян (8,3 млн. у 2001 р.) виділяється головним чином за кількістю та історичними умовами (17,3% населення, або 77,9% загальної кількості неукраїнців).

Ми вважаємо необхідним зазначити, що Україна, як багатоетнічна країна, на початку незалежності проголосила свою мовну політику одним із головних пріоритетів країни. Її стратегічна місія полягає у забезпеченні неухильного дотримання конституційних гарантій у всіх сферах суспільного життя для забезпечення розвитку та функціонування української як національної мови, водночас вільно розвиваючись, використовуючи та захищаючи мови меншин країни. Зокрема, у національному документі з питань української мовної політики спеціально вказується, що українська мова є мовою найбільших корінних жителів України та основною ознакою її ідентичності. Однак, аналізуючи ситуацію останніх років, експерти дедалі більше схиляються до думки, що офіційним установам бракує послідовності та наполегливості у здійсненні української національної мовної політики, і пояснюють це довгостроковою політичною та соціальною кризою. Так, на парламентських слуханнях «Про функціонування української мови в Україні» (березень 2003 р.) та на громадських слуханнях, присвячених цьому ж питанню (грудень 2003 р.), більшість учасників зазначили, що хоча статус національної мови в українській мові юридично закріплений, все ще існує процес звуження сфери її застосування. Це спричинило певну соціальну напругу в суспільстві та порушило національні інтереси України [146]. Ми маємо вагомі підстави стверджувати, що з тих пір ситуація не покращилася, навпаки, в деяких сферах ситуація істотно погіршилася.

На думку дослідників з цього питання, суперечності в національній мовній політиці в основному пояснюються створенням та впровадженням виконавчих установ та постійно мінливими інституційними змінами.

У той же час історія, соціолінгвістика, педагогіка та порівняльний аналіз показують, що на цьому етапі мовні та етнічні проблеми непокоять

більшість країн, оскільки у світі мало держав, які використовують єдину мову. Хоча мовна та етнічна сфери суспільного життя однакові, вони лише частково перетинаються. Однак у цей момент перетину виникають гострі соціальні та політичні конфлікти, які завершуються застосуванням сили, автономією, національною федералізацією та навіть періодом дезінтеграції. Насправді, реальність в Україні (військові події на Сході країни) це наочно доводить.

Зауважимо, що вивчення ряду фактів, явищ та подій у суспільному житті дозволяє нам з'ясувати багато причин цього процесу. По-перше, ми повинні звернути увагу на внутрішні суперечності процесу глобалізації у світі. З одного боку, існує певний ступінь соціальної та культурної єдності та міжцивілізаційної пристосованості. З іншого боку, люди інстинктивно турбуються про перспективу розчинення в єдиному океані, і як рятівний круг, вони зрозуміли свої ідентичні характеристики і намагалися всіляко захистити їх. Найбільш характерною расовою ознакою є мова. Навіть якщо зовнішній вигляд людей, повсякденне життя, спосіб життя, релігійні вірування тощо змінюються, ця мова може підтвердити існування людей. Звичайно, все ще існує відчуття спільної історичної долі, але це фактор злиття внутрішніх груп, а не відмінність від «інших».

Питання відродження, збереження та розвитку мови є особливо актуальним для людей (включаючи українців), які були денаціоналізовані та через історичні причини перейшли на використання більш престижних у соціальному плані мов. У цьому випадку відродження мовної самобутності народу може об'єктивно суперечити праву кожного представника на вільний вибір своєї мови. Насправді, пошук формули вирішення цього протиріччя є мовною політикою країни. У цьому випадку мовні питання стають політичними.

Слід наголосити, що здатність задовольняти освітні потреби рідною мовою є важливим фактором, який позитивно впливає на добробут громадянського суспільства та забезпечує збереження його національної та расової ідентичності. Враховуючи особливості національно-етнічного складу країни, тобто багатоетнічності, в Україні спрямовано на пошук регіональних

характеристик при формуванні та реалізації національної мовної політики в системі освіти. Підкреслюємо, що, відповідно Закону України «Про освіту», громадяни України отримують мовну освіту в системі національних навчальних закладів, включно з дошкільними навчальними закладами (дитячі садки, садки-комплекси), середніми загальноосвітніми навчальними закладами і вищими навчальними закладами. Помітною особливістю національної системи освіти в Україні є наявність розгалуженої мережі державних загальноосвітніх шкіл (або класів) із навчанням мовами національних меншин, бо, відповідно до статті 10 Конституції України, це встановлюється на основі освітніх потреб та етнічного складу населення. Іншими словами, законодавча база України створює більш сприятливі умови для вивчення рідною мовою представників меншин у процесі шкільної освіти, яка має більше можливостей, ніж іноземні українці, зокрема в англomовних країнах. Однак ситуація більшості українців в Україні сьогодні набагато складніша, ніж у англomовних американців. Зрештою, їхня українська рідна мова вже отримала звання національного іменного статусу, але досі не встановлена в ньому. Це тому, що Україна, як зазначив Б. Ажнюк, «не має сьогодні виразної концепції мовної політики», основою якої в суверенних державах «у всі часи була й залишається нині ідея національної єдності» [2, с. 204]. А «для виживання, прогресу української нації, її сталого розвитку, – наголошує Г.Філіпчук, – державна мова мусить стати основою інформаційної, а отже, національної безпеки», бо «послугування чужими цінностями, ігнорування власного національного «Я» завжди згубно впливало на долю України» [226, с. 64].

Однак мовна політика в галузі освіти в Україні є наскрізною і поширюється на всі навчальні заклади незалежно від виду, форм власності, а також форм навчання і проводиться за такими принципами:

- забезпечити, щоб громадяни мали право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах, незалежно від раси та національності;
- забезпечити, щоб громадяни, що належать до етнічних меншин, мали право навчатися рідною мовою або вивчати рідну мову в державних та комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства;

- відповідно до чинного законодавства забезпечити, щоб іноземні громадяни та особи без громадянства мали таке саме право на освіту, як і громадяни України;
- пріоритет гуманізму, демократії, загальнолюдських духовних цінностей;
- толерантність, взаєморозуміння, любов до миру;
- нерозривний взаємозв'язок зі всесвітньою та національною історією, культурою, звичаями;
- освіта не залежить від політичних партій, громадських та релігійних організацій;
- зв'язок з освітою в інших країнах;
- сприяти вивченню мови спілкування між народами;
- відповідно до чинного закону, з точки зору міжнародного співробітництва, навчальні заклади та національні заклади управління освітою незалежні [179].

Слід зазначити, що стратегія мовної освіти має на меті забезпечити громадянам України право задовольняти свої освітні та культурні потреби в мові, розвивати національні демократичні принципи, встановлювати принципи взаєморозуміння, толерантності та толерантності та сприяти міжнародному співробітництву. Подальший розвиток суспільства, поширення економічних, культурних і наукових зв'язків з іншими країнами необхідні для забезпечення якості та доступності дослідження національних та іноземних мов.

Слід зазначити, що українську мову викладають як державну в усіх навчальних закладах України. При цьому навчальний процес відбувається в навчальних установах або в окремих класах (групах) українською чи російською мовами або двома і більше мовами. Зараз в Україні освіта здійснюється українською, російською, молдовською, румунською, угорською, польською, кримськотатарською, болгарською мовами; принаймні одна з іноземних мов запроваджена у всіх навчальних закладах: німецька, англійська, французька, іспанська; необов'язкове вивчення декількох мов, наприклад китайська, японська, словацька, болгарська, чеська,

вірменська, новогрецька, іврит, арабська. Загалом мережа навчальних закладів, заснована на мові викладання, може задовольнити освітні та культурні потреби жителів країни та цілого регіону, а також вмістити громадян інших національностей.

З метою забезпечення доступності та якості вивчення мов створена мережа загальноосвітніх шкіл та класів із поглибленим вивченням іноземних мов. Оволодіння рідною мовою та/або іноземною мовою (мовою) може відбуватися або в основному навчальному процесі, або шляхом організації курсів за вибором, клубів та недільних шкіл.

Загалом, ми детальніше розглядаємо ці процеси в галузі освіти корінних народів у малих країнах України, констатуємо, що в результаті збереження їхньої національної мови як людського коду, як символу національної гідності (Г. Філіпчук) живуть українці лише на п'ятому місці в Україні (після росіян, угорців, кримських татар і румунів). Незважаючи на цей факт, мовний фактор важко переоцінити, це фактор формування національної ідентичності та фактор консолідації та безпеки країни та нації. Оскільки мова – це більше, ніж просто спілкування, «мова присутня скрізь: мова – нація, мова – держава, мова – світогляд, мова – ідентичність, мова – церква, мова – агресія, мова – культура, мова – освіта, мова – безпека» [226, с. 62]. Крім того, важливо усвідомлювати, що людина, яка не належить до певної соціально-етнічної спільноти, але перебуває в її культурному полі, неминуче набуватиме психологічних та поведінкових характеристик, тим самим наближаючи її до виявленої соціально-етнічної спільноти та соціального статусу. Також відрізняється від предків.

Тільки рідна мова, яку людина вивчає в сім'ї з самого початку і систематично вивчає у школі, може забезпечити формування у дітей національної психології, характеру, світогляду, свідомості та інших важливих складових духу людей. І зрозуміти їх провідну роль в особистому житті та цілому народі. Зрештою, для українців мова, яка найбільше постраждала в часи безкарності, є основною умовою існування етнічної групи, тим більше, що українці розділені по всьому світу за державними, соціальними, політичними та релігійними факторами [225, с. 383].

Отже, ми маємо підстави вважати, що, оскільки найбільш базовою та очевидною формою представлення нації / культури є мова, її слід розглядати як важливий фактор з точки зору національної ідентичності та консолідації - в Україні та розповсюдженої за кордоном в діаспорі. В контексті оглядового пошуку надзвичайно важливо знайти ефективні форми, методи та засоби для забезпечення українців освітою рідної мови незалежно від того, де вони перебувають у своїй країні чи за кордоном.

Якщо проаналізувати сучасні методи діяльності українських організацій мовної освіти діаспори, то можна чітко побачити такі основні тенденції. В освітній практиці основна увага приділяється білінгвізму – російсько-українську в Україні та англійсько-українську в США. Відношення мовної дидактики до цього факту неоднозначне. Якщо умови життя в англійській громаді українців, наявність та володіння англійською мовою є запорукою інтеграції носіїв мови в соціальний добробут та умови життя, у випадку з Україною цей процес відбувається зовсім інакше: це знижує соціальний статус національної мови, надає їй другорядної ролі та негативно впливає на формування української національної свідомості. Дані останнього перепису в Україні це підтверджують (2001 р.).

Водночас соціальна реальність показує, що майже всі громадяни України вільно володіють російською мовою та розуміють принаймні українську мову.

Слід також зазначити, що набула поширення ідея серед сучасних українських мовознавців та викладачів мови в Україні та діаспорі, що білінгвізм не сприяє засвоєнню української мови як рідної, оскільки зменшує кількість носіїв мови та призводить до втрати її статусу в суспільному житті країни, а серед діаспори – у житті етнічної спільноти, з точки зору забезпечення їх перспектив у суспільстві та встановлення контактів з українцями та світом.

Слід підкреслити, що сучасні дослідники, беручи до уваги досвід розвитку української мови в багатоетнічних країнах, правильно зазначають, що українська двомовність за межами України є не лише бажаною, а й обов'язковою. Вони повинні володіти мовою свого нового місця проживання,

щоб стати повноправними громадянами, а також вони повинні знати рідну українську мову, щоб не втратити контакт зі своєю країною, зі своєю нацією.

Немає сумнівів, що група українців, яка проживає як меншість у будь-якій державі, повинна бути двомовною: з однієї сторони, вона мусить володіти мовою країни, в якій проживає, а з іншого боку, ця лінгвістична група повинна зберігати рідну мову як найважливіше свідчення своєї національної ідентичності. Отже, ми вважаємо, що етнічні меншини, які жили на українській землі з давніх часів і нині живуть в незалежній українській державі, повинні мати громадянську позицію.

Нарешті, досвід розвинених англомовних країн показує, що представники таких етнічних груп, як українці, поляки, чехи та німці, є двомовними, а англомовне населення цих країн знає лише одну мову, за винятком інших іноземних мов (іспанської, французької, зрідка російської та ін.).

Але Б. Ажнюк каже, що мова була помітним знаком американської лояльності. Перехід емігрантів та їх потомків на англійську зразу ж робив їх «своїми» у найбагатшій державі світу. Щоб не створювати у людей враження «іноземців», вони навіть намагалися усунути акцент. Асимілювання стало безболісним і швидким. Факти довели, що економічний примус ефективніший, ніж політичні репресії в середні віки [2].

Мовна поведінка точніше відображає расову лояльність людини, оскільки вона більше визначається її власним вибором, а не тим, що вона успадковує певні культурні цінності чи орієнтації.

Це становище найбільше властиве для нинішньої України. Дослідження показали, що взаємозв'язок між мовою недавніх колоністів та їх опонентами – це не просто протистояння між особами, які належать до певного табору, а також мільйони двомовних, які почувуються українцями, хоча вони належать переважно до російської культури або одночасно до обох (української та російської) культур. Характерною особливістю України є те, що вона розділена на дві мовні групи, кількість яких приблизно однакова - українська та російська – і мова є показником ідентичності. Лінгвістичні групи та етнічні групи не збігаються, оскільки значна частина

російськомовних українців вважає, що через дерусифікацію вони втратять частину своєї бікультурної ідентичності. Вони вважають, що це не аномалія, а умови життя.

Як ми всі знаємо, у новому національному політичному середовищі відносини між двомовними українцями та росіянами зазнали значних змін. Рідна мова (нещодавно розглядалася лише як скарб) називається державною і має справді функціональну перспективу. Міжнародний досвід у галузі мовного планування показує, що роль офіційної мови залежить від її прийняття громадськістю та урядом. Ваги двомовної свідомості за своєю суттю нестабільні. Варто зазначити, що в сучасній Україні мовна політика орієнтована на те, щоб схилити їх на користь державної національної ідеї, не шкодячи російській складовій, не позбавляючи можливості займати свою функціональну нішу в українському культурно-національному процесі. Через свою спорідненість з російською - регіональною мовою на пострадянському просторі – українську мову розуміє переважна більшість населення. Це значно спрощує його практичне володіння як усно, так і письмово. Фактор, який сприяв русифікації в минулому, може сприяти зворотному процесу.

У той же час аналіз соціальної реальності в Україні показує, що українська мова, яка набула офіційного статусу держави, все ще зобов'язана боротися за адекватний соціальний статус, якого неможливо досягти добровільним рішенням парламенту чи президента. Це не одnodенна справа. Для того, щоб набути соціального статусу, українська мова повинна стати самобутньою мовою мови для всіх соціальних верств, селян та жителів міст, еліт та соціальних корінних, географічно віддалених районів. Б. Ажнюк наголосив, що для того, щоб ефективно відігравати цю роль, національні стандарти повинні бути максимально «безбарвними». Відомий мовознавець переконаний, що оптимальним інструментом консолідації нації є літературна мова, що базується на наддніпрянській основі, адже на всіх українських землях її сприймають як нейтральну, етнографічно безбарвну, суто комунікативну, «як треба говорити по-українському щирим українцям» [2, с. 205].

Слід зазначити, що у діаспори завжди була і залишається проблема

«виживання» рідної мови в іноземному мовному середовищі, а також проблема її впливу на українську мову. Р. Гнатів звернув увагу на аналіз цього процесу: «Рано чи пізно люди обживалися, вкорінювалися на новому місці, їм скорялися таємниці англійської чи іспанської мови, але цей безсумнівний вигреш, на жаль, дуже часто супроводжувався послабленням рідних коренів, притупленням зв'язку із культурою дідів, прадідів, і, зокрема, занепадом української мови, яка через неймовірне звуження сфери свого вжитку не витримувала конкуренції із мовою основного етносу» [41, с. 52-59]. Отже «... в умовах активних асиміляцій, глобальних процесів, не завжди демократичної освітньої політики ряду держав українцям дедалі важче буде зберігати знання і розвиток рідної мови, історії, культури, традиції» [225, с. 201].

Враховуючи цю проблему, зазначає А. Вовк: «На жаль, в українців у діаспорі немає національних установ, які в суверенних народів стоять на сторожі правильності й чистоти мови Тому головними чинниками, що формують українську мову, в тому числі термінологію діаспори, залишаються преса, книжкові видання та ... українська школа» [32, с. 3].

Інша тенденція, яку спостерігають сучасні науковці, – нищівний тиск процесів асиміляції, що не йдуть на користь українській мові, який відображається не лише в широкій популярності англійської мови в українців США, а й у мовлення тих, живе в Україні та використовують українську мову у щоденному спілкуванні. Ці процеси головним чином пов'язані з глобальною комп'ютеризацією, залученням міжнародних стандартів ділового партнерства, західною наукою та освітою, розвиненим виробництвом продуктів у англійськомовних країнах, лідерством англійської як міжнародної мови, збільшенням української імміграції та «відтоку» до зарубіжних країн інтелектуального потенціалу. Все це закладає основи для мовної агресії англійською мовою. Проте не лише титульна нація страждає від процесу впливу на національну мову, але й її культура – люди втратили унікальні засоби світової культури, тобто інструмент отримання світових знань через національну мову. Тому основним завданням української етнічної спільноти за кордоном є використання всіх дієвих факторів формування свідомості та

пропаганди етнічної культури для захисту українського мовного кола та впливу на його сферу дії за межами України [193].

У цьому випадку формування мови та культури та дотримання літературних норм у всіх галузях, у яких вона використовується, мають життєво важливе значення для всіх носіїв української мови. Остаточна стандартизація правопису та його послідовне введення є способом підвищення авторитету та цілісності мови, і це може бути визначено як не етнографічний чи регіональний символ, а етнічне явище. У зв'язку з цим І. Огієнко писав: «Де б ти не жив – чи в своїм ріднім краю, чи на чужині – скрізь і завжди мусиш уживати тільки однієї соборної літературної мови й вимови, тільки одного спільного правопису. Тим ти покажеш, що ти свідомий син своєї об'єднаної нації» [156, с. 10].

Третьою характерною тенденцією викладання української мови рідною мовою є пошук ефективних шляхів задоволення вимог програми вивчення мови. Як відомо, стрижнем початкового етапу вивчення мови є правильне оволодіння грамотою – читанням та письмом, що є основою для подальшого розвитку мовлення дітей.

Ця недооцінка призводить до довгострокової незрілості пов'язаних з ними навичок, що стає основною перешкодою для загального розвитку особистості. Водночас вимоги комунікативного оволодіння мовою визначають зручність та кращість тематичного ситуативного підходу до формування змісту освіти. У цих чотирьох мовних заходах формуються навички аудіювання, говоріння, читання та письма. Цей метод засвоєння мови дозволяє викладачам створити надійну, орієнтовану на спілкування, мотиваційну та змістову основу для розвитку мовленнєвої діяльності учнів та підвищення загальної мовної обізнаності.

Аналіз навчання рідної мови, який проводиться українцями, які проживають в Україні та за її межами, дає людям підставу стверджувати, що найкращим методом на сьогодні є те, що рідній мові надано найславетніший та найпрестижніший статус у галузі освітніх мов.

Четверта тенденція співвідноситься з особливостями викладання рідної мови українців у нашій країні та в діаспорі. Якщо дитяча школа в Україні –

це перший крок до майбутньої освіти, пошуку кар'єри та врешті-решт досягнення життєвого статусу, то місцеві школи, курси та іноземні школи для навчання за кордоном – це переважно богословські школи, які можуть допомогти учням підтримувати свою національність, основним показником якого є мова. Винятковість українських дослідницьких шкіл полягає в їх гнучкості, оскільки вони повинні постійно адаптуватися до змін навколишнього середовища. Школа завжди відповідає потребам учнів і розуміє ситуацію кожного. Одночасно це заохочує розповсюдженню інформації про Україну не лише серед людей українського походження, а й серед представників інших етнічних груп.

Для цього широко використовується дистанційне навчання, а в шкільних класах – інтерактивні методи навчання (парне навчання, навчання в іграх, навчання в дискусіях тощо), аудіовізуальні засоби навчання, призначені для використання для зорового (відеограми), слухового (аудіозаписи) та зорово-слухового (відеофонограми) сприйняття, сучасних інформаційних технологій для викладання іноземних мов.

Дослідження показали, що, крім дистанційного навчання, мультимедійних інструментів та інших можливостей, суттєвою тенденцією у сучасному навчанні мови є спрямованість на використання інтерактивних технологій для онлайн-навчання. Це спосіб навчання, який отримує знання завдяки взаємодії учнів з комп'ютерними програмами, розташованими на певних Інтернет-ресурсах, завдяки чому ви можете виконувати навчальні завдання, вибирати правильні варіанти, вводити відповіді, переміщувати об'єкти та негайно отримувати результати.

Слід зазначити, що з огляду на світові освітні тенденції, включаючи мовну освіту, веб-сторінки, створені для вивчення української мови як іноземної, є актуальною та перспективною галуззю мовної педагогіки, особливо розділ з педагогіки комп'ютерної мови. Не лише для іноземної аудиторії, яка вивчає українську мову як предмет у конкретних школах чи курсах, пов'язаних з туризмом, бізнесом чи освітою, а й серед українських діаспор потрібні сучасні та якісні Інтернет-ресурси для вивчення мови. Для збереження національної ідентичності була створена та підтримується

мережа місцевих шкіл та шкіл / курсів, орієнтованих на українську мову.

Дослідження освітньої практики показують, що цим методом найбільш очевидно досягається основна мета вивчення української мови, що формує національно свідому, духовно багату мовну особистість, вона вільно, комунікативно використовує мовні засоби та вміння та виконання основних мовних здібностей. Завдання, створені для цієї мети:

- формування потреби для вивчення рідної мови;
- включити через мову культурну спадщину корінних народів та людства для формування духовного світу студентів та їх загальнолюдських цінностей;
- розвивати вміння користуватися мовою, придатною для спілкування в різних життєвих ситуаціях;
- студенти опановують базові граматику, словниковий запас, правопис, стилістичні навички та вміння;
- ознайомити учнів з мовною системою як основою формування мовних та усних навичок.

На переконання Б. Степанишина, що сьогодні не втратило свого значення, «прерогативою уроків мови має бути опанування лексичним багатством рідної мови, її фразеологією й стилістикою, семантикою й етимологією, ономастикою й топонімією. Превалювати мають не диктанти, а перекази, описи, діалоги, переклади, написання міні-творів, відгуків, рецензій, нарисів, образків, етюдів, монологів і десятки інших видів творчих вправ. Оце і буде навчання мови – істинно мови» [203, с. 15-21].

Дослідження показало, що для дітей іноземних українців результативною формою опанування українською мовою на цьому етапі можуть існувати також хартійні школи. Оскільки вони відповідають вимогам громади та забезпечують якісну освіту, вони стають все більш і більш поширеними в США. Слід зазначити, що держава також виробила спілки для допомоги іноземним українцям у розвитку української мови. Для прикладу можна навести Міжнародну українську школу, основною метою якої є забезпечення реалізації конституційних прав громадян України, батьки яких тимчасово знаходяться за кордоном, та дітей, батьки яких мають

громадянство інших країн, і отримують загальну середню освіту.

Основний документ, що налагоджує навчальний процес у Міжнародній українській школі, – робоча програма, заснована на типовій програмі дистанційного навчання, затвердженій Міністерством освіти і науки України. Отже, іноземні українці мають не лише можливість здобути власну мову, а й здобути загальну середню освіту та отримати відповідні документи, що дозволяють їм вступати до українських державних вищих навчальних закладів.

Таким чином, аналіз сучасних тенденцій розвитку освіти рідною мовою українців західної діаспори та України показує, що існують спільні та різні процеси щодо державної мовної політики та політики викладання мов країн проживання як освітні умови. Хоча народжуваність українців з діаспори знизилася, асиміляція та процес міграції триває, а також кількість учнів у корінних школах та українських наукових школах зменшились, попит на них не зник. Це може продемонструвати започаткування нових українських шкіл США. Тисячі іноземних українців довели це, вони сподіваються надати своїм дітям можливість вивчати українську мову та здобувати українську освіту, щоб співпрацювати з Україною в процесі розширення відносин між країнами, щоб покращити суспільство та Україну. Водночас зусилля української держави мають на меті забезпечити освіту рідної мови для всіх громадян, створити гідні умови для зміцнення української мови як національної у всіх сферах життя суспільства та оволодіння українською мовою на всіх рівнях. Держава також стурбована тим, щоб допомогти іноземним українцям оволодіти українською мовою та зберегти свою національну культурну ідентичність у багатоетнічному середовищі країни проживання.

Слід звернути увагу, що «ставлення до мови бездержавних українців у різних підневільних землях викликає повагу і захоплення, а їхня боротьба за рідну мову й школу має стати для нас повчальним уроком» [225, с. 383].

Всім українцям в Україні та за кордоном рекомендується зробити відповідні висновки з аналізу цього процесу. Тому що лише в цьому випадку можна надати перспективи розвитку української мови, виробити справжню українську людину, яка розуміє мову, для якої рідна мова є основним

засобом та умовами життя, самоствердження та саморозвитку. Ці проблеми можна вирішити за допомогою практичних методологічних пропозицій щодо доцільності використання та впровадження теоретичного та практичного історичного досвіду викладання української мови серед західної діаспори в сучасній українській системі освіти.

2.2. Освітня діяльність української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу

Актуальність дослідження проблем розвитку педагогічної підтримки дітей мігрантів, підтверджується сучасними реаліями соціально-педагогічної ситуації. Розвиток теорій та моделей педагогічної підтримки дітей-мігрантів зумовлено локальними конфліктами, що викликало тенденцію національної нетерпимості й роз'єднаності, а також формування нових тенденцій – виховання толерантності, культури миру, злагоди, розвиток цінностей полікультурного, транскультурного суспільства.

У зв'язку з наростанням міграційних процесів, посиленням напруги, викликаним міжнаціональними конфліктами, зростає кількість людей, які потребують підтримки і захисту. У зв'язку з цим документи ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ визначають зміст педагогічної підтримки сімей та дітей-мігрантів, біженців. Провідним дослідним центром на глобальному рівні є Міжнародна організація з міграції, яка реалізує ряд мережевих проектів: Albanian Migration Policy and Research Programmed (AMPRP); Bern Initiative; Developing Better Indicators of Current Trends in Human Trafficking (СТНТ); Government Consultations on International Migration Research (GCIM); Migration Research Series (MIRS); Moscow Migration Research Programmed (MSMRP); International Dialogue on Migration: Workshop on Approaches to Data Collection and Data Management (IDM) та інші.

Штати вимагають від своїх громадян прийняти загальний зміст державності як передумови для успіху і виживання держави. Держава не зможе здійснювати владу над своїми громадянами, якщо вони не вважатимуть себе членами національного колективу і не готові йти на жертви

на благо нації, наприклад, платити податки або служити в армії. Система освіти, поряд із засобами масової інформації та іншими державними інституціями, відіграє значну роль у конструюванні та нав'язуванні національних ідентичностей та створенні національних міфів, визначення цінностей, національних цілей та норм поведінки. Однак, незважаючи на його очевидну важливість, роль освіти у формуванні національної ідентичності практично не вивчені емпірично [272].

Дослідники розрізняють патріотичне виховання та критичне виховання. Головною метою патріотичного виховання є підвищення почуття гордості та поваги учнів до країни та пов'язаних з нею установ, таких як церква, армія, влада (король, президент чи прем'єр-міністр) та національна символіка [310]. Патріотичне виховання славить національну історію та сучасність [318]. Патріотичне виховання спрямоване на розвиток почуття патріотичної свідомості, де держава є вищою цінністю і де державні інтереси мають пріоритет над особистими інтересами її громадян [310; 311]. Критична освіта не прославляє і не міфологізує державну історію. Критична освіта ставить цінності демократії та громадянського суспільства вище цінностей держави, пропонуючи при цьому критичну оцінку військової історії держави та сучасного впливу військових на молодь країни. Критична освіта ставить особисті інтереси над інтересами держави [311].

Послідовники обох освітніх концепцій стверджують, що їх підхід спрямований на зміцнення національної ідентичності молодих людей. Мало емпіричних досліджень щодо впливу змісту освіти на національну ідентичність; однак результати кількох досліджень вказують на те, що патріотичне виховання зміцнює національну ідентичність, тоді як критичне виховання послаблює національну ідентичність підлітків. Дослідження, проведене в Україні в 1999–2007 рр., продемонструвало, що з моменту появи нових навчальних планів патріотичного виховання, прийнятих у 2000 р., спостерігається покращення ставлення підлітків по відношенню до цих країн [310; 311; 319]. Однак, хоча патріотичне виховання в школі може зміцнити національну ідентичність учнів, дослідження, проведене серед старших

підлітків, продемонструвало, що вища освіта може бути пов'язана зі слабшою національною ідентичністю, що виражається в нижчому почутті приналежності та менш позитивному ставленні до країни [261]. Цілком ймовірно, що вища освіта формує загальнокритичне мислення; крім того, люди з вищою освітою можуть мати доступ до більшої інформації і, отже, мати змогу більш реалістично порівнювати умови між країнами.

Вплив освіти на національну ідентичність особливо сильний в етнічно розділених державах, таких як Ізраїль, Кіпр чи Північна Ірландія. У цих країнах освітні системи будуються окремо для кожної етнічної групи, і вони стають інструментами побудови окремих національних ідентичностей [307; 318]. У таких країнах, діти і підлітки вчаться будувати «іншу» етнічну групу противника [256]. Шкільний дискурс є націоналістичним, і він підкреслює спільні національні атрибути, такі як мова, релігія та історія, прищеплюючи психологічну межу, що відокремлює «нас» від «них» [307]. У країнах, в яких багато конфліктів, діти часто спілкуються через освітню систему, щоб зрозуміти національну ідентичність майже в чисто первісному етнічно-культурному плані, як загальну спорідненість, що базується на походженні, зв'язках крові, релігії, мови, культури, звичок та звичаїв. Більше того, дітей навчають встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між культурними та політичними установками та поведінкою [263].

Довгий час на сторінках видань українських емігрантів у США обговорювались проблеми, з якими стикається освітня діяльність в Україні за кордоном. Зазвичай цей матеріал можна побачити в газеті «Свобода» в редакційній колонці. Якщо дотримуватись хронологічного порядку публікацій, можна чітко визначити всі проблеми в навчальному процесі [12, с. 201]. Визначено тематику публікацій з педагогічною тематикою: роль громадських організацій та церков у розвитку американської освіти та підтримці незалежних українських освітніх проектів; оцінка діяльності та освітнього потенціалу українських навчальних закладів у США; життєві проблеми українських шкіл.

Аналізуючи журнали української діаспори у США, ми можемо

отримати інформацію про середину ХХ століття. Вчителі очолили рух за створення українських шкіл за кордоном, а потім зробили це за підтримки всієї громади. Це завдання є дуже важливим: звільнити українську молодь від національного відчуження, вчити українську мову, культуру, традиції та виховувати її в національному дусі. Сотні випускників українських шкіл активно продовжують своє соціальне життя та допомагають Україні. Коли Україна відновила свою незалежність, багато патріотів діаспори зробили свій внесок в історичну батьківщину, мали можливість вільно розмовляти з українцями, обіймати почесну посаду саме завдяки знанню української мови [12, с. 201-202].

Тому надія полягає в тому, що українська школа і надалі залишатиметься в інтересах української спільноти США. Однак, на думку українського поета та педагога Л. Храпливої-Щур, саме ця територія є сферою відповідальності активних членів громади «дещо випадати з поля їх зору» [12, с. 2]. Вже давно ми чуємо відповідні голоси в інформаційному просторі американської діаспори, тому немає причин для оптимізму. За словами Є. Федоренка, голови шкільної ради [81], хоча кількість учнів у школах за останні роки стабілізувалась, ситуація з освітою в США та Україні не є задовільною. За даними навчального року 2010-2011, за словами Є. Федоренка, діяла 41 школа, 1 була закрита. У школах навчалося понад 2500 учнів, а понад 300 вчителів забезпечували навчальний процес. Більшість шкіл мають повну навчальну програму (від дитячого садка до 11 класу, шість шкіл до 12 класу) [120; 220, с. 1-2].

Четверта імміграційна (робоча) хвиля похитнула стабільний темп життя українців за кордоном, оскільки їх представники більше уваги приділяють доходам, ніж освіті своїх дітей українською мовою, вважаючи, що англійська школа надасть більше можливостей у майбутньому. У майбутньому українці можуть залишитися без мови та культури. До речі, хоча в четвертій хвилі більшість людей з вищою освітою є експертами, пострадянська свідомість, що склалася з дитинства, комплекс неповноцінності українців очевидна. Постійний процес асиміляції та міграції

третього чи четвертого покоління перших іммігрантів також зіграв свою роль. Автори досліджень, які підіймають це питання, зазначають той факт, що кількість українських дітей у Сполучених Штатах різко впала, наприклад: наприкінці ХХ століття в найбільшій зарубіжній школі (Чикаго) навчалось близько 800 учнів, сьогодні в цьому ж навчальному закладі навчається 200 дітей [81]. Така ситуація спостерігається не лише в Чикаго (до речі, найбільшій українській громаді США), а й в інших містах та українських громадах всієї західної діаспори. Географічна та історична віддаленість від етнічної Батьківщини та глобалізація світового культурного життя зіграли важливу роль, адже якщо не буде зв'язку з українським життям, буде проблемою культивувати етнічне середовище за кордоном. Тому не дивно, що батьки починають несерйозно ставитися до переведення своїх дітей до українських шкіл або не зацікавлені в їх успіху чи невдачі в навчанні [12 с. 202-203].

Утім, порівняно з освітнім статусом дітей інших етнічних груп у країні (особливо східноєвропейців), освітній рівень українських навчальних закладів США набагато вищий [160, с. 4]. Однак автори висловлюють думку, що орієнтація лише на американські школи може мати сумні наслідки як і в американських школах, про які вони воліють не говорити (адже американська – завжди найкраща) – недостатня здатність читати, писати, небезпека для здоров'я [12, с. 203]. Активісти діаспори вважають, що загальноосвітні проблеми, пов'язані з українськими дітьми в США, дуже важливі для нашої громади, тому ці питання слід піднімати під час обговорень, конференцій [173]. Дуже важливо нагадати батькам, що участь дітей українського походження в українських молодіжних організаціях абсолютно необхідна, якщо вони «хочуть зберегти їх в українському дусі, в українському середовищі і в українській церкві» [104].

На сотні українських дітей також впливає загальний освітній статус Сполучених Штатів, тому можна очікувати, що в майбутньому буде серйозний розрив у знаннях українських інтелектуалів та їх англомовних однолітків на американському континенті. Найважливіше – порушення

напрямку національної ідентичності.

«Вплив оточення і загальної настанови завжди іде по лінії найменшого опору, а декілька вкрадених годин у суботніх українських школах чи літніх високошкільних курсах ніяк не можуть заступити цілорічного систематичного відповідного до віку, але все ж поважного підходу до навчання». Тому навчання в українських школах може допомогти наступному поколінню українців США стати патріотами у своїй історії та новому домі. Їх тверді принципи та переконання допоможуть їм досягти певної позиції в майбутньому, а не стати звичайними працівниками та споживачами [12, с. 203-204].

Багато етнічних меншин у Сполучених Штатах заздять організаціям та діяльності української громади, проте їхнє все більш негативне ставлення до української шкільної освіти свідчить про те, що люди не розуміють, що їхнє майбутнє в закордонних країнах безпосередньо залежить від українських навчальних шкіл. «У них дістають початкову освіту української мови та інших українознавчих предметів її наймолодші члени, які самі собою представляють оту майбутність» [171]. Переважання матеріальних пріоритетів, безкорисливість, байдужість батьків, організацій та всієї громади посилює асиміляцію, і майбутні покоління втрачають свою національну ідентичність. У сучасному глобалізованому світі кожен шукає своє коріння [12, с. 204].

Аналізуючи дані українських журналів американської діаспори, ми можемо виявити інші проблеми, які поступово заважають освітній функції української середньої школи в США: відсутність професійних двомовних викладачів та нових підручників [12, с. 204]. Іншими словами, за словами Є. Федоренка, «є чимало причин цього стану, але найважливіше те, що українознавчому шкільництву не приділяється належна увага з боку суспільно-громадських і церковних громад, а також батьків. При байдужому ставленні української громади українське шкільництво занепадатиме. Нашою метою є не лише втримати рідне шкільництво, але повсякчас поповнювати його учнями, пам'ятаючи неспростовану істину: місце української дитини в

українській школі. Не забуваймо, що без школи втратимо мову, без мови втратимо молодь, а без молоді губимося всі разом» [83, с. 39].

Однак ми повинні сказати, що, незважаючи на виклики того часу, українська громада, свідомі батьки та вчителі роблять все можливе, щоб запобігти та покращити цю ситуацію: вчорашнім випускникам пропонується працювати викладачами, беручи до уваги практику викладання людей похилого віку, відкриваючи українські банківські рахунки для тих, хто бажає отримати вищу освіту в Україні, забезпечуючи бюджети місцевій шкільній раді, оновлюючи процедури та видаючи нові підручники. Усі нововведення - це результат дискусій між науковцями, викладачами університетів, директорами та роботодавцями, це люди, які вчора вперше покинули школу. Основними темами, що обговорюються, є грамотність, математика, всесвітня історія, географія, наука [12, с. 204]. Тільки дотримуючись вимог часу, віддаючи власну працю та отримуючи повну підтримку громади української діаспори, церкви та батьків, ми можемо залучити якомога більше учнів та реалізувати гасло багатьох газет діаспори: «Кожна українська дитина вчиться в українській школі». Слід зазначити, що попит на українські навчальні школи нікуди не зник: відкрилися нові школи. Тому в 2009 році в газеті «Свобода» є невелика нотатка від І. Агне, директора нової школи в католицькій церкві св. Іоана Хрестителя в Нью-Йорку, щодо початку реєстрації дитини в новий навчальний рік [10] або створити нову українську школу в Сакраменто (Каліфорнія) на 300 учнів. Громадська організація «Нова українська хвиля» створила Інститут українознавства в Брукліні в 2016 році (у цей час 80 учнів) [90]. Українська школа у Трентоні, штат Нью-Джерсі, також відновила діяльність та створила 3 українські центри навчальних програм [12, с. 205; 218, с. 12].

На початку 90-х, після того, як Україна відновила свою незалежність, в інформаційному просторі українських діаспор ми знайшли інформацію та численні статті про взаємні візити українських та американських школярів. Зазвичай такі зустрічі проводять директори українських дослідницьких шкіл, наприклад, між студентами в Києві та Балтиморі. Ми вважаємо, що ці

прийоми дуже корисні, особливо для самих дітей, оскільки вони допомагають встановити зв'язки та взаєморозуміння між представниками українців по обидва боки океану. У свою чергу, вчителі мають можливість вдосконалити англійську чи українську мови. Крім того, як свідчить аналіз літератури українською мовою США, українські школи проводили шість місяців навчання для українських дітей-іммігрантів, переважно в районах, де проживають їхні родичі. Потім у статтях, написаних цими учнями, буде детально описано життя в Україні, шкільне життя та українська система освіти очима учнів та стосунки з їхніми однолітками. Чудово отримати позитивні відгуки від українських викладачів та думки щодо корисності відвідування історичної батьківщини: студенти не лише приносять академічні знання та знання про свій народ та українську культуру, але також запрошують своїх американських колег українського походження провести півроку в українській школі [12, с. 205-206].

У 1992 р. Світова координаційна рада з освіти створила Інститут професійного розвитку вчителів. На сьогоднішній день у 8 містах України було організовано 11 «літніх інститутів» та 3 «осінніх інститути» у Львові (участь взяло понад 5000 вчителів) для передачі українським викладачам останніх здобутків систем роботи для дітей та молоді [104].

Ще в 2005 році американська неурядова організація «Інститут суспільного розвитку» (Social Development Institute) ініціювала Програму «Навчання української молоді Америки в Україні» за сприяння Генерального консульства України та фінансової підтримки церковної громади та кредитних спілок. Згідно з програмою, старшокласники мають можливість брати участь в українських дослідженнях літньої школи. Вони вивчали українську мову, літературу, культуру та історію, що позитивно вплинуло на їх світогляд [22; 244]. На відміну від них, Інститут соціального розвитку закликав п'ятьох українських школярів (переважно зі східного регіону) безкоштовно провести два тижні в україно-американських сім'ях під час різдвяних свят [147]. Таким чином, українська діаспора має на меті показати, що за кордоном є українці, які, незважаючи на іншомовне середовище,

наполегливу працю та змішані шлюби, підтримують традиції, мову, культуру і водночас прищеплюють норми західного демократичного суспільства. Ці дві програми показують подібність між українською молоддю у пошуку та збереженні своєї національної ідентичності, незалежно від того, в якій країні вони живуть [12, с. 206].

Хоча українські видання не користуються популярністю, вони, як правило, знаходяться за кордоном, не лише в США, і висвітлюють труднощі та проблеми в українській освіті. Зазвичай вони пов'язані з тим, що сталося на історичній батьківщині, і залежать від політики Міністерства освіти і науки. Як повідомив Генеральний консул України в Нью-Йорку М. Кириченко у газеті «Свобода», у Центрі позашкільної освіти Міністерства було відкрито загальний заклад дистанційного навчання під назвою «Міжнародна українська школа» у жовтні 2004 року. У грудні в новій школі відбувся семінар для українських студентів за кордоном. Усі дослідницькі школи в Україні заповнили реєстраційні картки на веб-сайті Міністерства освіти для полегшення координації. З 2009 року проект активно впроваджується, дозволяючи брати участь усім, хто хоче отримати іноземний український атестат про середню освіту. Тому це додаткова можливість для українських дослідницьких шкіл залучити студентів. Однак представники діаспори висловили кілька поглядів на проект: політика «Міжнародної української школи» не вимагає збереження національних цінностей, а її план співвідноситься з російським планом, який використовують російські громадські організації за кордоном. В інформаційному просторі української діаспори ми часто стикаємося з фактом звернень, особливо до Міністерства освіти і науки, Міністерства закордонних справ щодо фінансування певних освітніх та культурних програм, які допоможуть підтримувати зв'язок між українцями, незалежно від країни проживання, однак українські чиновники, як правило, не зацікавлені в інвестуванні в такі проекти [12, с. 206-207]. «Лише з часом лінія розвитку державотворчих процесів призвела до усвідомлення не тільки бажаності, але й життєвої необхідності формування такої політики» [70, с. 275].

У 2013 р. було опубліковано обширне дослідження П. Садохи, голови Комісії Світового конгресу українців з питань громадян України за кордоном, спричинене відкриттям російських класів в українській школі в Мадриді. Автор стверджує, що більшість навчальних закладів цього типу переживали в своїй історії «критичні» моменти самоідентифікації [186, с. 11], батьки мають право вибирати мову, якою отримуватимуть освіту їхні діти, і їм найбільше подобається українська, оскільки для багатьох людей (наприклад, іммігрантів зі сходу нашої країни) це можливість, яку вони не мають в Україні (як це не парадоксально). Робота вчителів в україномовних школах базується виключно на патріотизмі та любові до своєї професії, тому вчителі та громадські діячі природно піднімають проблему: яке поняття слід враховувати в освіті, якщо діти живуть у інонаціональному середовищі або, як в Україні, російськомовні та україномовні студенти перебувають в одному освітньому просторі [12, с. 207].

Суперечлива політика України у зв'язку з діаспорою, особливо в галузі національної освіти, популяризація національної культури робить непотрібні «намагання українських закордонних громад пояснити світові, що українці – це окрема нація, а Україна – незалежна держава» [186, с. 12]. На жаль, за словами вищезазначеного голови Комісії Світового конгресу українців для громадян України за кордоном, П. Садохи, в українському законодавстві немає жодної правової основи, яка б змусила чиновника служити національним інтересам своєї країни, і саме тому він пропонує методи, які, на його думку, можуть покращити ситуацію [12, с. 207-208]: законодавчо визнати «українські громадські організації й освітні заклади за кордоном через критерії української ідентичності у статутних документах» [186, с. 12].

І. Петришин, український поет та емігрант у США, визнає [186], що Україна давно не приділяла уваги освіті у своєму регіоні, хоча було багато програм розвитку та кампаній. Автор спирається паралельно на звіт губернатора Іллінойсу в Чикаго за 2004 рік, в якому він звернув увагу на проблеми, з якими стикається відділ освіти, та запропонував нові тактики та стратегії їх подолання. Звичайно, до виступу Р. Благоевича було багато

зауважень, але розуміння освіти як великого бізнесу, в який потрібно вкласти значні ресурси, щоб отримати значні дивіденди, стало позитивним. Зрештою, школа - це майбутнє кожного покоління [12, с. 208].

У зв'язку з цим на увагу заслуговує відгук В. Висоцького, директора школи в Кліфтоні (штат Нью-Джерсі) [30], на роботу Конгресу української діаспори у Львові, в якому він брав участь в якості гостя. Секція «Українська школа у зарубіжжі» забезпечує обмін повідомленнями з репрезентантами діаспори про діяльність українських шкіл у всьому світі та розробку спільних планів вирішення проблем, на які вони наражаються. У цьому сенсі величезний досвід українських освітніх шкіл у США міг би сприяти у вирішенні багатьох проблем, однак керівник секції не надав можливості поговорити ані з директором Американської школи, ані членом шкільної ради, ані учасником Рочестерської шкільної конференції. Нічого не сказано про заклик учасників цієї конференції до Президента та Уряду України щодо прирівнювання дипломів випускників українських шкіл до атестатів про закінчення середньої школи в Україні. І це, на думку В. Висоцького, «було б великою підтримкою для українських шкіл США і одним із варіантів повернення українських дітей» [30] на їх історичну батьківщину [12, с. 208-209].

За радянських часів українська громада за кордоном була ще цілою світовою установою. Однак після здобуття незалежності з'явилася нова сила – трудові мігранти, громади яких не мають національного самовизначення, властивого усьому пострадянському українському суспільству [12, с. 209]. Однак, за словами П. Садохи, «на відміну від України, інформаційний простір якої до сьогодні заповнений ворожими до національної єдності настроями, в умовах вільного демократичного світу українці вповні розуміють важливість сформованої національної ідентичності» [186, с. 11-12].

Протягом усього свого існування в США українська діаспора прагнула викликати інтерес молодого покоління до духовного багатства українського народу, його рідної мови, релігії та історії, тим самим поширюючи тісний

зв'язок між поколіннями. Наочним прикладом є відкриття українських шкіл, щоб приділяти особливу увагу національній освіті молоді. Для цього послужив покликання, який досі можна побачити в кожному випуску видань українською мовою в США – «Українські діти – в українських школах» [12, с. 242].

Як ми знаємо, спочатку греко-католицькі священники займалися питаннями освіти серед діаспори. Перша українська дитяча школа була відкрита в Шамокіні, штат Пенсільванія (1893 р.). Це була початкова школа, де учні відвідували американську школу після закінчення денних курсів. Відтоді українська нація пройшла складний і тривалий процес створення власної системи освіти: поруч із суботньою школою українознавства 20-х років, відкриті для всіх українських шкіл з'явилися і діють досі в українських католицьких церквах, які органічно інтегровані в американську систему державної освіти (мовою викладання є українська та англійська) [12, с. 242].

Наразі в українських громадах Сполучених Штатів існує близько 41 школи трьох типів: суботні та недільні українські школи, українські початкові та середні школи, якими керують Українська греко-католицька церква та Українська православна церква [177], в яких налічується близько 400 вчителів та понад 2500 учнів [220]. Ці установи викладають історію України, релігійну освіту, рідну мову, культуру та географію України. Ці установи «своїм обов'язком вважають передачу знань української мови, підтримку українського шкільництва і збудження інтересу до культури і традицій українського народу» [140, с. 13]. Наприкінці кожного семестру студенти складають іспити. Їх результати обговорюються на вчительських зборах та зустрічах з батьками. Після закінчення дванадцяти класів учні українських шкіл складають іспити на зрілість [12, с. 242–243; 102].

Хоча іммігранти приймають і підтримують принципи життя в новій батьківщині, українські школи головним чином зосереджуються на патріотичному вихованні підростаючого покоління в Україні та усвідомленні сім'єю своєї національної ідентичності, що може досягти дорослого життя в майбутньому. Освіта покликана формувати тривимірний темпоральний

модуль, в якому минуле репрезентоване національною та світовою класикою, теперішнє – національними інтересами, практиками та ідеями актуальних соціальних суб'єктів, майбутнє – виваженими тенденціями конструювання бажаних футурологічних систем» [169, с. 184]. Тому за національною освітою має пильно стежити незалежна етнічна спільнота (у нашому випадку – українська діаспора в США), яка визначатиме тенденцію її розвитку [12, с. 243].

Важливо також, щоб українські школи не мали впливу на українських дітей, батьки яких належать до різних релігійних конфесій, тому діти не будуть відчувати, що українці також можуть поділитися на цій основі. З цього приводу директор суботньої школи у Баунд Бруці Р. Гірняк зазначив: «Ми, українці, знаходимо так багато причин для розбрату й так мало – для єднання. Галичани – східняки, греко-католики – православні, бандерівці – мельниківці... Усе це не повинно нас розділяти, бо єднає нас набагато більше й перш за все – наша Україна» [215, с. 27].

Ці навчальні заклади розвивають не тільки фізичну та психічну складові дитини, але й забезпечують свою національну освіту, утворює національну свідомість [12, с. 243-244], яка є основою для національної ідентичності: «Українська школа в діаспорі повинна забезпечити українським молодим людям не тільки певну кількість знань. Школа повинна її виховувати і зробити повноправним членом державного співтовариства, а також виховувати серце і змусити молодих людей діяти в інтересах українських громад» [191].

Зокрема, наявність вишиванки є традиційним для свята першого та останнього дзвоника. Українські школи щороку активно беруть участь у святі Української писемності та мови [72]. Під час святкування, як один із заходів, відбувається нагородження учасників Міжнародного конкурсу шанувальників української мови ім. Петра Яцика [12, с. 244], «коли кращих школярів-мовознавців усіх вікових категорій нагороджують почесними дипломами» [75]. Кожен клас має об'єкти українського повсякденного життя або твори мистецтва. Навчальна програма, підготовлена викладачами на

основі двох основних принципів, відіграє важливу роль – «поєднання освіти з національно-патріотичним вихованням і сприяння українській молоді в її культурно-освітньому інтегруванні в американське життя» [103]. У багатьох навчальних закладах є дитячі хорові колективи, які виступають на різноманітних заходах в школі та українській громаді в місті, існують також дуже хороші бібліотеки [12, с. 244-245].

Сьогодні діти четвертої хвилі іммігрантів також навчаються в українських школах, а кошти на їх освіту, як правило, несе сам уряд, а фінансують їх філантропи, протектори та кредитні спілки [79]. Щодо останнього, можна сказати, що навчальні програми українських навчальних шкіл розроблені з урахуванням вимог та потреб не лише місцевих студентів, а й нових громадян. Згідно з опублікованою інформацією у 1995 р., школи у Філадельфії починають змінювати методи навчання, особливо у зв'язку з великою кількістю іммігрантів та напливом українців другого чи третього покоління в США. Сім'ї українців другого або третього покоління в США вже говорять англійською мовою. У співпраці зі Шкільною радою було вирішено створити підручники для кожного класу, що складаються з окремих лекцій з поясненнями англійською мовою недостатньо вжитих чи складних українських термінів, домашніх завдань, малюнків, додаткових пояснень, прикладів із повсякденного американського життя тощо. На той час цінність цих навчальних матеріалів була значною: учням і викладачам не потрібен був додатковий матеріал, оскільки в незалежній Україні він почав складати та видавати нові підручники лише для власних потреб, а українська діаспора була змушена реагувати на нинішню ситуацію [12, с. 245].

Наприклад, для вдосконалення навчального процесу в чиказькій «Рідній школі» імені В. Стуса стало доброю традицією проводити відкриті заняття [38], найкращі з яких публікуються в газетах «Час і Події» і «Українське слово». Приїзд до США Святійшого Патріарха Філарета до «Рідної школи» у 2010 р. – важлива подія в житті української громади [12, с. 245-246], який у своєму виступі наголосив на важливості українських шкіл: «... це великий подвиг, це труд, бо ви [...] навчаєтеся української мови, а без

мови не може існувати нація, не може бути України. Особлива ваша заслуга, що ви навчаєтеся, зберігаєте, плекаєте українську мову на чужині. Навчайтеся, діти, мови а також української історії і української культури. Знайте, що завдяки вам, що зростаєте добрими українцями, Україна не вмере не лише в Україні, а й житиме у США» [73].

Варто зазначити, що школа щороку проводить вшанування пам'яті жертв в Україні. Отже, майже півстоліття, є традиція вшанування події під Крутами. Для наступного покоління студентів українського походження, народжених у США, значення такої діяльності зростає. Програма включає інформаційну годину про події січня 1918-1919 років та річницю загибелі молодих воїнів Української Народної Республіки у битві під Крутами 29 січня 1918 року, декламування патріотичних віршів тощо. Театральні сцени, поєднані з глибоким національно-патріотичним змістом, зручним для дітей способом, дозволяють ще більше посилити атмосферу подій [12, с. 246].

Неформальні збори та панахиди також використовуються для виховання свідомих українців, що насправді є метою українських шкіл в США [73]. Учні десятого класу вивчають тему визвольної боротьби ХХ століття, але тим не менше майже кожен учень школи українознавства в Чикаго знає цей період змагань за Україну, оскільки майже всі учні належать до українських молодіжних організацій [12, с. 247].

У 2014 році газета «Свобода» повідомляла, що 1-2 лютого українська навчальна школа була присвячена темі Майдану [224]. Наприклад, в школі українознавства «Самопоміч» (штат Нью-Йорк) програма була зосереджена на дискусіях у класі та включала історію свідка протесту, українського народного депутата України О. Медуниці [222], панахиду за загиблими [12, с. 247]. Приїзд філософа і вченого-культуролога Н. Мусієнко був важливою подією для навчальних закладів Чикаго, вона представила аматорське та професійне мистецтво Майдану (вуличного мистецтва столиці) школярам та вихователям [74]. Крім того, презентація документального фільму «Листи з Майдану» та зустріч зі знімальною групою відбулася у «Рідній школі». Фотографії, зроблені українським фотожурналістом, пластуном В. Гурняком,

який загинув у зоні операції АТО, висловлюються старшокласниками у спробі відновити атмосферу віри різних поколінь, об'єднаних боротьбою за вільну та демократичну Україну [12, с. 247-248].

Також священники спілкувалися зі школярами, ділячись своїми спогадами про перебування на Майдані під час Революції Гідності. Вірші, що написали школярі, які народились у США, і їхній настрій доводить, що це свято є не лише черговим днем вшанування пам'яті, а й «місцем віри у могутню та нову Україну» [74]. Для того, щоб створити молоде покоління українських патріотів, які відчують свою духовну спорідненість із нею, у 10 класі було запроваджено новий навчальний предмет «Сучасна Україна» у багатьох навчальних закладах з 2014 року [12, с. 248]. «Українські діти повинні усвідомити, що вони – не пересічні американці, а спадкоємці величної української культури». Відтак, саме «таке виховання учнів дозволить прорости зерну українства, закладеного в серці кожного етнічного українця і можна з упевненістю сказати, що місію школи понесуть своїм дітям уже наступні покоління українських мігрантів» [45]. Тому під час революцій 2004 та 2013 років в Україні випускники українських шкіл США перебували в Україні в якості спостерігачів на виборах, возили гуманітарну допомогу від діаспори [12, с. 248].

За інформацією американські україномовні видання, починаючи з 2014 року [168], українські школи щорічно вшановуватимуть День скорботи за українськими героями у лютому. Хід останніх подій провів чітку паралель між подіями початку ХХ століття та сучасністю, тому учні-члени з різних американських молодіжних організацій діаспори вирішили поєднати день пам'яті за загиблими під Крутами та героями Небесної сотні [12, с. 249], бо «пам'ять – це те, що єднає з нашим минулим, дає краще зрозуміти перебіг сучасних подій і передбачити майбутнє нашої держави» [168].

Щовесни українські школи в США відзначають день Шевченка, відзначають День матері [90; 110] та проводять День української літератури, які не лише демонструють літературні твори в українській формі, але також подають українські твори іноземними мовами. Молодші школярі готують

цікаві вистави. Спеціально до цього свята в «Нашій українській рідній школі» у Філадельфії вчитель Б. Тодорів написав нарис «Чому важливо знати українську мову» як «живу газету» на цікавих та переконливих конкретних фактах [12, с. 249-250]. Філія Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Філадельфії у партнерстві з «Рідною школою» підготували творчі конкурси «Літературні портрети» за підтримки Кредитної спілки «Самопоміч» [217]. Як правило, такі конкурсу присвячені річниці відомих українських письменників. Звичайно, цей вид наукової мотивації може вивчати корінне літературознавство рідною мовою, що сприяє повноті, самооцінці та здатності висловлювати ідеї новими та значущими способами [12, с. 251]. Навесні школа ім. Лесі Українки у Випані відзначили день І. Франка літературно-музичним вернісажем «Нам пора для України жити» [97]. Мета цього заходу – навчити та виховувати дітей, щоб кожен з них знав, що це справді «час для України жити», але жити самозречно, як І. Франко [12, с. 250]. Академік Л. Рудницький, голова Всесвітньої ради Наукового товариства ім. Т. Шевченка, сказав: «Любов до літератури часто відіграє дуже велику роль у житті людини. Вона робить нас громадянами кращого і ліпшого світу – світу культури» [217, с. 10].

Школа українознавства також організовує щорічну пам'ятну програму вшанування жертв вибуху на Чорнобильській АЕС у 1986 році. Згідно з опублікованими документами, учні готують різні презентації з фотографіями, художньою частиною, присутні гості з України. Обов'язково читаються лекції, школярі пишуть роботи, а учні молодших класів малюють, як вони сприймають цю страшну подію в українській історії. Завдяки пожертвам, кошти були передані благодійній організації Американській асоціації лісництва на висаджування дерев у меморіальному лісі Флориди та України. Учні навіть посадили калину біля деяких шкіл, щоб доглядаючи за нею, пам'ятати про свою моральну відповідальність за допомогу потерпілим [12, с. 250-251].

Усі ці події є натхненням для людей, які хочуть, щоб їх почули, як вони ставляться до України.

У червні в Чикаго в Українській дослідницькій школі св. Миколая учні представили класичні українські пісні та музичний фольклор України, показаний піснями «Мамина сорочка», «Чорнобривці» тощо. Для учасників та їх батьків таке шоу талантів – це незабутній день, і це ще одна причина, чому американська українська громада пишається новим поколінням українських талантів. Науковці у своїх публікаціях не останню роль у цьому відводять батькам. Той факт, що вони не ігнорують подальшу освіту своїх дітей, призводить до повноти українських освітніх шкіл, володіння дітьми, які мешкають в англomовній громаді, знаннями української мови, культури та поваги до популярних традицій [12, с. 252].

З 1993 року асоціація українознавчої школи «Самопоміч» та академія св. Юра на Манхеттені за допомогою батьків та вчителів організують «Осінній карнавал» – розважальний вечір, метою якого, є отримання подарунків за майстерність (виготовлення прикрас, участь у іграх, вправах на спритність, демонстрація карнавальних костюмів) [221].

Серпень та жовтень - це час для українських шкіл США організувати Дні відкритих дверей та наради для підготовки дітей до школи. Батьки, вчителі та учні влаштовують ярмарок, під час якого вони активно дізнаються про школу [127].

Як підтверджує розгляд матеріалів [40], школярі українських навчальних закладів у США мають найкращі характеристики традиційної національної освіти. Освіта високого рівня (система малих класів) відіграє важливу роль у популяризації таких шкіл, що забезпечує необхідні умови вступу до університетів як України, так і США [12, с. 253]. Крім того, дітям намагаються прищепити здатність співчувати і любити своїх ближніх, а також розвивати чуйність.

Рух «дитина до дитини» забезпечує добровільні подарунки школярами власних кишенькових грошей до своїх однолітків. Більшість зібраних коштів було направлено в Україну для розвитку української мови на Сході та надано цільову допомогу, залишок – Українському національному музею у Чикаго. Українська наукова школа організувала декілька проектів допомоги

учасникам бойових дій в Україні та їхнім дітям: збір коштів на придбання захисного обладнання та техніки, теплого одягу тощо [40]. Вважаємо, що це також допомагає зробити дітей шкільного віку свідомими членами української громади у США [12, с. 253].

Колись «Рідна школа» в Чикаго стала однією з цілей для інтерв'ю американських репортерів, і вони знімали її в рамках новин про «Українське село». Протягом трьох тижнів американська журналістка К. Гатрі брала інтерв'ю у директорки, вчителів, учнів та батьків. Підсумки її роботи також послужили основою для статті в газеті «Свобода». Опублікований матеріал надає інформацію про великий інтерес журналістів, оскільки він залучає дітей до шкіл не лише з передмістя Чикаго, а й з інших міст та сусідніх штатів. На прикладі однієї сім'ї, К. Гатрі показує суботу української родини. Репортерка [244] не пропустила інтерв'ю з директором школи, головою ради директорів та випускниками, зокрема зазначивши безперечні переваги навчання в українських школах, показала молодших школярів, чия активність і постійно зростаюча кількість виявила, що багато батьків, які виховані в США, стурбовані національним розвитком своїх дітей. [12, с. 253-254].

Багато відомих українців закінчили українські школи в США, які допомагають українцям з усіх «хвиль» українських іммігрантів зберегти культуру, мову, культуру та спадщину країни, духовність за межами України, а по-друге, це гордість за приналежність до української громади, яка займає провідні позиції у багатонаціональному поєднанні американської культури. Показово, що школу вже відвідують діти випускників, а також (і це важливо) діти, усиновлені американськими парами з України. Варто також зазначити, що щороку до шкіл приходить більше учнів неукраїнського, ніж українського походження, наприклад, у Нью-Йорку (у цілому 200 осіб), тому адміністративний відділ навчального закладу організував низку стипендій та запрошень для школярів з України [12, с. 254; 199].

Звичайно, проблеми фінансування та дефіцит учнів не обійшли жодного навчального закладу, але, згідно з періодичними звітами та статтями

в україномовних виданнях, українським школам вдалося знайти додаткові джерела фінансування, які дозволили б їм зробити розумну плату за навчання та бути доступними у ціновому плані [164; 199]. З опублікованих матеріалів можна зробити висновок, що сучасна українська громада бере активну участь у продовженні роботи, розпочатої попередниками, а саме будівництві та утриманні церков, шкіл та інших українських установ. Всім відомо, що молодь – це майбутнє кожної нації, тож українські школи виховують дітей у Сполучених Штатах не лише заради американського життя, а й для України [12, с. 254-255].

Українська спільнота в Чикаго є лідером у сучасній історії українців поза Батьківщиною. Можна виділити декілька навчальних закладів, які користуються найбільшим попитом – «Рідна школа», Школа Українознавства при українському православному катедральному соборі святого князя Володимира та Школа українознавства св. Миколая. Ключ до існування та розвитку всієї соціальної спільноти є привілей перебудови наступних поколінь та виховання у душі вірності до звичаїв, поваги до традицій. Тому особливо важливо створити в США школи українознавства для дітей української діаспори, де освіта уникає повної асиміляції в американському суспільстві [12, с. 255].

Донині, окрім Чиказької єпархії, школи все ще отримують велику допомогу від кредитної спілки «Самопоміч» та Фонду «Спадщина», деяких благодійників [12, с. 255-256]. Навчання у школі св. Миколая, яка поновлено у 2013 р. [87], проводиться щодня, починається з дитячого садочка, підготовчого класу й триває до 8-го класу. Для викладання використовується українська мова, але учні можуть також вивчати французьку або іспанську мови за бажанням. Оскільки це католицька школа, релігійні заняття проводяться відповідно до східно-візантійських ритуалів. З метою заохочення батьків, які хочуть навчати своїх дітей у таких закладах, але не мають достатньо коштів, з 2013 року існує спеціальна католицька програма. «Big Shoulders» [87], яка забезпечує фінансування на три роки для тих, хто переводить своїх дітей із системи державної школи США в цю католицьку

школу.

У матеріалах американської української діаспори є публікації про роботу «Рідної школи» у м. Пасейк (штат Нью-Джерсі) [199], Української католицької школи Непорочного Зачаття у Детройті (одна з перших та найбільших шкіл української діаспори у Сполучених Штатах), Школи українознавства Об'єднання українців Америки «Самопоміч» у м. Нью-Йорк (одна з найбільш знакових суботніх шкіл штату Нью-Йорк; з часу свого заснування у 1949 р. вона зосереджується на найкращих практиках реальних європейських середніх шкіл, зосереджуючись на українському дослідженні та розумінні США, високий рівень знань, добре відомий своїм випускникам, які мають можливість скласти іспит «Regents», вивчаючи українську мову, щоб приєднатися до університетів США) [102], Академії св. Юри на острові Манхеттен (українського християнського освітнього центру, денної української школи, навчальний процес якої триває з дитинства до вступу до університету) [104], Школи українознавства ім. Лесі Українки у м. Сіракузи (штат Нью-Йорк) [244], Української школи у м. Палатайн (штат Іллінойс), Української католицької кафедральної школи св. Йосафата у Пармі (штат Огайо) (виникає в середині ХХ століття, коли українські емігранти почали приїжджати після Другої світової війни до Великого Клівленду, не тільки забезпечувала освіту високого рівня, але й християнський розвиток, враховуючи відсутність співпраці між священниками, прихожанами та всією спільнотою Великого Клівленду, директор школи оголосила у 2008 році, що церемонія прощання відбудеться у соборі та школу буде закрито) [79], «Нашої Української Рідної Школи» у Філадельфії, Академії св. Василя Великого у Філадельфії (єдиною українською середньою школою неподалік Філадельфії є жіноча школа, яка забезпечує вищу освіту для студентів), Школи українознавства у Воррені [191]. Звичайно, у США є набагато більше українських навчальних шкіл, але ми обмежились коротким узагальненням вищезазначеної інформації. Частота представництва навчальних закладів в інформаційному просторі української діаспори залежить від шкільної

політики в цьому контексті, діяльності соратників, обсягу рекламних коштів [12, с. 256-257].

Оскільки велика кількість публікацій, пов'язаних із подією (перші та останні дзвоники, ялинка та свято Святого Миколая та ін.), відбуваються щороку в будь-якому навчальному закладі, ми вважаємо необхідним подавати цю інформацію окремо [12, с. 257].

Згідно з загальнодоступною інформацією [223] початок нового навчального року починається із служіння в українських церквах. У шкільній аудиторії були вивішені прапори України та США, після хвилини мовчання відбулася урочиста церемонія вшанування пам'яті воїнів, які пали за свободу та незалежність далекої батьківщини. Нарешті, традицією є групове фото, яке згодом буде опубліковане в журналі, що засвідчує єдність української діаспори в США. На початку навчального року школи українознавства відвідують Генеральний консул України в Чикаго чи Нью-Йорку, керівники департаментів Українського конгресового комітету Америки, представники «Самопоміччя» та інші. Висвітлено важливість об'єднання всіх українських установ для збереження української культури, історії та культури [12, с. 257-258].

Перед навчальним роком автори статей діаспори закликають батьків нести відповідальність за своїх дітей. Чи підуть вони сходами українства, до повного успадкування духовності свого народу, чи вниз, до втрати свого роду та своєї ідентичності. Ми згодні з тим, що багато людей, які знаходяться далеко від рідних міст, навряд чи усвідомлюють це: діти, які виростили в новій країні, не можуть уникнути системи освіти, знаходячи своє місце в цьому культурному оточенні. Насправді це природно і незаперечно, необхідно для розвитку індивідуальності. Відзначимо: завдяки місцевій шкільній системі багато речей допомогли сформувати незвичайну українську особистість у Сполучених Штатах. Однак українські шкільні та молодіжні організації є обов'язковою константою для української дитини за кордоном, завдяки чому в США досі говорять українською мовою, а українська громада продовжує об'єднуватися та організовуватися. Тому зростання чесних батьків, їх

особистих взірців для наслідування, повна жертва та інтерес до життя своїх дітей є гарантією успішного формування молодого покоління, яке може самостійно ідентифікувати свою історичну батьківщину [12, с. 258].

Останній дзвінок у школі [235; 245], починаючи зі служіння богу та пізнішого виконання українського та американського гімнів, це святкова програма з випускною церемонією [12, с. 258-259]. Мета цього – дозволити випускникам передати свічку знань студентам, які сьогодні закінчили 9 клас і закінчать навчання наступного року. Випускниця школи у своїй промові відмітила: «Наша школа є прикладом того, що Україна є там, де живуть українці» [12]. Представники Кредитного кооперативу «Самопоміч» або Виконавчого комітету Українського народного союзу є частими гостями на заході і передають кожному випускнику привітання та грошові подарунки. Ця подія завжди була предметом «сторінки Українського народного союзу» [38] у періодичному виданні українців США, в якому керівництво цих організацій висловлює задоволення успіхом української молоді, запрошення не забувати про свою українську спадщину та заохочення стати учасниками вищезазначених спілок [12, с. 259-260].

Наприкінці навчального року публікуються матеріали іншого емоційного забарвлення [216]. Зрештою, багато учнів одночасно закінчують навчальний рік в українських та американських школах випускною церемонією. Хоча українські діти успішно закінчували американські середні школи та отримували нагороди, той факт, що кількість випускників українських середніх шкіл з року в рік зменшується, шокує, оскільки кількість українських громад у США (включаючи багатьох молодих людей шкільного віку) збільшується рік за роком. Тому діти батьків, які щойно відвідували українську школу, більше не ототожнюються з українською громадою. Автор статті розглядає причину в байдужості самих батьків, які віддають перевагу спорту чи іншим видам розваг, а не формує «позитивне ставлення до українців та намагається зберегти свою національну ідентичність» [171]. Звичайно, це питання глибше, бо не лише пов'язане із сферою освіти, а й із уповільненням темпу життя в Україні серед

американської діаспори. Іноді навіть в діаспорному середовищі українців українське спілкування часто обмежується повсякденною діяльністю, а іноді навіть не можна критикувати поширення російської мови на історичній батьківщині [12, с. 260-261].

Однак, безсумнівно, кожна українська школа в США має випускників, якими не лише українська громада має всі підстави пишатися. Молоді люди, які вільно розмовляють англійською та українською мовами, корисні у багатьох сферах американсько-української співпраці [186].

Святий Миколай [113] наприкінці грудня традиційно вшановує українські навчальні школи, винагороджуючи їх відданість та активність, забезпечуючи, щоб за межами України можна було вирощувати справжніх українців, любити свою Батьківщину з її споконвічними та пам'ятними традиціями. З року в рік, у переддень свята св. Миколая, учні української католицької школи Непорочного Зачаття готують виставу в дяку батькам, близьким, меценатам та всій громаді. Основним зародком музичної п'єси «Молитва до св. Миколая, або як козаки полонянок визволяли» є життя українського суспільства в XVI–XVII ст. Особливістю цього твору є союз українських козаків та турецьких гнобителів за образом піратів Карибського басейну, в якому автор поглинув ідеал визвольного козацтва з їх своєрідністю життя та любові до народу, використовуючи його як якусь добру силу, а не турецького пірата, розбійницького життя (тобто нечисту силу) [12, с. 261].

На Різдво українська школа готує традиційний концерт для українського товариства. Ці заходи зазвичай організують силами учнів від дошкільного до п'ятого класу. Згідно з моніторингом інформаційного простору українців у США [191; 199], сценарії свят завжди добре продумані, діти представляють чудове декламування поезій, знання «Вертепу», колядок, різдвяні та новорічні пісні. У 2014 році святковий захід пройшов під спеціальним гаслом «За мир в Україні!». Ялинку запалили на згадку про героїв, які загинули за свободу України, та на знак солідарності з братами та сестрами своєї батьківщини. Крім того, усі учасники вшанували хвилиною

мовчання загиблих героїв [12, с. 262]. Духу українства на святі допомагає створений на сцені фрагмент Андріївських вечорниць (традиції ворожіння), інсценізація уривків із твору М. Гоголя «Ніч перед Різдом» [12, с. 262].

Ритуалом в академії св. Василя Великого [164] є різдвяний захід, коли вокальний ансамбль виступає на Різдвяному ярмарку в монастирі та українському клубі у Філадельфії, приносячи спільноті різдвяну радість. Глядачі часто із задоволенням беруть участь у виконанні колядок. На Фестивалі Колядки Собору Непорочного Зачаття концертна програма, в якій брали участь хор та дзвін, завершується.

Учні українських шкіл також не пропускають традиції водіння Меланки, розігрування «Вертепу» та вітань. Після концерту на урочистій вечері відбувається збір коштів для переказу в Україну [12, с. 263; 186]. Ялинкові свята, під час яких учні співають колядки та щедрівки, вітають та бажають усім українцям на історичній батьківщині та діаспорі кращого майбутнього – свідчення спільної роботи вчителів, бажання дітей пізнати та відтворити національні звичаї, допомогти батькам, які намагаються прищепити своїм дітям любов до рідного [218]. І ця любов – почуття гордості за те, що ви належите до української національної спільноти, яка відіграє важливу роль у багатонаціональній американській культурі [12, с. 263].

Таким чином, українські школи в США є центрами щирого українізму та ще одним способом збереження ідентичності українців за кордоном. Незалежно від того, чи українські організації, товариства, церкви сповідують якусь ідеологію, питання української школи вважаються одним із пріоритетних напрямків їх роботи [12, с. 263].

Усі ці роки існування цих навчальних закладів, разом із усім духовенством, вчителями, батьками та родичами, зосереджували свої зусилля на підтримці української ідентичності в США. Їх пріоритетом було і залишатиметься не лише дати дітям певне знання про Україну, опір асиміляції, а й навчити повноправних членів національної спільноти.

2.3. Національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США

Основним визначенням культури є «традиція» – форма соціального наслідування досвіду попередніх поколінь за допомогою звичаїв та етикету. Основними її характеристиками є недоторканість, життєва сила та консервативність, оскільки її суть полягає в передачі конкретних форм специфічного досвіду між поколіннями в конкретній спільноті. Традиційна стабільність забезпечує її самоідентифікацію, оскільки «для міфопоетичної свідомості характерне сприймання дійсності крізь призму архетипних образів і моделей, у результаті чого відбувається постійне перекидання в минуле, своєрідна хронологічна сублимація» [128, с. 52]. З давніх-давен народ України був відомий своїми звичаями, традиціями та обрядами, які передавали його з покоління в покоління. Українські традиції сформували в кожному з нас певний ідеал віри, спосіб мислення, норми поведінки, які відрізняють нашу культуру від будь-якої іншої європейської. Ця відданість була викликана серед українського народу і досі викликає у людей почуття захищеності та внутрішнього спокою [12, с. 95-96].

Після прийняття християнства для українського народу розповсюдилися звичаї, які згодом сформували національну традицію. Поміж них – святкування Різдва. Наші люди звертали увагу на відмінності між нашою традицією та американським Різдвам, приділяли велику увагу традиціям та ритуалам, символічному значенню Святвечора, особливостям колядок та щедрівок, історії різдвяного циклу, його язичницьким корінням та святкуванню етнічних особливостей, народним прикметам (і навіть ворожінням), рецептам, святковим стравам, біблійним історіям, пов'язані з цим святом, та наукові пояснення деяких чудес.

За повідомленням української преси, навіть на це свято у США впливає незворотний комерціалізм, котрий має лише одну мету - заробити якомога більше грошей. На жаль, для американців Різдво стало сімейним, а не релігійним святом, що вплинуло на життя українських іммігрантів у країні. Незважаючи на те, що статті в українських періодичних виданнях залучають

нашу емігрантську спільноту в США, яка святкує Різдво, надає послуги, співає колядки та проводить концерти з різдвяними програмами, різноманітність репертуарів обмежена, тому все більше людей втрачають високу повагу [28]. У західних країнах люди діаспори протягом тривалого часу погоджувались на те, що частина української громади святкувала по-новому та брала участь у таїнстві 24 грудня. «Як ... знайти тишу та спокій принаймні у цей один вечір – це завдання кожної нашої родини, що шукає за настроєм справжнього українського Різдва, в якому не мусять бути звуки міжнародного вже «Щедрика», але наше рідне і неповторне «Бог предвічний» [12, с. 96-97].

Науковці помітили ще один традиційний аспект святкування Різдва. Справа в тому, що хоча вони культивували кулінарні та звичні традиції напередодні Різдва, українці за кордоном забули ще один узвичаєний принцип цього святкування: цієї урочистої ночі зігрійте і обійміть самотню людину. У редакційній колонці газети «Свобода» знову є роздуми про українські свята, іноді роблячи невтішні висновки, однак, на наш погляд, це не остаточно, оскільки розуміння причин та визнання негативних тенденцій у суспільстві дає надію на подолання цих тенденцій. Це питання зменшення важливості християнських свят у Сполучених Штатах, намагання звести його до комерціалізації. Щороку Сполучені Штати сповнені новими іммігрантами з України, які заробляють звідси гроші і потрапляють у чуже середовище. Могутні сили цього світу та прості люди, які живуть за кордоном, думають про людей, які сиділи за святковими столами у далекій Україні у важкі часи, які сьогодні змушені шукати роботу за кордоном, багато з яких бідні та немічні. Американці звикли забезпечувати бездомних продуктами харчування на День Подяки, який використовується як зразок для наслідування. Виникає запитання: чому наша громада досі не може організувати спільний Святвечір для відвідувачів 6 січня, і чому на сторінці українського журналу немає запрошення запросити їх? Різдво – це не тільки час дарувати подарунки, але й час демонструвати тепло іншим безкоштовно. Однак друкована інформація засвідчує віру людей у те, що святкування національних свят і надалі відіграватиме важливу роль у житті українців,

оскільки вони минули та будуть продовжувати будувати міст між українськими поколіннями [12, с. 97].

Для того, щоб зберегти свою самобутність, велика християнська сім'я українців у цей час співала і слухала різдвяні благословення, слухала різдвяні пісні. Їх зміст кодує джерело духовності та світогляду українського народу. М.Климчак разом із Українським національним музеєм у Чикаго намагається згадати старі пісні, подає спогади про радянські концтабори в радіопрограмі на «Українській Хвилі» для «Часу та Подій». Знайомство з різдвяними піснями та новинками дозволяє долучитися до цього духовного та християнського світогляду, щоб молодь за кордоном могла зберегти цю традицію. Різдво в новому домі [12, с. 97-98] повинно бути «новітньою формою відродження через коляду, навернення себе до таїнства, чарів, священнодійства різдвяного обряду» [28].

Згідно з аналізом інформаційного простору українців у Сполучених Штатах, кожен департамент з Українського народного союзу, Спілки української молоді, Пласту, Союзу українок Америки, Українського конгресового комітету Америки щороку проводить Різдвяні збори для своїх членів та їх сімей, спонсорів та гостей. Канцелярія та адміністрація Українського народного союзу проводили такі урочистості в Союзівці [12].

Пластові станиці зі своїми проводами святкують традиційну різдвяну свічку [125] за звичаєм спільного прикрашання різдвяних свічок, що символізує єдність з українцями у всьому світі, а потім співають. На особливу увагу заслуговують автори статей, що фіксують у ці вечори домінування української мови. Різдвяні святкування передбачають також різдвяні спомини старшого покоління, зустрічі з гостями з України, які мають нагоду познайомити діаспорну громаду з різними аспектами сучасного життя на історичній батьківщині [12, с. 98].

Різдвяні святкування включають також різдвяні спогади старшого покоління, зустрічі з гостями з України, які мають можливість змусити громаду діаспори зрозуміти всі аспекти сучасного життя в історичній батьківщині.

У США кожна українська церква має свої традиції святкування: Різдво, Святвечір, Богоявлення, які регулярно фіксуються на сторінках преси української діаспори [105].

Згідно з опублікованими документами, ми маємо інформацію, що в Чикаго існує традиція проводити передріздвяний день для самотніх людей, традиційний різдвяний концерт «Колядуємо Україні» (дитячі та дорослі хори «Пластове новацтво», «Славуता», «Благовість», «Сурма», хор церкви Святого Андрія, СУМівський хор ім. Павлушкова, квартет «Жайвір») [248], де збираються кошти на допомогу малозабезпеченим сім'ям в Україні, а на Водохреща відбувся концерт, в якому брали участь українські народні артисти. У Перт-Амбої та Нью-Бранзвіку, штат Нью-Джерсі, за участю майже всіх прихожан влаштовували видовищні театральні вертепи та різдвяні концерти [12, с. 191].

Щоб подякувати духовним провідникам за вірне служіння та прищепити любов до власної релігії та національних традицій наступному поколінню, кредитна спілка «Самопоміч» проводить щорічну різдвяну зустріч із представниками українського духовенства в Іллінойсі, Вісконсіні, Мічигані та Нью-Джерсі [117]. Голова ради директорів «Самопоміч» пояснив, що ця подія не лише для того, щоб відсвяткувати працю священника, а й нагадати людям, що церква є одним із об'єднуючих елементів громади та ще одним важливим впливом на українську громаду в США. Під час Різдвяної зустрічі виступ духовенства про спільну роботу парафії та фінансових установ було замінено подякою пастору церкви. «Ми – різних віровизнань, але ми всі – українці, й нашою метою є розповсюдження нашої любові між українцями. Ми повинні наголошувати на тому, що є між нами позитивного, об'єднуючого, а не говорити про те, що нас роз'єднує» [28].

Зимові випуски «Свободи» у рубриці «Життя громади», «Українство у світі» подають короткий запис одночасного святкування таких фестивалів у різних частинах місця проживання, як символу єдності українців у світі [105]. На їх підставі можна зробити висновок, що, крім урочистого та багатолюдного богослужіння, такі заходи включають також традиційне запалення трьох свічок, що символізує Святу Трійцю, частину святкової

звичайної трапези та концерт. Загалом служителі церкви відмічають переважання атмосфери українського національного забарвлення: ялинка, вишиті рушники, гірлянда чергується з шовковими стрічками жовтого та синього кольорів, а спів церковного хору з'являється разом із різдвяними піснями українською та англійською мовами. Також є велика кількість нових іммігрантів, які активно беруть участь у всіх справах єпархії нової хвилі, тому вони закликають молитися за єдність, братерство та долати всі політичні та професійні суперечки між діаспорою та самою Україною [12, с. 189–190].

Щороку (з 1974 р.) Союз українок Америки на Другій авеню в Нью-Йорку проводить «Освітлення ялинки» на балконі центру. Різдвяна ялинка тематична. У різні роки вона присвячується розмаїтим темам: політичним в'язням-жінкам, річниці хрещення, незалежності національної батьківщини, тобто завжди була символом єдності з народом України тощо. Повідомляється, що члени Союзу українок Америки у різних містах беруть активну участь у національному «Фестивалі ялинки», прикрашаючи «українську» ялинку етнічними орнаментами та виробами на українську тематику та роздаючи відвідувачам брошури про Голодомор. Жінки в національних костюмах запрошують туристів скуштувати їжу Святвечора та намагаються щороку вносити на цей фестиваль щось нове. Ми вважаємо, що це чудова можливість познайомити американців з нашою культурою (включаючи різдвяні звичаї та українську історію) [12, с. 100; 126].

Ми також хочемо вказати на ще один факт: святкування Різдва українців (та й не лише цього традиційного свята) мають унікальний етнічний колорит, і самі американці дуже зацікавлені в цьому. Поважний американський щомісячник «Country Living» 1992 року [28] опублікував безліч інформації про Святвечір України, включаючи чотири сторінки професійних ілюстрацій, які ілюструють необхідні елементи свята. Репортер Д. Гайс завітала до Українського музею у Нью-Йорку, де його працівник Л. Волинець надала вичерпне пояснення української різдвяної традиції, і в результаті подала детальний опис на двох мовах для фотографій. Ми вважаємо, що основою цього інтересу до українців є наполеглива робота

діаспори, їх установ та організацій. Також на початку грудня в Белв'ю, штат Вашингтон, відзначали свято української сакральної музики та пісні «Carol of the Bells» [142]. Концерт «Коляда» відбувся у вестибюлі церкви St. Thomas Episcopal Church в США. На думку авторів таких статей, [142] цей вечір – це можливість для українців насолодитися традиційними спогадами про сімейне Різдво, а також можливість для американців відкрити український фольклор [12, с. 100–101].

Громада українців у США знає, що розуміння минулого є безсумнівним джерелом майбутніх можливостей, а тому часто звертає увагу підрастаючого покоління на багаті та захоплюючі традиції нашого народу. В навечір'я 14 січня українці святкують Новий рік (його ще називають «старим» або церковним). За підтримки церкви українські діаспори в США святкують Святвечір, вважаючи, що навіть перебуваючи недалеко від дому, вони повинні зберігати свої національні традиції і не втрачати духовного зв'язку з Україною. Крім того, це ще одна можливість для всієї громади зібратися разом, щоб підбити підсумки та допомогти своїй етнічній батьківщині [12, с. 101–102; 117].

У США багато українців люблять відвідувати «Буковинську Маланку», яка проходить у урочистій залі Української православної церкви св. Покрови 16 січня [134], та показує оригінальні буковинську кухню та звичаї. Схожі гуляння на Маланки відбуваються у Бенсенвілі, що в Північній Каліфорнії [12, с. 102; 236]. Зимовий цикл українських звичаїв та традицій закінчується Водохрещем [12, с. 102].

Понад півстоліття Національний комітет Спілки української молоді та Пласт щороку проводять бал дебютантів у різних штатах – подію, яка сприяє підтримці національної ідентичності молодих українців у Сполучених Штатах. Хоча він, зазвичай, відбувається на Маланки або перших числах лютого, тобто проходить в різних місцях і в різний час. Ця подія, глибоко вкорінена у традиційних святах українців діаспори США, є форумом для ознайомлення з шістнадцятирічними дівчатами, які є учнями молодіжних організацій, що вступили в нове доросле життя, сподіваючись реалізувати свою освіту СУМ і бути в українській громаді. Однак така ніч є не лише

майданчиком для зустрічей з друзями, знайомства з новими людьми різних поколінь, хвиль імміграції та організації, а й свідченням інтеграції християнських українських цінностей та європейських традицій [12, с. 102–103].

Хід свята, який відбувся з першої події в 1962 році, мало що змінив: коктейльна вечірка, банкетна презентація та сам бал. Дрес-код сьогоднішнього вечора суворо дотримується. Аудиторія повинна бути поінформована про дебютанток, їх освіту, професійні та соціальні досягнення. Молоді дівчата та їхні супроводжувачі – це вже онуки та правнуки колишніх українських іммігрантів. У своєму виступі лідери Спілки української молоді та Пласту говорять про важливість праці родини, друзів та вчителів у складному завданні підготовки молодого покоління цих організацій до майбутнього української нації [9; 45; 184]. Оскільки кількість дебютантів з кожним роком збільшується, і багато з них виходять з нової хвилі еміграції, ми вважаємо, що традиція проведення балу дає надію на збереження звичаїв та встановлення нових, освіту наступного покоління, свідчить про збереження стосунків між старшим та молодшим поколіннями (що включає базові світські знання про етикет та звичаї їхніх спільнот для молоді), а також про важливість єдності для українців [12, с. 103–104].

Перед великим Воскресінням Христовим українці в США, як і в усьому світі, святкують Вербну неділю. Щороку газети «Міст» та «Час і події» у рубриках «Культура» та «Традиції» надають багато інформації для підготовки до святкування, про українські особливості Великодня, звичаї та його обряди [135]. Матеріал відзначається різноманітністю, деталізацією та історичною актуальністю, що дуже цікаво для людей, які мешкають за океаном [135, с. 2].

Крім того, є цікаві докладні статті про святкування Великодня у всьому світі. США, як багатонаціональна країна з релігійними конфесіями, не дотримуються певних пасхальних звичаїв. Єдиною характеристикою, якою поділяються американці всіх релігій, є те, що у Святу неділю всі вони збираються за великим столом у сімейному колі. Також на Великдень у Сполучених Штатах необхідно відвідати церковне Великодне богослужіння,

яке називається «На світанку сонця» і починається о 6 ранку [26]. В цей день українці відвідують українські церкви, моляться за Україну. Наприклад, великодній ринок проводиться у центрі імені Святого Андрія. Ті, хто хоче приїхати, мають можливість переглянути святкові концерти, насолодитися українською кухнею, взяти участь у майстер-класах з писанкарства та придбати сувеніри [12, с. 105; 26].

Звертає увагу серія «Про це і те» газети «Свобода» [135]. Йдеться про те, що українці в США так більше не поважають великодні традиції та звичаї. На це може вплинути сам темп життя в Америці, віддаленість України. Наприклад, панянка, яка має роботу та дітей-школярів, воліє купувати готові речі, аніж пекти паски сама. Питання, що передається з покоління в покоління, полягає в тому, хто буде готувати святковий стіл і чи передаватимуться знання з кулінарії та фольклору молодому поколінню. Кажуть, що [135] газети та журнали щороку наповнюються віршами, спогадами та розповідями про великодні традиції та звичаї, однак з кожним роком ці спогади стають все більш емоційними, зворушливими та сумними, оскільки в США стає все менше українських іммігрантів, які можуть говорити або писати ці речі, а американські великодні звичаї все більше вкорінюються в мисленні наших закордонних українців. Автори статей закликають усю спільноту діаспори не допускати, щоб радість Великодня була устелена забуттям, байдужістю та буденністю [12, с. 105–106].

Не можна забувати про роль писанок у традиційних великодніх заходах [151]. Пасхальне яйце – яйця, прикрашені різними візерунками. Зображення на писанках завжди мають глибоке символічне значення. Споконвіку жінки розвивали глибокий смак до мистецтва, ідей та досвіду мистецтва писанок. Писанки також пов'язують живих з мертвими. Концепція доісторичної писанки поєднується з цією великою християнською концепцією, саме тому вона стала символом славного свята. Перед Великоднем до Українського національного музею в Чикаго та Українського музею в Нью-Йорку вирушають у освітні екскурсії, щоб залучити молодь до пізнання духовної спадщини українського народу, особливо щороку проводяться колекційні та авторські виставки писанок, майстер-класи розпису писанок, демонстраційні

техніки фарбування писанок тощо [107]. Зрештою, для багатьох українців США така подія є не лише характеристикою Великодня, а й засобом збереження своєї національної та культурної ідентичності. Той факт, що ці курси популярні серед американців і з кожним роком зростають, є хорошим сигналом та одночасно застереженням не бути глядачем за межами, де інші люди бачать нашу культуру, а брати участь у художньому діалозі [12, с. 106–107; 107].

З 2006 року організація «Помаранчева хвиля» щороку організовує захід «Українська Толока», який зазвичай проводиться в останні вихідні серпня, що збігається зі святкуванням Дня праці в США. Як зазначала Л. Костеліна [116], організаторами цих акцій були українські церкви, різноманітні громадські організації та ін. Під час цих зустрічей українці мають можливість зустріти своїх давно втрачених знайомих, запитати один одного про новини, обміркувати поточні події, обговорити політичні теми і те, що відбувається в Україні. Люди роблять все можливе, щоб відвідати подібне свято, щоб підтримати організаторів такого роду заходів та зібрати кошти на підтримку громадського та релігійного життя українців у США [12, с. 107–108].

«Українська Толока» вирізняється серед усіх інших літніх заходів національним оточенням [116; 210]: внутрішні особливості, які справляють враження перебування в далекій Україні (українська хати́на, ві́за, корчма), національна кухня тощо. На толоці лунають українські пісні, відбуваються конкурси вишиванок та футбольні змагання. Особливістю «Української толоки» є можливість виступати молодим талановитим початківцям з відомими українськими майстрами. Таким чином, святкування сприяє розвитку української спільноти в США, демонструючи, що українці все ще можуть слідувати своїм традиціям, оскільки вони єднають людей [12, с. 108].

Українська спільнота в Чикаго також ініціювала щорічне святкування Дня України, організоване Іллінойською філією Українського конгресового комітету Америки, яке за два дні концентрує разом не тільки українців з Чикаго, з інших міст США, а також Канади, Аргентини, Польщі, та представників громадських, молодіжних, культурних та релігійних

організацій [86]. Програма включає українську музику та пісні, народні танці, ярмарки сувенірів та намети із закусками, ділові намети (знайомлячи з досягненнями українців у США). Серед дітей української початкової школи проводиться конкурс знань. Також на заході завжди є освітнє шатро, де представники українських навчальних закладів в штаті Іллінойс можуть розказати про свою діяльність [12, с. 108].

Розіграш є символом багатьох свят, організованих українцями в США, де розігруються цінності, авіаквитки до України чи інші американські міста. Організатори та спонсори заходу є представниками вагомих суспільних та фінансових установ української діаспори, кредитні спілки, банки тощо. Зазвичай до Дня України широко рекламуватимуть у друкованих та телевізійних ЗМІ, журналах, плакатах та радіо [86]. Українські дні утворювалися для знайомства американців з українцями та їх культурою. Мета актуальна сьогодні, але є нові виклики. Неукраїнці, які відвідують українські дні, часом виявляють більше знань про Україну, ніж будь-коли раніше. Немає сумніву, що важливу роль тут відіграє той факт, що остання стала незалежною країною: святкові пісні змінились, теми розмов набули нового змісту, відсутність переживань про незалежність української держави зникла. З іншого боку, молоді нащадки іммігрантів з України мають можливість більше дізнатись про це, оскільки багато сімей втратили пам'ять про своїх предків і насправді не знають, звідки вони [12, с. 108–109; 86].

Тому організатори та рядові члени української громади США вважають, що необхідно продовжувати проводити День України в Чикаго [86], щоб віддати належне українцям та іншим етнічним спільнотам у США та самим американцям. Крім того, під час цього свята завжди є багато молодих людей, які мають можливість спілкуватися зі своїми однолітками українською [12]. Варто згадати, що на фестивалі багато молодих людей, які не є українцями, (наприклад, волонтери Корпусу Миру) відвідали Україну, вони знайомі з українською культурою та вивчили мову [16].

Часопис «Час і Події» представляє День України як українське свято до Дня незалежності України. Свято завжди відзначаються приїздом та промовою шанованих гостей: керівника Іллінойської філії Українського

конгресового комітету Америки, губернатора, заступника губернатора та духовенства. У 2014 році лідери та гості української діаспори з гнівом виступили з промовами про російську окупацію України та закликали міжнародне співтовариство та уряд США підтримати Україну та засудили незаконні та агресивні дії Росії [12, с. 109–110; 214].

Існують суперечки щодо форми та змісту святкування української незалежності, деякі з яких опубліковані в журналах [170]. Хоча формат фестивалю не зовсім однаковий з урочистістю події, у США це одна з найкращих можливостей зібрати багато українців на святкування, що не під силу жодній концертній аудиторії. Крім того, в ці дні емігранти можуть показати свою кількість, згуртованість, таланти нового покоління та досягнення у різних сферах, поспілкуватися, а для гостей з України – зрозуміти аспект життя українських емігрантів у Сполучених Штатах. Зазвичай проводяться інтерв'ю [170] з гостями, учасниками та організаторами Дня України. Вони підкреслюють, що справжність українськості не викликає сумнівів. Незалежна Україна продовжуватиме підтримувати свою незалежність своєю унікальною культурою та мовою, поважаючи інші нації [12, с. 110; 170].

Паралельно з Днем України в Чикаго українська громада також проводила етнічні фестивалі в кількох інших містах США. У Філадельфії в середині осені Український освітній культурний центр [185] влаштовує свято із забавами для дорослих та дітей, де присутні мистецькі виступи, фольклорні виставки, подарунки, сувеніри, майстер-класи від народних майстрів, смачна кухня, ігри, атракціони тощо [12, с. 110; 185].

Але Дні України у Вашингтоні сповнені зовсім інших значень [67]. Організатори Національної інформаційної служби України та Вашингтонського бюро Конгресового комітету США спрямовані на вдосконалення та посилення співпраці між українськими діаспорами та Конгресом США з метою вирішення проблем української діаспори в країні. Програма заходів включає інформацію про вплив українців на політику уряду США щодо України, зустрічі з різними посадовими особами та комітетами Конгресу, сніданок знову з обговоренням поточної ситуації в

Україні та залучення до неї уваги. Починаючи з 2013 року, у цьому випадку особи, які зробили значний внесок у розвиток американсько-американських відносин, зіграли важливу роль у захисті свого суверенітету та були нагороджені сертифікатом «Приятель УНІС». Метою цього дводенного святкування є також подолання «втоми з України», щоб висловити та підтримати важливість сприяння демократичного суспільства в Україні [185].

Традиційно в Чикаго щороку відзначає Покрови Пресвятої Богородиці. В усьому світі козаки є досконалим образом української душі, носієм духовних та соціальних цінностей. Під час традиційного козацького свята в Чикаго вручаються звання та звучить гімн України [12, с. 112].

Школа бойового гопака надає молоді можливість не лише фізично розвиватися та вдосконалюватися, а й виховувати моральні гідність та пропагувати здоровий спосіб життя. У 2008 р. Школа бойового гопака почала свою діяльність і в США, в Чикаго. Святкуючи річницю незалежності України, заклад продемонстрував свої досягнення. Журнал із захопленням коментував та описував реакцію аудиторії, яка звикла до коломийок та польки, що було рішуче підтверджено виступами українських єдиноборств [200]. У 2013 році делегація Міжнародної федерації бойових гопаків вперше взяла участь в українських фестивалях, що проводились у Нью-Йорку, Вашингтоні, Філадельфії, Чикаго та інших містах, та провела широкий спектр програм: екстремальні козацькі забави, майстер-клас козацьких технологій охорони здоров'я, принципи козацької освіти, книги на козацьку тематику [200]. Ми вважаємо, що сьогодні, коли генетична пам'ять відновлюється, популярність народних єдиноборств, їх унікальність та самодостатність для українців є важливими етапами прискорення цього процесу [12, с. 112–113].

Як і інші національні релігійні урочистості, варто відзначити час Святого Миколая, велика увага приділяється цьому святому, яке розповідає історію самого Миколая, генезис цього свята та паралельне святкування в різних містах України та Сполучених Штатах. Святий Миколай вважається захисником мандрівників та моряків, рибалок та фермерів, а також захисником бідних та дітей. У грудні Святий Миколай відвідав усі українські

школи та парафії США, а різдвяний концерт включає українські та англійські різдвяні колядки та колядки. Варто згадати, що кожна дитина отримує традиційні подарунки, хоча свята закінчуються даниною американській традиції – танцями [27].

Щороку захід Святого Миколая фінансується відділами Українського народного союзу та Пласту для молодого покоління своєї громади. Така подія завжди дуже популярна (люди навіть намагаються відвідати її з сусідніх місць), оскільки вона передбачає культурні та освітні програми, а також допомагає залучити нових членів до організації, дотримуючись народних традицій [3]. З 2009 року пластуни беруть участь у розповсюдженні Віфлеємського вогню миру, коли трактують запалення свічки у спільному колі як символ надії, злагоди та єдності української громади у США [12, с. 113–114].

На 37-му Міжнародному фестивалі вогнів, який пройшов на околиці Вашингтону, українська асоціація «Духовні сили» напередодні Святого Миколая представила американцям традиції та ідеології цього свята [3]. Промови містили молитви до Святого Миколая про зміцнення сили, мудрості та поваги до досягнень попередніх поколінь українського уряду та терпіння та гідності української діаспори [189; 234].

На думку М. Данилюк [57], вечорниці довгий час були невід'ємною частиною української етнічної приналежності, хоча вони частіше серед української діаспори в США мають повсякденний обстановка, а дізнатися про їх хід можна і в періодичних виданнях [57; 129]. Програма включає молитви, національні страви, фрагменти старовинних зборів, виступи творчих колективів, танці, конкурси на найкращі вишиванки, благодійні акції, в рамках яких зібрані кошти використовуються для придбання подарунків для дітей-сиріт з України або для лікування українських дітей у Сполучених Штатах. Як завжди, активним спонсором свята є кредитна спілка «Самопоміч». У Чикаго Український культурний центр щороку влаштовує вечірки танцювальна трупа «Громоваця» [190]. Група зберігає та поширює українські партійні звичаї та запрошує усіх бажаючих взяти участь у жартівливих народних танцях [12, с. 114].

В українському інформаційному просторі США також є публікації, пов'язані з певними церемоніями, що мають різні національні особливості, включаючи весілля. У статтях можемо дізнатись про етапи весільної церемонії та притаманні їй атрибути (весільний вінок, дерево, хліб, рушник, сорочка). Слід зазначити, що сьогодні представники третього та четвертого поколінь українських сімей-іммігрантів, особливо ті, що відвідували українські школи та табори, завдяки своєму розумінню та силі намагаються організувати українське весілля у США [248]. У пресі [134] є навіть пропозиції поїхати в Україну, де в Карпатах готові організувати весілля в народному стилі [12, с. 114–115].

Серед багатьох статей, що стосуються багатой спадщини нашого народу, в інформаційному просторі українців США є деякі матеріали про предмети та речі, які відіграють сакральну роль у традиційному житті українців. Звичайно, інформація не дуже обширна, але не можна заперечувати, що вона важлива для формування національної ідентичності. Зокрема, знаки, пов'язані з побутом та ложкою; розвиток гребінця в Україні та ритуали з магічним значенням; захисна роль, види, ритуальні дії, виготовлення ляльок-мотанок [137] (навіть у Чикаго в Школі мистецтв при церкві св. Миколи почали відроджувати український ляльковий театр як один із способів відчуття дитиною своєї етнічної приналежності, національних коренів) [12, с. 115].

Однак, мабуть, більшість статей стосуються духовних символів українців, що робить нашу країну відмінною від інших країн світу – вишиванки. Протягом століть наші люди створили свій власний унікальний оригінальний стиль, вдосконалене оздоблення, майстерність та кольори. Не можна забувати, що кожен символ у вишиванці має своє духовне і таємниче значення, і зустріти двічі майже неможливо. За період 2004-2010 рр. часопис «Час та події» в рубриці «Культура» опублікував ряд дослідницьких статей [134; 135; 137] Настасії Марусик, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва та жительки Чикаго, яка збирала, відтворювала більше 30 років українські народні вишиті орнаменти та ділиться своїми знаннями з діаспорою. З опублікованого нею матеріалу, можна відслідкувати

походження та історії мистецтва вишивки, течії, характеристики та особливості. Українські та зарубіжні історики, етнологи та фольклористи провели аналіз наукових досліджень української народної вишивки. Публікуються статті про типи та символи вишитого орнаменту (геометричні, рослинні, птахи, тварини, антропоморфні), колористика [136]. Як виявляється, більшу частину цього друкованого матеріалу родичі з діаспори надсилали в Україну. У наш час навіть на історичній батьківщині важко зрозуміти символіку, магію вишитих прикрас, тому ця інформація стає корисною для відтворення глибокого символічного значення вишивки.

Ми вважаємо, що є цікава інформація про історію вишиваних сорочок, вірування про її носіння, традиції виготовлення та композицію самої сорочки, а також етикет та обряди, пов'язані з вишитими рушниками та скатертинами [138]. Сьогодні про це майже забуто. Варто також зазначити, що всі статті Настасії Марусик проілюстровані великою кількістю фотографій, наданих Чернівецьким музеєм народної архітектури та побуту. Послідовним та передбачуваним результатом згаданої серії матеріалів Настасії Марусик став випуск альбому «Буковинське вишиття і ткацтво: знаки-символи», який став можливим завдяки інформаційній та фінансовій підтримці спільноти діаспори в США [136]. Виступ відбувся у Національному музеї України, що стало надзвичайною подією для людей в еміграції. Подія вважається важливою, оскільки вона збагатила наукові дослідження етнічної культури українців завдяки черговій цінній публікації та ще раз нагадала про зв'язки між поколіннями та розуміння їхніх коренів.

З 2010 року ми спостерігаємо доступність друкованої інформації для демонстраційного вмісту про українські вишиванки, таких як: у Детройті Американсько-українська жіноча ліга традиційно готується до свята «Веселі вишиванки» [136] за допомогою концертів, фуршетів та вишиваних сорочок для дітей, У серпні Національний федеральний кредитний союз України в Нью-Йорку організував акцію «День української вишиванки» [59], яка включала пропозицію подарунків відвідувачам та безкоштовні депозити на нові рахунки (до речі, зацікавлені не лише українці). Як і багато інших заходів, організованих українською діаспорою в США, ці заходи покликані

об'єднати українців та показати традиційний національний стиль, адже повага до традицій надзвичайно важлива для збереження національної ідентичності, особливо в зарубіжних країнах, мета цього виду святкування – об'єднати українців та показати традиційний національний стиль.

Серед української діаспори в США поява національного іміджу також відбувається під час масштабних культурних вистав та фестивалів, які «є ефективною візуальною технологією впливу на масову колективну свідомість ... одним з найбільш поширених засобів гуртування національної спільноти навколо її символічних атрибутів» [27, с. 11]. Після того, як українці та їх нащадки емігрують за кордон, вони мають можливість зібратися разом, щоб взяти участь у таких заходах, що є важливим фактором збереження особистості українців та надання шансу жителям країни проживання зрозуміти наш народ. Ці фестивалі дали різні можливості для протестів проти подій у Радянському Союзі, а після здобуття незалежності стали засобом підтримки культурних зв'язків з Україною.

Український народний союз – засновник Союзівки, який визначений як частина національної культури, символом відстоювання національних цінностей та місцем, де ви можете дізнатись про свою спадщину Керівники організації дають їй можливість отримувати гранти, створювати благодійні фонди та закликають українську громаду працювати разом для досягнення успіху.

Український культурний фестиваль проводиться в Союзівці з 2007 року. Це триденне свято української спадщини, в якому беруть участь представники нашої діаспори в США та українські митці. «... це місце, де можна пізнати ближче свою спадщину. Головне завдання – пропагувати та розповсюджувати нашу багату українську культуру» [51, с. 12].

У 2014 році захід пройшов під гаслом «Майдан солідарності» для сприяння єдності та миру в Україні [23]. Потім було представлено широкий спектр громадських та гуманітарних організацій, гостей детальніше ознайомили з їх діяльністю, а також провели благодійний коктейль для збору грошей на лікування поранених солдатів.

Учасники фестивалю, особливо танцювальні колективи та високопрофесійні бандурські колективи з Канади, мають високу виконавську майстерність. Історична Батьківщина в різний час була представлена різними митцями, яким завжди приділяється багато уваги та багато інформації. (Р. Лижичко, етно-рокгурт «Гайдамаки», О. Скрипка з «ВВ», Л. Фесенко, В. Василевич). Примітно, що друковані матеріали [23; 55; 56; 76] мають враження гостей фестивалю різного віку, оскільки сприйняття творчості одного митця різними поколіннями багато в чому різне. Крім того, останніми роками організатори заходу прагнуть інтегрувати нових іммігрантів у соціальне та культурне життя закордонних українських громад, стати центром громадської солідарності та взяти на себе завдання захистити все, що побудували українці в США для майбутніх поколінь.

Згідно з україномовними періодичними виданнями у США, вагомим аспектом такої діяльності є те, що отримані гроші істотно збагачують бюджети самих об'єднань, що дозволяє їм продовжувати працювати на українську громаду за кордоном [24; 55; 84]. Однак із роками загальний стиль фестивалів змінювався: якщо це був лише засіб захисту національної культурної спадщини, то сьогодні вони показують, що цю спадщину необхідно поширювати в нашій країні. Цьому сприяє четверта хвиля мігрантів, включаючи наплив багатьох молодих людей, включаючи студентів та дітей шкільного віку, а також розвиток засобів масової інформації високого рівня, особливо електронних [84].

Окрім Українського культурного фестивалю, щорічна літня виставка, що проводиться у Союзівці, відзначається різноманітними мистецькими програмами, спортивними змаганнями та дружніми зустрічами. У літньому відкритті брало участь багато гостей з України, Канади та різних держав, а аудиторія була різного віку.

Літнє закриття також відзначалося у День праці у вересні [49; 50; 51; 53]. Ця програма присвячена багатьом історичним подіям.

Але «Союзівка» використовує не лише традиційні урочистості, а й найновіші форми святкування для залучення та об'єднання молоді. Зокрема, продовжуючи 60-річну традицію обрання чергових «Міс Союзівка» в серпні.

Часто претендентів є невелика кількість, але коли ви пізнаєте їх прямо на конкурсах або за допомогою друкованих матеріалів у пресі, ви помітите певну закономірність: вони, як правило, українки, добре освічені та активні в українській громаді в Об'єднаних Штатах [13].

Також єпархія розвинула активну традицію організації єпархіальних фестивалів, що є важливою можливістю для жителів парафії об'єднатися для вирішення загальних проблем. У журналах, які репрезентують проведення та процес таких подій [61; 63], записано матеріали про фестивалі у Блумінгдейлі (храм св. Андрія), Чикаго (храм святих Володимира і Ольги; парафія св. Йосифа Обручника), Спрінгфілді (церква Різдва Богородиці), Йорктаун (церква св. Івана), Палантайні (церква Непорочного Зачаття), Пармі (святого Андрія), Бенсенвілі (св. Тройці), а громади Української греко-католицької церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Перт-Амбой (Нью-Джерсі) та Св. Володимира у Глен-Спей у 2013 р. організували свої перші українські фестивалі, які з тих пір стали усталеними [12 с. 114–115]. Ці заходи ініціюються настоятелем та членами парафіяльної ради з формування, зміцнення громади та збору коштів на підтримку церкви. Однак самі священники наголошували, що фестивалі не можуть переслідувати лише фінансові цілі, а потім втрачають сенс і повинні шукати іншу форму [96].

Як ми вже побачили, зміни в часи та поколіннях зберегли багатство досвіду країни незмінним. Духовна спадщина українців зосереджена в їх традиціях, звичаях та обрядах. Це форма національного культурного обміну та поведінки людей [51, с. 1–2]. Через звичаї та обряди сакралізується простір і час людського життя. Аналіз простору українців в американській діаспорі показує, що вони розуміють певні втрати традицій через віддаленість від історичної батьківщини та досягнення з точки зору їх збереження, знову ж таки завдяки цій близькості, уникаючи тоталітарного знищення всіх етнічних груп. Однак автори публікації об'єдналися, щоб захистити національний дух як логічне продовження минулого до сьогодення. Дотримуючись етнічних звичаїв та етикету, етнічні спільноти об'єднались, утворивши т. зв. «колективний суб'єкт» [93, с. 76], він має ту саму «колективну свідомість»,

тобто формування соціального статусу, важливого статусу індивідів у суспільстві тощо.

Українці за кордоном, які перебувають у абсолютно духовно інакшому суспільстві, відчують ті самі почуття і мають ті самі проблеми, що й інші етноси. Але перед нашою громадою в Сполучених Штатах стоїть ще одна проблема: «плекання національно-етнічних емоцій у молодому поколінні, а також розвиток і плекання української мови як конкретного лучника діаспори з материком» [53, с. 2]. А процес цей починається із родини, де закладаються основи моралі, виховується культурна особистість, свідомий громадянин. В історії педагогіки є глибоке розуміння того, що сімейне виховання в Україні глибоко вкорінене в перше і найголовніше явище, оскільки воно ґрунтується на засадах народної педагогіки. Аналіз україномовних джерел із США не дає про це багато інформації, але статті про роль сім'ї у збереженні національної ідентичності показують, що більшість українських сімей зберігають традиційні духовні цінності [12, с. 162].

Загальновідомо, що повага до духовної спадщини здобувається в дитинстві, в сімейному колі, коли батьки поважають рідну мову, культуру та традиції не лише словами, а й своїм прикладом. Основна мета виховання в українських сім'ях – формування національної свідомості дитини, любов до свого народу, повага до наших традицій та культури. Освіта в цьому процесі займає особливе місце: освічену людину не приваблюють фальшиві спокуси іншого середовища. «Сім'я прагне продукувати нащадків, здатних зберегти й покращити її місце в суспільстві. Національна система виховання повинна забезпечувати глибоке осмислення кожною дитиною народних моральних та етичних положень» [248, с. 8]. Іншими словами, батьки намагаються передати певні навички поведінки своїм дітям, а діти прагнуть подальшого розвитку сімейних звичаїв, збереження традицій та передачі їх майбутнім поколінням [12, с. 162].

Українська Церква, особливо євангельські баптисти, надає великого значення збереженню української сім'ї та визначенню її ролі у збереженні національної ідентичності, особливо духовної. У публікації «Послання

істини» [236] сім'я пропонується як фундамент суспільства, який допомагає підтримувати суспільну мораль і робить прямим зв'язок між могутньою системою традиційної сім'ї та духовно-економічним розвитком сім'ї, держави, вимагаючи контролювати доступ до ЗМІ, встановлює дружні стосунки з дітьми.

З метою кращого підтвердження та передачі важливості сім'ї за кордоном у підтримці національної ідентичності, США також організують наукові конференції, дані яких часто друкуються в інформаційному просторі української діаспори. Це може бути результатом роботи, присвяченої, наприклад, святкуванню Року української сім'ї, організованому Національним комітетом. Автори статей вказують на високий професійний рівень спікерів, які зосереджувались на різних аспектах життя української родини в діаспорі, її проблемах та організації заходу загалом, що мало б стимулювати реальні заходи щодо підтримки українців за кордоном. Усі звіти були надруковані [13] у випусках «Свобода» для презентації широкому загалу [12, с. 162–163].

Звіт, опублікований Л. Рудницьким, аналізує роль батька у традиційних українських сім'ях [184]. Звісно, існує багато наукової літератури з цього питання, але якщо ми поглянемо назад на нашу історію та культуру, то виявимо, що домінуючою фігурою є мати. Як правило, в українському житті «жінки» мають велику перевагу. Розвідка, проведена цим ученим, зосереджується на порівняльному аналізі граматики та української літератури в контексті проблеми. Узагальнюючи основні записи доповіді Л. Рудницького, ми отримуємо наступне [184]: Особливий статус матері, головна мета якої – виховувати дітей та виявляти турботу про сім'ю, завдяки чому батько стає консолідатором сім'ї в певному місці, її легітимізатором, мостом між сім'єю та країною, що відображає історичний та національні корені [12, с. 163].

Тією ж традиційною практикою з 2005 року об'єднанням «Помаранчева хвиля», що відбувається в Чиказькому культурному центрі в лютому, організовує Свято української сім'ї [248], об'єднавши всю сім'ю, у червні Почесний клуб Свято-Володимирської єпархії – День батька [145].

Головна умова – наявність вишитої сорочки. Згідно з опублікованим матеріалом газети «Час і події» [31], у цих святах беруть участь досить важливі гості: Генеральний консул України в Чикаго з родиною, представники кредитного бюро «Самопоміч», голова Шкільної ради, священики з різних церков і єпархій. У програму таких заходів входить виконання українських пісень на сімейну тематику, читання віршів дітьми, постановка невеликих комедійних сцен, бенкетів в українській кухні, лотерея, нагородження людей, які протягом року зробили вагомий внесок у громадське життя церкви [12, с. 163–164].

Головною особливістю цих урочистостей останніх років було зосередження уваги на підростаючому поколінні, яке не завжди добре володіє українською мовою, та на представниках інших американських національностей, які настільки захоплюються українською культурою, що відвідують клуби та беруть участь в українських фестивалях [12, с. 164].

Сестрицтво Святої Покрови у штаті Нью-Джерсі також організувало пікнік для пригощення парафіян та гостей. День батька – це можливість зустрітися, зустрітися та залишити спогади [31]. У червні американці відзначають День батька, висловлюючи йому подяку та повагу за турботу про свої сім'ї, а українці, приєднуючись до цього святкування, вшановують зусилля та жертви своїх батьків, які допомогли Божим храмам, соціальним організаціям та школам захистити спадщину своїх предків за кордоном [12, с. 164].

Як згадувалося вище, традиційні українські ідеї прославляють жінок. Чи відповідає поточний ідеал вихователя потребам української сім'ї та громади (незалежно від того, де, у США чи на материковій Україні)? І в чому прояв такого центрризму жінки? Перш за все, це святкування Дня матері у другу неділю травня, яке відзначається у всьому світі, адже це, можливо, єдине свято, яке об'єднує всіх, і не дивно, бо матері є центральною фігурою в житті та сім'ї людини. За багато тижнів до цього почали з'являтися рекламні оголошення, що нагадували людям про необхідність купувати подарунки, але вони не усвідомлювали, що сучасні матері, особливо українські матері, мають багато проблем і перебувають у скрутному становищі [12, с. 164–165].

Вшанування пам'яті найдорожчої людини поширене далеко за межами США, але майже щороку україномовні діаспоричні періодичні видання згадують ім'я американки, яка започаткувала святкування Дня матері, Е. Джарвіс, та основні історичні кроки в цьому напрямку [249]. В українській громаді День матері вперше відбувся в Канаді в 1928 році завдяки Федерацією жінок України. На жаль, такі традиційні цінності непросто уявити чи сформулювати, минаючи шаблони, звичну риторичку та ритуали. У сучасному американському суспільстві матері все частіше відходять від своєї традиційної ролі вихователя, оскільки вони часто бувають далеко від дому та на роботі. Якщо немає бабусі, то в цьому випадку роль вихователя будуть виконувати незнайомці (дитячий садок) або телебачення. Діти ростуть без належного виховання і не розуміють тепла сім'ї. У колишньому СРСР виросло ціле покоління без безпосереднього піклування матері. Пізніше, коли такі нещасні люди підростають, вони перекладають свій спосіб життя на свої сім'ї і наповнюють лави бідних душею. Хіба це не відповідь на сьогоднішні проблеми, які ми маємо в пострадянські часи? Іншими словами, десь за символом, іконою сімейного опікуна, загублена людина.

Доповідь Богачевської-Хомяк на науковій конференції, присвяченій святкуванню американських українських сімей [236], побачила проблему в тому, що українство лежить не на реальних щоденних планах, а в ідеологічній сфері, завдяки своєму саморозумінню, сприяють розвитку багатьох продуктивних людей, ці люди складають фундамент суспільства. В американському суспільстві мати – це та, яка бере на себе всі тягари повсякденного життя. Навіть у неурядових організаціях жінки беруть участь не в політиці, а головним чином у дитячій літературі, освіті та соціальній підтримці. Однак мати – це перш за все людина, яка знає собі ціну, «що думає і любить розумно і роздумуючи, не сліпо. Мати не тільки народжує дитину, але допомагає, щоб з дитини виросла доросла, думаюча людина» [248].

«Бути матір'ю – це велика ласка Божа, висока національно-суспільна честь і призначення кожної жінки, а української зокрема. Українська родина мусить бути вогнищем духовної культури. Батьки, а передусім матері, мають

дбати про виховання дітей в українському дусі» [51]. Під впливом духу національного патріотизму людина не почуватиметься неповноцінною, не буде байдужою до України, не зневажатиме батьків. Отже, українська громада в США повинна допомагати матерям виховувати своїх дітей, представляючи Україну та всіх українців, не обмежуючись мріями чи казками, не зводячись до фольклору, дитячого садка та співу, а повинна стати ще одним джерелом особистого життя розвитку.

У ці дні також друкується інформація про згадки та історії людей про тих батьків, поховання яких полишилися далеко за океаном, щодо вдячності та поваги матерів, які вирощували потомство, роблячи їх корисними та добрими членами української громади. Газета «Час і Події» безперервно друкувала статті [15; 163], присвячені урочистостям до Дня матері, це важлива подія у культурному житті спільноти української діаспори. Раніше деякі єпархії святкували День матері та День батька разом [163], але з 2006 року ці заходи проводяться окремо для вшанування пам'яті одне одного.

Завдяки намаганням громадських об'єднань, особливо Української федерації жінок, Україна святкує День матері з 1991 року. Однак День жінок досі відзначається в незалежній Україні. Звичайно, не можна заперечувати, що саме цього дня було встановлено День жінок, заснований для боротьби за рівні права. Квіти дарують всім жінкам і віддають їм данину незалежно від того, чи має вона дітей, чи ні. У цьому звичаї немає нічого поганого. Цілком розумно здивування авторів української літератури в Сполучених Штатах, і вони просять пояснити неоднозначність, яка вже існує в політиці вільної держави: коли українські родини продовжують святкувати на державному рівні 8 березня, чи можуть вони повернутися до Дня матері у другу неділю травня [12, с. 167–168]. Однак культурне, ідеологічне та політичне життя країни має бути прозорим, чітким та послідовним, оскільки неповноцінне змішування її громадян з минулим призведе до загибелі добрих звичаїв та викликає байдужість молодого покоління. Ми не будемо нагадувати, що від цього залежить майбутнє будь-якої країни, тож належне святкування Дня матері допоможе молодим людям подолати нинішню напругу та знайти шлях у майбутнє.

Тому, згідно з україномовною літературою США, можна зробити висновок, що важливі аспекти життя суспільства, в якій українська сім'я відіграє важливу роль. Це любов і повага до духовної спадщини, ідеалізм, жертвовність, самодисципліна, витримка і толерантність предків. Оскільки сім'я є фундаментом суспільства, лише з міцною сім'єю як основою, українська громада та український народ будуть сильними. Культ родини (разом з іншими факторами) став одним із незламностей, через які українці в Сполучених Штатах до цих пір зберегли свою національну ідентичність.

Висновки до другого розділу

Показано освітню діяльність української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу; національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США. Розкрито особливості функціонування української мови закордонних українців у багатомовному середовищі, підтверджуються основи навчання рідної мови українців у полікультурному суспільстві та проаналізовано лінгвістичні методи навчання української мови в умовах американського білінгвізму.

Дослідження показало, що основною формою викладання української рідної мови в США все ще були місцеві школи, але через процес асиміляції та економічну кризу на початку 1920-х та 1930-х років кількість таких шкіл поступово зменшилася. Слід зазначити, що у міжвоєнний період українські громадські та викладацькі організації в Україні неодноразово пропонували створити єдину установу, яка координувала б діяльність українських шкіл на їхніх конгресах, конференціях, забезпечуючи їх курсами, підручниками та посібниками, а також наочними системами.

Встановлено, що на формування мети та змісту викладання української мови в США у міжвоєнний період суттєво вплинули ідеї українських вчителів, науковців, які проживали в Галичині та європейських країнах і друкували свої доробки в різних наукових виданнях, що доходили й на північноамериканський континент.

Досліджено Період мовної асиміляції. Наприкінці 1980-х років, коли більшість українців, які проживають за кордоном, приймають асиміляцію та припиняють вчитися та спілкуватися мовою своїх предків. Ця ситуація стимулювала президію секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців об'явити 1989 рік роком української мови і розвивати ініціативну діяльність, щоб «зберегти українську мову як засіб комунікації в українських родинах, церквах і організаціях». Досліджено, що з початку 1990-х школярі українського походження почали відвідувати свої місцеві школи та українські навчальні школи США.

Встановлено, що у другій половині ХХ століття, збереження мови та розвиток навчання рідної мови українців у США стали головним пріоритетом українських організацій та періодичних видань. У цей період їм найбільше уваги приділяли педагогічні журнали «Життя і Школа», «Учительське Слово», «Рідна Школа» та ін.

Філософія викладання української мови, яка є основою самозахисту українських громад, набувала різних форм у різні історичні періоди. На її розвиток значною мірою впливають два фактори: зовнішні фактори (мовна політика уряду, особливо мовна освіта для іммігрантів) та внутрішні фактори (власне ставлення етнічних спільнот до оволодіння та збереження рідної мови).

Досліджено матеріали американської української діаспори про роботу «Рідної школи» у м. Пасейк (штат Нью-Джерсі), Української католицької школи Непорочного Зачаття у Детройті, Школи українознавства Об'єднання українців Америки «Самопоміч» у м. Нью-Йорк, Академії св. Юра на острові Манхеттен (українського християнського освітнього центру, денної української школи, навчальний процес якої триває з дитинства до вступу до університету), Школи українознавства ім. Лесі Українки у м. Сіракузи (штат Нью-Йорк), Української школи у м. Палатайн (штат Іллінойс), Української католицької кафедральної школи св. Йосафата у Пармі (штат Огайо), «Нашої Української Рідної Школи» у Філадельфії, Академії св. Василя Великого у Філадельфії, Школи українознавства у Воррені.

Встановлено, що українські школи в США є центрами широкого українізму та ще одним способом збереження ідентичності підлітків українського походження в освітніх закладах США.

Досліджено, що в українській діаспорі США вивчали питання національного будівництва з традицією як формою соціального успадкування.

Було виявлено, що найбільша увага приділяється святкуванню Різдва, Маланки, Великодня, св. Миколая, іншим національним і релігійним святам та обрядам. Відзначено, що у Сполучених Штатах важливу роль у підтримці національної ідентичності української діаспори відіграють традиційні світські свята, деякі з яких мають етнічне коріння, інші – європейські та американські (бал дебютантів, Український день та інші фестивалі з унікальними етнічними характеристиками). Доведено, що ці свята впливають на єдність українців США, демонстрацію традиційних національних стилів, національних символів та підтвердження соціального статусу. Слід підкреслити, що інформація про свята, емоційна пам'ять про українські святкування допомагає привернути увагу молоді, інтерес до традицій України та американських ритуалів.

Показано роль сімейного поклоніння як однієї з констант збереження національної ідентичності та підкреслено важливі характеристики життя громади в цій ситуації: любов і повага до духовної спадщини предків, ідеалізм, жертвність, формування самодисципліни та толерантність. Визначено, що особливим статусом матері є виховання дітей та піклування про сім'ю, тоді як батько є консолідатором сім'ї, зв'язком між сім'єю, громадою та країною. Було виявлено, що в сучасному американському суспільстві існує шаблон, ритуал та комерційність, які стали звичним явищем для святкування сімейних свят.

З'ясовано, що в межах розширення впливу ідей полікультуралізму, мовно-культурне різноманіття розглядається як багатство і ресурс соціально-економічного розвитку, що долає ідеологію монолінгвізму, монокультурності («плавильного котла») в суспільстві і системах освіти США.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання завдань і дали підставу для таких висновків:

1. Схарактеризовано духовно-культурні цінності та ціннісні орієнтації як базові категорії освіти для збереження національно-культурної ідентичності у підлітків українського походження у США. Національна ідентичність осмислюється як сукупність культурних послань, за допомогою яких підлітки можуть бути визначені, проявлені та бажають бути відомими; це передбачає свободи, які постійно притаманні гідності особистості, та інтегрує культурне різноманіття як в індивідуальному, так і в загальному плані. Диференційовано поняття приналежності до української нації в Україні та приналежності до української нації в США. Констатовано, що процес формування та збереження підлітками українського походження національної ідентичності в чужому та поліетнічному середовищі є набагато складнішим, ніж у сучасній Україні. Важливіше значення для української діаспори у США набувають культурологічні, світоглядні, генеалогічні цінності. Молодь української діаспори ще розуміє й усвідомлює свою етнічну інакшість, але їхні екзистенційне почування безперервності пов'язується вже з новою країною проживання. Підростаюче покоління американців українського походження усвідомлюють, що набуття національної ідентичності природним чином обмежить їх свободу стати «глобальним громадянином».

2. Здійснено історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми у контексті розвитку Школи українознавства в українській діаспорі США (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Простежено три етапи становлення Школи українознавства США: зародження українського шкільництва (90-ті роки ХІХ ст. – початок ХХ ст.); заснування перших шкіл (50-ті роки ХХ ст. – 80-ті роки ХХ ст.); існування мережі шкіл українознавства (останні роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Проаналізовано основні проблеми, які в майбутньому будуть розв'язувати Школи українознавства США: робота з організації нових українознавчих шкіл у

США; праця над підвищенням якості знань учнів, що значною мірою залежить від учителів і методики викладання; посилення зв'язків з Міністерством освіти України, з українськими школами Америки; праця над вдосконаленням статуту Шкільної ради, навчальних програм, посібників, підручників і лектури. Встановлено, що головна місія Школи українознавства – збереження національної ідентичності, формування у підростаючого покоління цілісного знання про Україну і світове українство.

3. Окреслено специфічні стратегії та практичні шляхи освітньої діяльності української діаспори США в контексті плекання духовності, збереження традицій, збагачення культурної пам'яті українського народу. Визначено тематику публікацій з педагогічною тематикою: роль громадських організацій та церков у розвитку американської освіти та підтримці незалежних українських освітніх проєктів; оцінка діяльності та освітнього потенціалу українських навчальних закладів у США; життєві проблеми українських шкіл. Встановлено, що протягом усього свого існування в США українська діаспора прагнула викликати інтерес молодого покоління до духовного багатства українського народу, його рідної мови, релігії та історії, тим самим поширюючи тісний зв'язок між поколіннями. Наочним прикладом є поклик, який досі можна побачити в кожному випуску видань українською мовою в США – «Українські діти – в українських школах».

Встановлено, що наразі в українських громадах Сполучених Штатів існує близько 41 школи трьох типів: суботні та недільні українські школи, українські початкові та середні школи, якими керують Українська греко-католицька церква та Українська православна церква. Ці установи викладають історію України, релігійну освіту, рідну мову, культуру та географію України та своїм обов'язком вважають передачу знань української мови, підтримку українського шкільництва і збудження інтересу до культури і традицій українського народу.

4. Визначено національно-культурні традиції та виховання духовно-культурних і загальнолюдських цінностей у сім'ї емігрантів українського походження в США. Духовна спадщина українців зосереджена в їх традиціях, звичаях та обрядах. Це форма національного культурного обміну

та поведінки людей. Через звичаї та обряди сакралізується простір і час людського життя. Аналіз простору українців в американській діаспорі показує, що вони розуміють певні втрати традицій через віддаленість від історичної батьківщини та досягнення з точки зору їх збереження.

Досліджено, що перед громадою в Сполучених Штатах стоїть ще одна проблема: «плекання національно-етнічних емоцій у молодому поколінні, а також розвиток і плекання української мови як конкретного лучника діаспори з материком». А процес цей починається із родини, де закладаються основи моралі, виховується культурна особистість, свідомий громадянин. В історії педагогіки є глибоке розуміння того, що сімейне виховання в Україні глибоко вкорінене в перше і найголовніше явище, оскільки воно ґрунтується на засадах народної педагогіки. Аналіз україномовних джерел із США не дає про це багато інформації, але статті про роль сім'ї у збереженні національної ідентичності показують, що більшість українських сімей у США зберігають традиційні духовні цінності, що повага до духовної спадщини здобувається в дитинстві, в сімейному колі, коли батьки поважають рідну мову, культуру та традиції не лише словами, а й своїм прикладом. Українська Церква, особливо євангельські баптисти, надає великого значення збереженню української сім'ї та визначенню її ролі у збереженні національної ідентичності, особливо духовної. З 2005 року об'єднанням «Помаранчева хвиля», що відбувається в Чиказькому культурному центрі в лютому, організовує Свято української сім'ї, об'єднавши всю сім'ю, у червні Почесний клуб Свято-Володимирської єпархії – День батька. Культ родини (разом з іншими факторами) став одним із незламностей, через які українці в Сполучених Штатах до цих пір зберегли свою національну ідентичність.

5. Здійснено прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання прогресивних надбань збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США, сформованих у шкільництві США, в Україні на законодавчо-нормативному рівні: надання можливостей для розвитку багатомовності з урахуванням пріоритетності української мови як єдиної державної; розвиток інших мов як «батьківських», «спадщинних»;

забезпечення різномовної і багатомовної освіти з урахуванням специфіки географічного розташування регіону, історії, традицій, етнічної різноманітності, релігійного життя тощо; організаційно-педагогічному рівні: налагодження наукової та навчально-методичної співпраці американських і українських науковців, створення ресурсного центру в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля з проблем українознавчих студій.

На основі визначених методологічних підходів і дидактичних принципів розроблено науково-методичні рекомендації для студентів і аспірантів педагогічних факультетів вищих закладів освіти: «Теорія та методика ознайомлення підлітків з історією української освіти в діаспорі США», «Усна народна творчість для дітей молодшого та середнього шкільного віку», «Український фольклор і науковці інституту українських студій США», «Персонологія українознавчої освіти в шкільництві США (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)». Виявлено можливі шляхи використання напрацювань американських науковців у педагогічному просторі України.

Подальшого вивчення потребують такі проблеми, як: узагальнення надбань українознавчих осередків в освітніх закладах США та окреслення можливостей творчої співпраці з викладачами українських і американських ЗВО; компаративістські дослідження з проблем українського і американського досвіду становлення українознавчих наукових шкіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Агне І. Нова українська школа. Свобода. 2009. № 38. С. 19.
- 2 Ажнюк Б.М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна. К.: Рідна мова, 1999. 450 с.
- 3 Американців познайомили з українським Святим Миколаєм. Укрінформ. Міст. 2014. 24 грудня.
- 4 Арутюнов В. Х. Парадокси самоідентифікації в контексті глобалізації. Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. К.: Національна академія управління, 2009. 252 с. С. 63–65.
- 5 Аствацатурова М. А. Діаспори: етнокультурна ідентичність (можливі теоретичні моделі). Діаспора, 2003. №2. С.185-189
- 6 Атаманенко А. Проблеми і напрями дослідження української діаспори. Україна в нас єдина: Матеріали засідань наукових секцій IV Всесвітнього форуму українців, 18–20 серпня 2006 р., м. Київ / укл. Д. В. Павличко, В. М. Зуєв, Л. М. Кононко. К.: Екопаксервіс, 2006. С. 220–223.
- 7 Атаманенко А. Українська діаспора та незалежність України: спроба осмислення взаємовідносин. Польща – Україна. Сучасне і майбутнє : суп.-політ. студії. Жешув, 2010. С. 51–62.
- 8 Атаманенко А. Українська діаспора: проблеми і напрями дослідження. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: історичні науки. 2005. Вип. 5. С. 5–20.
- 9 Бартків О. Сумівський баль дебютанток. Свобода. 2009. № 11. С. 8.
- 10 Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. М.: Логос, 2002. 390 с.
- 11 Білецька І.О. Двомовна освіта та її функціонування у США. Молодь і ринок. 2014. № 2 (109). С.105-107.

12 Біловус Л. І. Україномовна періодика у національно-культурному житті української діаспори США (1991-2017 рр.) : монографія. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль : ТНЕУ, 2017, 608 с.

13 Богданська Т. Концерт на честь п'ятиліття відділу УМІ. Свобода. 2014. № 21. С. 8.

14 Боднар В. Рідна Школа. Вісті УЗО. 2002. Ч. 36 (20) (верес.-жовт.). С. 3

15 Боднарук В. День матері в українському осередку. Міст. 2012. 17 травня.

16 Боднарук В. Добровольці Корпусу миру на Українських днях. Міст. 2012. 06 вересня

17 Боднарчук І. До рідних причалів: Репортажі з обстеження шкіл у Канаді. Торонто; Вінніпег, 1979. 256 с.

18 Божук Л. З досвіду проведення курсів підготовки вчителів українського зарубіжжя на базі Київського національного університету. У майбутнє – в ім'я України!: матеріали III Всесвітнього форуму українців, 18 – 20 серп. 2001 р.: збірник. К., 2001. С. 126 – 128.

19 Бондарчук Т. Моделі білінгвальної освіти у теорії та досвіді діяльності сучасної школи. Вісник Львівського ун-ту. Серія педагогічна. 2007. Вип. 22. С. 212–219.

20 Борисов В. Теоретико-методологічні основи формування національної свідомості / Вячеслав Борисов. – Краматорськ, 2003. – 519с.

21 Буряк Г. Шкільні новини. Канадійський фермер. 1909. 21 березня.

22 В Нью-Йорку відзначено п'ятиріччя освітньої програми для молоді. Генеральне консульство України в Нью-Йорку. Свобода. 2010. № 24. С. 10.

- 23 В США відновило діяльність ТУСМ. ТУСМ. Свобода. 2012. № 10. С. 11.
- 24 В УКУ надто багато вкладено, щоб себе продавати» : розмова з ректором УКУ о. д-м Борисом Гудзяком / за даними прес-служби УКУ. Свобода. 2011. № 23. С. 3.
- 25 Вейль С. Укорінення. Лист до клірика / пер. Є. Єременко, О. Ігнат'євої та Н. Гончаренко. К.: «Д. Л.», 1998. 297с.
- 26 Великодні традиції в США. Час і Події. 2012. № 14. 4 квітня.
- 27 Веселі свята в українських громадах. Свобода. 2014. № 3. С. 11.
- 28 Вечір української культури «Різдвяна коляда». Міст. 2012. 09 лютого.
- 29 Ветухів М. Думки про сучасні шляхи української науки. Михайло Ветухів перший президент УВАН у США. Нью-Йорк – Київ – Львів, 2004. 383 с.
- 30 Висоцький В. На конгресі «Діаспора як чинник утвердження держави Україна». Свобода. 2008. № 34. С. 7.
- 31 Вітаємо всіх татусів з Днем Батька. Час і Події. 2010. № 24. 16 червня.
- 32 Вовк А. Проблеми термінології в українській діаспорі. Бюлетень. Мюнхен, 1983. Ч.4-5. С.3-8.
- 33 Войценко О. До початків змагання за мовну чистоту канадських українців. Слово на сторожі. 1966. №3. С.16-17.
- 34 Всеамериканська українська вчительська конференція. Вісті УЗО. 2005. Ч. 52 (72) (лип.-серп.). С. 2
- 35 Гаєцький Ю. 25-ліття учительського семінару (1985–2009). Рідна школа. 2009. Ч. 154 (листоп.). С. 23–24.
- 36 Гаєцький Ю. Вчительський семінар – 2007 на Союзівці. Рідна школа. 2007. Ч. 148 (листоп.). С. 25.

- 37 Гаєцький Ю. Загальний з'їзд вчителів Америки. Шкільні вісті. 2006. Вип. №1 (14) (груд.). С. 6.
- 38 Галатима Л. Виховуємо українських патріотів. Українське слово. 2015. 06 березня.
- 39 Гелнер Е. Нації та націоналізм: Націоналізм / пер. з англ. Г. Касьянов. К., 2003. 300 с.
- 40 Глушак В. Як Школа українознавства допомагає Україні. Міст. 2015. 07 січня.
- 41 Гнатів Р. Через англомовне слово до української мови. Дивослово. 1993. №4. С.52-59.
- 42 Головінський І. Поняття «батьківщина» і «діяспора» в інтерпретації екзистенціальної психології. Сучасність. 1991. №3. С. 117-119.
- 43 Головінський І. Психічний розвиток у дитячому та юнацькому віці, зв'язані з ним виховні проблеми в еміграційній діаспорі. Ми і наші діти. Торонто, 1965. Збірник 1. С.19-20.
- 44 Голубничий В. Суть української культури й українська культура в діаспорі. Торонто, 1965. 51 с.
- 45 Горбачевська Н., Курилик В. Спілка української молоді влаштувала баль дебютанток. Свобода. 2014. № 18. С. 10, 17.
- 46 Горохович Т. Праця над мовою вдома. Промінь. 1985. №11. С. 9-10.
- 47 Горохович Т. Як прищеплювати любов і пошану до батьківської мови? Пластовий шлях. 1973. Ч.2 (37). С.9-14.
- 48 Господарисько М. Внесок української діаспори у становлення Києво-Могилянської академії. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: Зб. доповідей I Міжнародної наукової конференції. Л.: Сполом, 2006. С. 395–400.

- 49 Гриценко А. На Євромайдані: без страху в очах. Свобода. 2013. № 50. С. 1, 17.
- 50 Гриценко О. М. Основні принципи взаємодії ЗМІ і громадської думки. Українська журналістика у контексті світової : збірник наукових праць / за заг. ред. В. Шкляра. К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2001. Вип. 5. С. 49-56.
- 51 Грищук Т. В. Зарубіжне українознавство як фактор цивілізаційного діалогу (роль і внесок західної діаспори) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Чернівці, 2011. 20 с.
- 52 Грушевський М. На порозі нової України. Гадки і мрії. Хто такі українці і чого вони хочуть. К.: Тов-во «Знання» України, 1991. 240 с. С. 133–224.
- 53 Грушевський М. Про українську мову і українську школу / передм. Я. Гояна. Вид. 2-е. К. : Веселка, 1991. 45 с.
- 54 Гумецька А. Українська мова сьогодні й завтра. Рідношкільник. 2000. Ч.44. С. 7-8.
- 55 Гусейнов Г., Драгунский Д., Сергеев В., Цымбурский В. Этнос и политическая власть. Век XX и мир. 1989. № 9. С. 13-18.
- 56 Гутковський В. В. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. - 1920 р.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Л., 2002. 18 с.
- 57 Данилюк М. Вечорниці в Бенсенвіль. Час і Події. 2014. № 6. 06 лютого.
- 58 Демиденко І. Думки з не виголошеної промови. Молода Україна. 1969. Ч.165. С. 5-7.
- 59 День української вишиванки в Нью-Йорку. Прес-служба Української національної ФСК. Час і Події. 2011. № 34. 25 серпня.
- 60 Дєполович Л.П. Буквар. Видання десяте. Торонто, Канада : Видавництво «Нові дні», 1965. 100 с.

- 61 Дідула П. УКУ з подякою вшанував жертводавців. Свобода. 2010. № 28. С. 1, 5.
- 62 Дідюк В. На народній ниві. Торонто, 1985. Т.2. 265 с.
- 63 Для УПЦ КП самостійність важливіша від канонічності. Свобода. 2013. № 32. С. 1-2.
- 64 Дмитришин-Часто Л. «Союзівка» – Учителям, Учителі – «Союзівці». URL: <http://meest-online.com/?p=14990>.
- 65 Дмитришин-Часто Л. На Союзівці відбувся 27-й учительський семінар. Рідна школа. 2011. Ч. 160 (жовт). С. 22–24.
- 66 Дrajньювський Р. Українське шкільництво на нових місцях нашого поселення. Рідна школа. 1983. Ч. 3. С. 7–10
- 67 Дрич М. Вітаємо студентів-стипендіатів УНС 2013-2014 навчального року. Свобода. 2014. № 19. С. 9-10.
- 68 Дятлов В. Діаспора: доля терміна. URL: http://www.statusquo.ru/689/article_786.html
- 69 Дятлов В., Мелконян Е. Вірменська діаспора: нариси соціокультурної типології. Єреван, 2009 207 с.
- 70 Євтух В., Попок А., Троцинський В., Лазебник С., Андрієнко В., Андрієнко М., Федорів Т., Гошовський В., Штепа С. Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація / за ред. В. Євтуха. К.: Альтерпрес, 2011. 304 с.
- 71 Жарський Е. Перше тридцятиріччя Шкільної Ради (1953 – 1983). П'ятдесятиріччя Шкільної Ради при Українському конгресовому комітеті. Нью-Йорк, 2003. С. 46-52
- 72 Журавська В. «Рідна школа» бере участь у конкурсі. Свобода. 2008. № 52. С. 15.
- 73 Журавська В. «Рідна школа» в Чикаго приймала Святійшого Патріарха Філарета. Час і Події. 2010. № 47. 24 листопада.

- 74 Журавська В. Вуличне мистецтво Києва часів Майдану – «Рідній школі». Час і Події. 2014. № 21. 22 травня.
- 75 Журавська В. Рідна школа виховує молодих українців. Час і Події. 2008. № 46. 13 листопада.
- 76 Загірняк М. Роздуми про національну ідентичність та історичну пам'ять у пострадянській Україні. Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні: монографія / під. ред. Мирослава Антонович. К. : Дух і літера, 2009. 496 с. С. 99-105.
- 77 Зайцева Н. Особливості змісту двомовного навчання в середніх школах США. Педагогіка вищої та середньої школи. 2013. Вип. 38. С. 311-315.
- 78 Зварич П. Передмова. Помічник для малих школярів. Вінніпег, 1911. С. 2-3.
- 79 Звіт Світової Ради Суспільної Служби СКУ за 2004 рік. URL: <http://www.ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/SRSS2004.pdf>
- 80 Звіт Української Центральної Шкільної Ради (УЦШР) Австралії (2003-2008 рр.). URL: osvita.Ukrainian world congress.org /Avsralija-shkola-zvit-2003-2008.
- 81 Зельвак В. Проблеми рідного шкільництва. Свобода. 1993. Ч. 25. С. 2.
- 82 Зельвак В. Школа Українознавства – Чикаго. Пропам'ятна Книга з нагоди 50-ліття Школи Українознавства (Чикаго, Іллінойс, 1950–2000). Чикаго, 2000. 146 с.
- 83 Золота книга: 50 років Школи українознавства ОУА «Самопоміч» у Нью Йорку : 1949-1999 / ред. А. Г. Савицька та ін. Нью Йорк, 1999. 368 с.
- 84 Зустрічі президента СКУ Євгена Чоля. Прес-служба СКУ. Свобода. 2014. № 16. С. 5.

- 85 Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич, 1994. 218 с.
- 86 Іванишин-Угрина С. «Українські Дні» в Чикаго 2012 року. Час і Події. 2012. № 36. 05 вересня.
- 87 Іванишин-Угрина С. Відновлення школи святого Миколая в Чикаго. Розмови з членами шкільної ради. Час і Події. 2013. № 34. 22 серпня.
- 88 Іванова О. Зв'язок колективної пам'яті та ідентичності в різних регіонах України. Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні : монографія. К.: Дух і літера, 2009. 496 с.
- 89 Іларіон (митрополит). Книга нашого буття на чужині. Вінніпег, 1956. 167 с.
- 90 Ільків Н. «Все починається з мами». Час і Події. 2010. № 20. 19 травня.
- 91 Ільницький Р. Призначення українців в Америці. Нью-Йорк, 1965. 126 с.
- 92 Ісаїв В. Суспільний стаж, процес асиміляції й етнічна ідентичність українців у Північній Америці. Ukrainiansin American and Canadian Society. Джерсі Сіті, Нью Джерсі, 1976. С.212-227.
- 93 Калакура Я. Історичний антропологізм як методологічний принцип українознавства. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства МОН України. К. : Рада, 2006. Т. XIII. С. 52-55.
- 94 Калустьянц Ж.С. Діаспорна свідомість у сучасному суспільстві. Вісник Ставропольського державного університету, № 5, 2007. С. 288-294.
- 95 Каплун В. 35-та вчительська конференція. Рідна школа. 2012. Ч. 161 (січ.). С. 18-27.
- 96 Каплун В. Відбулась конференція шкіл українознавства. Свобода. 2011. № 46. С. 11.

- 97 Каплун В. Школа українознавства ім. Лесі Українки вшанувала Івана Франка. Рідна школа. 2007. Ч. 148. С. 29.
- 98 Карпенко С. Проблеми та перспективи українського шкільництва за кордоном. Українознавство. 2007. С. 329-332.
- 99 Картунов О. В. Західні етнонаціональні та етнополітичні концепції: теоретико-методологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. політ. наук : 23.00.02. Київ, 1996. 41 с.
- 100 Качор А. Мова серця і мова праці. Жіночий світ. 1985. Ч.4. С. 11-12.
- 101 Кашпіровська І. Аналіз стану освіти в українській діаспорі Канади за результатами моніторингу (анкети англійською мовою). Українознавство, 2006. № 4. С. 351-353.
- 102 Кекіш О. 60-річчя Школи Українознавства в Нью Йорку. Рідна школа. 2009. Ч. 154. С. 10–14.
- 103 Кекіш О. Діти, які приємно вражають. Свобода. 2009. № 48. С. 8.
- 104 Кисіль А. Звіт світової ради культури СКУ (22 серпня 2010 р. – 30 червня 2011 р.). URL: http://www.ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/Annual_Meetings_2011/Reports/ZvitSRK.pdf
- 105 Кіндрась К. Коли громада, мов одна родина. NOVAгазета. 2015. № 46 (354). С. 15.
- 106 Кіс Т.І. Проблеми збереження української національної субстанції (Доповідь на пленумі ЦУ СУМ, Нью Йорк, листопад, 1967). Авангард. Брюссель. 1969. № 1. С. 53-58.
- 107 Климчак М. «Пізнай свою традицію – побачиш свій шлях у житті» (народна мудрість). Час і Події. 2010. № 12. 24 березня
- 108 Ключковська І. Освіта українського зарубіжжя. Сучасний стан та перспективи. URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=701>.

- 109 Книга. Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу. Вінніпег, 1949. 863 с
- 110 Кобаса Г. Свято Матері в школі українознавства при парафії св. Йосифа Обручника. Час і Події. 2012. № 21. 23 травня.
- 111 Ковалів П. До питання української двомовності. Слово на сторожі. 1968. № 5. С. 3-7.
- 112 Ковальов М. П. Етнокультурна ідентичність діаспори в світі, що глобалізується: специфіка стану і вектори зміни в процесі репатріації : автореф. дис. ... к. філос. наук : 09.00.03. Томськ, 2011. 24 с.
- 113 Козак М. Шкільне свято у парафії св. Константина. Свобода. 2009. № 9. С. 10.
- 114 Конференція вчителів шкіл українознавства Америки. Рідна школа. 2008. Ч. 149 (лют.). С. 24
- 115 Корнієнко О. М. Типи етнічної ідентичності особистості. Філософія науки: традиції та інновації. 2015. № 2 (12). С. 124–131.
- 116 Костелина Л. Люди розважалися на «Українській толоці». Час і Події. 2010. № 36. 9 серпня.
- 117 Костелина Л. Святкуванням Щедрого вечора закінчено Різдвяний період. Час і Події. 2014. № 4. 23 січня
- 118 Кравченко О. Шкільна рада при Українському Конгресовому Комітеті Америки. Рідна школа: 45 ліття видання. 2010. (Лют.). С. 12
- 119 Кривоніс В. З'їзд вчителів шкіл українознавства Шкільної Ради при УККА. Свобода (США). 2009. 6 листоп. С. 9.
- 120 Кривоніс В. З'їзд вчителів шкіл українознавства Шкільної Ради при УККА. Свобода. 2009. Ч. 45. С. 9.
- 121 Кримський С. Формування українського гуманітарного простору – шлях до національної консолідації: Круглий стіл в Національному інституті стратегічних досліджень з обговорення Послання Президента України до Верховної Ради України. URL:

<http://www.niss.gov.ua/Table/161106/161106.htm>.

122 Крсек О.Є. Двомовна освіта дітей з етнічних меншин в державних навчальних закладах США. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / гол. редактор Г.П. Шевченко. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 5 (68). С. 43-53.

123 Крсек О.Є. Мовна освіта національних меншин в США (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. 316 с.

124 Кубійович В. Думки до культурної політики української діаспори. Листи до Приятелів. 1964. Кн. 3-4. С. 7.

125 Кузишин Г. Свічечка у Пластовій Станиці в Нью Йорку. Свобода. 1993. Ч. 33. С. 6

126 Кузишин О. На «Фестивалі ялинок» є й наша українська ялинка. Свобода. 2010. № 52. С. 10

127 Кульчицька М. Школа св. о. Миколая запрошує учнів. Свобода. 2009. № 48. С. 15.

128 Курочкін О. Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка» (З історії народних масок). Опішне : Укр. народознавство, 1995. 377 с.

129 Кухар Л. Феєрія українських вечорниць полонила Чикаго. Час і Події. 2011. № 5. 02 лютого

130 Лазебник С. Стовідсотковий українець з Америки : Планида Мирослава Гнатюка. К. : Етнос, 2006. 88с

131 Лєсїв М. Родина й українська мова. Рідна школа. 1990. Ч. 3 (97). С. 10-13.

132 Літвінов О.І. Сучасні тенденції формування змісту освіти в державних школах США : автореф. дис ... канд. пед. наук. Луганськ, 2000. С. 12.

133 Луців Ф. Причини мовного винародовлення українців в Америці. Рідна мова. 1936. Ч. 5. С. 203-210.

134 Марусик Н. Буковинська Маланка в Чикаго. Час і Події. 2012. № 3. 18 січня

135 Марусик Н. Великдень – свято усіх свят. Час і Події. 2009. № 15. 16 квітня

136 Марусик Н. Види та символіка вишивкового орнаменту. Час і Події. 2009. № 17. 30 квітня; № 20. 21 травня; № 24. 18 червня; № 29. 23 липня; № 32. 13 серпня; № 33. 20 серпня; № 36. 10 вересня; № 40. 08 жовтня.

137 Марусик Н. Відродження українського лялькарства в Чикаго. Час і Події. 2012. № 39. 26 вересня

138 Марусик Н. Сорочка біла – берегиня роду, а я її у спадок передам. Час і Події. 2010. № 33. 18 серпня

139 Мерфі Н. Г. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2006. 257 с.

140 Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2006. 19 с.

141 Методична граматики української мови / укл. В.Коцовський, І.Огоновський. Вінніпег, б/р. 98 с.

142 Мигович В. Місто слухало українські колядки. Свобода. 2016. № 52/1. С. 8

143 Митрополит Іларіон. Бережимо все своє рідне! Вінніпег, 1947. 30 с.

144 Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині: Бережимо все своє рідне! Ідеологічно-історичні нариси. Вінніпег: Віра і культура, 1956. 168 с.

- 145 Мицьо К. Провели пікнік з нагоди Дня батька. Свобода. 2014. № 29. С. 9.
- 146 Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. К.: ІШЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. 398 с.
- 147 Морозова Ю. Українізація «по-американськи». Час і Події. 2010. № 6. 10 лютого.
- 148 Мусієнко Н. Українське шкільництва в США: досвід самоорганізації. Рідна школа. 2004. № 4. С. 69-71.
- 149 Нагорна Л. Категорія «національна ідентичність» в сучасній етнополітології. Наукові записки: Збірник. К.: ІНіЕНД. 2012. Вип. 5. С. 3–11.
- 150 Нагорна Л. Національна ідентичність: український феномен в історичній ретроспективі. Розбудова держави. 1997. № 7–8. С. 47–55.
- 151 Наконечний С. Символ Пасхи. Саме яйце стало одним із передвісників Воскресіння Сина Божого. Міст. 2012. 12 квітня
- 152 Національна концепція співпраці із закордонними українцями. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці». К., 2009. 63 с.
- 153 Наши школы. Свобода (США). 1905. 21 верес. С. 4
- 154 Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність у контексті формування української нації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. політ. наук : 23.00.02. К.: ІПіЕНД, 1999. 33 с.
- 155 Огієнко І. Рідна мова в українській школі. К.: Вид-во Є.Черепівського, 1917. 32 с.
- 156 Огієнко І. Рідна мова в школі. Нариси й замітки. Рідна мова. 1936. Ч. 12 (48). С. 529-538.

- 157 Огієнко. Феномен української культури: методологічні засади осмислення. Збірник наук. праць. К.: Фенікс, 1996. 478 с.
- 158 Ожеван М. Українська національна ідея та культурополітика наздоганяючої модернізації. Ї. 2000. № 18. С. 51–60.
- 159 Оникович А. Початок шкільництва в Америці. Рідна школа. 45 ліття видання. 2010. Лют. С. 4
- 160 Онкович А. Вагомий внесок журналу «Рідна школа» у загальний розвиток українознавства у США. Рідна школа. 2010. Ч. 155. С. 4–10.
- 161 Онкович А. Формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2004
- 162 Остапчук Є. Наше «Я» у світі. Жіночий світ. 1993. Ч.4. С.7.
- 163 Павелчак В. День Матері. Час і Події. 2008. № 20. 15 травня
- 164 Павелчак В. Знову до школи! Час і Події. 2007. № 37. 13 вересня; Час і Події. 2008. № 38. 18 вересня.
- 165 Пелех У. Співпраця з батьками. Промінь. 1988. № 6. С. 7-8.
- 166 Піскун В. Сучасна українська національна ідея: теоретико-емпіричне дослідження. Українознавство. Календар-щорічник 2004. К.: Українська видавнича спілка, 2003. С. 127–134.
- 167 Подолянська Н.О. Білінгвальна освіта. Роль англійської та етнічних мов у системі шкільної освіти Сполучених Штатів Америки. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2014. П(10), Issue:20. URL: www.seanewdim.com С.93-95.
- 168 Пономарьова Н. Мені наснилось, як Вони зустрілись. Українське слово. 2015. 06 лютого.
- 169 Попова О. Б. Становлення громадянського суспільства і освіта. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні : монографія. К.: Український центр духовної культури, 2005. С. 179–189.

170 Попок А. А. Формування та реалізація державної політики України щодо закордонного українства : дис. ... доктора наук з держ. управління : спец. 25.00.02. К., 2010. 409 с.

171 Про Нову Українську Хвилю. URL: <http://newwaveschool.org/about-new-wave-the-founder/>

172 Про працю шкільної ради. XVI Конгрес українців Америки. 16-18 жовтня 1992р. Іст Ганновер, Н.Дж., 1992. С.79-89.

173 Про схвалення Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017-2020 роки. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250094739>

174 Римаренко Ю. І. Етнос і особа. Мала енциклопедія етнодержавознавства / відп. ред. Ю. І. Риманенко. К.: Генеза; Довіра, 1996. 800 с.

175 Ричок Р. На мовному розпутті. Свобода. 2005. 7 жовтня.

176 Рік 1989 – Рік української мови. Звернення президії секретаріату СКВУ. Рідна школа. 1989. Ч. 2. С. 3-4.

177 Романюк С. Роль українського шкільництва у розвитку рідномовної освіти у діаспорі URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nzvdpu_pp/2007_18/text%20rozdil%205/ro%20ukrainskogo%20wkilnuctva.pdf

178 Романюк С. Шкільна освіта як основний чинник збереження української мови в діаспорі. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : тези доп. Першої міжнар. наук. конф., (Львів, 8–10 берез. 2006 р.). Львів, 2006. С. 279–280.

179 Романюк, С.З. Розвиток рідномовної освіти українців у західній діаспорі (XX - початок XXI століття) : монографія. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2015. 518 с.

180 Русначенко А. Минуле й ідентичність у постколоніальній Україні. Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні : монографія. К.: Дух і літера, 2009, с. 72-73

181 Русова С. Суспільні питання виховання. Життя і знання. 1929. Ч. 6. С. 161-163.

182 Саварин П. За збереження української мови. Слово на сторожі. 1986. №23. С.16-17.

183 Саварин П. Методи збереження української національної субстанції і розвиток культурно-суспільного життя українців у країнах їхнього поселення. Другий Світовий Конгрес Вільних Українців. Торонто Нью-Йорк – Лондон, 1986. С.117-190.

184 Савків М. Звіт Українського конгресового комітету Америки (серпень 2003 – серпень 2008). IX Світовий Конгрес Українців. Україна пам'ятає – світ визнає. Звіти 2003-2008. 20-22 серпня 2008. Київ, Україна
URL: <http://www.ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/%D0%86%D0%A5congress/UCCA.pdf>

185 Савчак П. Святкування Укрфесту у Філадельфії. Міст. 2013. 24 листопада

186 Садоха П. Чого навчають українські школи поза Україною? Свобода. 2013. № 4. С. 11–12. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/01/6/6980987/>

187 Світова Виховно-Освітня Сесія. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали / ред. кол. І. Г. Сирник (голова) та ін. Вінніпег – Нью-Йорк – Лондон, 1969. С. 271–272.

188 Семелітко В. Особливості навчального процесу в українських школах США. Українознавство. 2006. № 4. С. 342–344.

189 Семенюк М. Пластовий Різдвяний Ярмарок 2010. «Вогонь любові, вогонь добра, неси у світлі ліхтаря». Час і Події. 2011. № 1. 05 січня.

- 190 Семеняк Г. Українські вечорниці. Час і Події. 2010. № 50.
15 грудня
- 191 Семчишин М. Напрямні української виховної системи. Другий Світовий Конгрес Вільних Українців : матеріали. Торонто, Нью-Йорк, Лондон, 1986. 470 с.
- 192 Сірополко С. Національне виховання і позашкільна освіта. Діло. Львів, 1925. Ч. 26. С. 1–2.
- 193 Скавронська І. Деякі аспекти навчання української мови як іноземної в українській діаспорі Канади та США. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2009. Вип. 4. С. 11-17.
- 194 Скала П. 50-ліття школи українознавства товариства «Рідна Школа». Вісті УЗО. 2003. Ч. 42(62) (верес.-жовт.). С. 1–2
- 195 Скачкова И.И. Языковая политика США в отношении миноритарных языков. URL: <http://www.dslib.net/jazyko-znanie/jazykovaja-politika-v-ssha-v-otnoshenii-minoritarnyh-jazykov.html>
- 196 Скоп Н. Питання ідентичності та збереження молодого покоління. Тема. 1989. Ч. 4. С. 2-4.
- 197 Скорин Н. Проблема української мови вдома. Рідна школа. 1990.
Ч. 1. С. 20-22.
- 198 Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашук. К., Основи, 1994. 536 с.
- 199 Сорока О. Урочисто святкували 60-річчя школи в Пасейку. Свобода. 2012. № 7. С. 8.
- 200 Сорока Ю. Бойовий гопак прийшов у Чикаго. Час і Події. 2008. № 35. 28 серпня
- 201 Срібний Р. В нашому світі. Листи до приятелів. 1965. Кн. 3–4. С. 44–45.

202 Статут Шкільної Ради при УККА. URL: <http://www.ridnashkola.org/statut.htm>.

203 Степанишин Б. Від «альфи» до «омеги» у викладанні літератури в школі та педінституті. Українська література в загальноосвітній школі: науково-методичний журнал. К.: 2000. № 1. С. 15-21.

204 Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2011. 336 с.

205 Стрельченко С.В. Діаспора як суб'єкт соціально-економічних процесів (Соціально-філософський аналіз найбільш загальних тенденцій в минулому і сьогоденні). Енергія, 2006, № 7. С. 65-68.

206 Струк Д. Проблема збереження української мови в молодого покоління. Молода Україна. 1975. Ч. 217. С. 6-7.

207 Товчигречка Л.В. Двомовна освіта в університетах США (кінець ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01. Суми, 2012. 20 с.

208 Томан І. Мистецтво говорити. Пер. з чес. 2-е вид. К., 1989. С. 20.

209 Тощенко Ж., Чаптикова Т.І. Діаспора як об'єкт соціологічного дослідження. Социс. 1996. № 12. С. 33-42.

210 Угруна Г. Українська толока в Чикаго. Час і Події. 2007. № 36. 06 вересня.

211 Удод О. Актуальні проблеми сучасної історичної освіти: гармонія чи компроміс між наукою та історичною пам'яттю. Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2011. № 8. С. 32–38.

212 Українська діаспора та сучасна еміграція з України: проблеми взаємин : матеріали «круглого столу», (м. Київ, 18 травня 2001 р.) / упоряд. І. Винниченко. Ін-т дослідж. діаспори. К. : Геопринт, 2001. 22 с.

213 Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії / В. Б. Євтух, В. П. Трощинський, А. А. Попок, О. В. Швачка. К.: Фенікс, 2003. 227 с.

214 Українські дні – 2014. Прес-служба Кредитівки «Самопоміч». Час і Події. 2014. № 36. 28 серпня; Міст. 2014. 11 вересня

215 Українці знаходять так багато причин для розбрату й так мало – для єднання» : інтерв'ю Романа Гірняка / спілкувався Валентин Лабунський. Рідна школа. 2007. Ч. 148. С. 26–27.

216 Українці у Сполучених Штатах Америки. Україна: Історія великого народу. URL: [http:// www.litopys.com.ua/diaspora/spolucheni-shtaty-ameryky/ukrayintsi-u-spoluchenykh-shtatakh-ameryky/](http://www.litopys.com.ua/diaspora/spolucheni-shtaty-ameryky/ukrayintsi-u-spoluchenykh-shtatakh-ameryky/)

217 Учні одержали нагороди за «Літературні портрети». Прес-служба осередку ТНШ. Свобода. 2013. № 24. С. 9–10.

218 Федоренко Є. Демократизм як провідна ідея в становленні національної освіти. Рідна школа. 1995. Ч. 2. С. 12–18.

219 Федоренко Є. У 50-ліття Шкільної Ради. П'ятдесятиріччя Шкільної Ради при Українському Конгресовому Комітеті Америки, 1953-2003 / голов. ред. Є. Федоренко. Нью-Йорк, 2003. 412 с

220 Федоренко Є. Шкільна рада: здобутки, проблеми: доповідь на з'їзді Шкільної ради при УККА 9–11 жовтня 2009 року. Рідна школа. 2009. Ч. 154. С. 1–6.

221 Ференцевич К. «Осінній карнавал» відбувся в Школі українознавства. Свобода. 2013. № 47. С. 9.

222 Ференцевич К. Олег Медуниця відвідав школу в Нью-Йорку. Свобода. 2014. № 8. С. 8.

- 223 Ференцевич К. Прозвучав «Перший дзвінок» в Школі українознавства. Свобода. 2013. № 41. С. 8.
- 224 Ференцевич К. ШУ вітала гостя з Майдану. Міст. 2014. 06 лютого.
- 225 Філіпчук Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика. Чернівці: Зелена Буковина, 2002. 488 с.
- 226 Філіпчук Г. Націєтворчість освіти : монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2014. 400 с.
- 227 Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2016. 304 с.
- 228 Філіпчук Г. Національна освіта: особистість і суспільство : збірник наукових праць. Чернівці : Зелена Буковина, 2013. 844 с.
- 229 Філіпчук Г. Українськість: витоки, виклики, відповіді : монографія. К.: Майстер книг, 2018. 448 с.
- 230 Форостюк І. В. До питання збереження національних особливостей в умовах іншокультурного середовища. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць. Луганськ. 2012. Вип. 6 (53). С. 212-217
- 231 Франко І. Зібр. творів: У 50 т. К.: Наукова думка, 1976–1986.
- 232 Фундація імені Василя Тершаківця. URL: <http://www.ridna.org/VTershakovec/index.html>
- 233 Хмурковська С. 34-та вчительська конференція на оселі СУМ, Еленвил. Рідна школа. 2011. Ч. 158 (лют). С. 23–24.
- 234 Хмурковська С. Пластуни відібрали Вифлеємський «Вогонь миру-2012». Свобода. 2013. № 1. С. 8
- 235 Христенко С. Кінцеві іспити в Школі українознавства в Трентоні, Нью-Джерсі. Рідна школа. 2007. Ч. 148. С. 31.
- 236 Цебрій Ю. Святкування дев'яностої річниці заснування парафії Святої Тройці! Час і Події. 2009. № 45. 12 листопада

- 237 Чопик Д. Б. Українське шкільництво в числах. Рідна школа. 2004.
Ч. 137 (лют.). С. 25–26.
- 238 Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус. Чернівці: Рута, 1998. 208 с.
- 239 Шевченко Т. Кобзар. К.: Веселка, 1998. 486 с.
- 240 Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. К., 2001.
- 241 Школа українознавства ім. Т. Шевченка Українського Православного Собору св. Володимира в м. Парма, штат Огайо. URL: <http://www.shevchenkoschool.org/patrons/donors/index.php>.
- 242 Школи й курси українознавства в США. Шкільний рік 1953–54. Шкільна Рада при УККА. Нью-Йорк, 1954. С. 1 – 48
- 243 Шульга Н. Этническая самоидентификация личности. К.: Институт социологии, 1996. 199 с.
- 244 Ювілей молодіжної програми. Час і Події. 2009. № 37. 17 вересня.
- 245 Юзич Х. Рідна Школа вшановує своїх матурантів в Детройті. Рідна школа. 2011. Ч. 158. С. 26–27.
- 246 Юрій М. Методологічні засади цивілізаційного пізнання культури. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. № 3. С. 41–54.
- 247 Юрій М. Образ іншого в становленні української ідентичності. Харківський історіографічний збірник. 2015. № 14. С. 54–75.
- 248 Яковенко І. Молитва за Україну. Українське слово. 2015. 14 травня
- 249 «Яра» готує виставу за твором Лесі Українки. Мистецька група «Яра». Свобода. 2013. № 21. С. 13.
- 250 Alliance for the Advancement of Heritage Languages. URL: <http://www.cal.org/heritage/index.html>

251 America's Original Languages. Category: Indigenous Peoples' Languages. URL:

<http://ourmothertongues.org/blog/post/2011/10/28/AMERICA%E2%80%99S-ORIGINAL-LANGUAGES.aspx> 22.11.17

252 Baker C. Foundations of bilingual education and bilingualism. Multilingual matters. Clevedon, 2006. 492 p.

253 Baker G.C. Planning and Organizing for Multicultural Instruction. Addison-Wesley Publishing Company, 1994. 217 p.

254 Barrett M. National identities in children and young people. In S. Ding & K. Littleton (Eds.), Children's personal and social development. Milton Keynes: The Open University/Blackwell. 2005. PP. 181–220

255 Barrett, M., & Davis, S. C. Applying social identity and selfcategorization theories to children's racial, ethnic, national and state identifications and attitudes. In S. M. Quintana & C. McKown (Eds.), Handbook of race, racism and the developing child. 2008. PP. 72–110).

256 Bar-Tal, D., & Teichman, Y. Stereotypes and prejudice in conflict: Representations of Arabs in Israeli Jewish society. Cambridge: Cambridge University Press. 2009.

257 Bayley R. Linguistic diversity and English language acquisition/ R. Bayley/ Language in the USA : Themes for the Twenty-first Century. New York : Cambridge University Press, 2008. P. 268-286.

258 "Bilingual Education is a Human and Civil Right". Rethinking Schools, 2002–2003. URL: http://www.rethinking-schools.org/special_reports/bilingual/Bili172.shtml 22.11.17

259 Blackledge A. Discourse and Power in a Multilingual World. Amsterdam: John Benjamins, 2005. 252 p.

260 Blank, T., & Schmidt, P. National identity in a united Germany: Nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. Political Psychology. 24(2). 2003 P. 289–312.;

- 261 Bollen, K., & Medrano, J. D. Who are the Spaniards? Nationalism and identification in Spain. *Social Forces*. 77(2). 1998. PP. 587–622.
- 262 Burke P. History as Social Memory. *Memory: History, Culture and the Mind*. T. Butler, ed. Oxford: Basil Blackwell, 1989. P. 95–113.
- 263 Carrington, B., & Short, G. Adolescent discourse on national identity – voices of care and justice? *Educational Studies*. 24(2). 1998. PP. 133–154.
- 264 Chomsky N. *Language and Responsibility*. Brighton: Harvester Press, 1979. 146 p.
- 265 Crawford J. Comment: Bilingualism and schooling in the United States. *International Journal of the Sociology of Language*. 2002. № 155–156. P. 93–99.
- 266 Crawford James *Language Policy – Louisiana. Language Legislation in the U.S.A.. Language Policy in an Age of Anxiety. Multilingual Matters*, 2000. P. 17. ISBN 978-1-85359-505-9.
- 267 Danial P. *Standards, Curriculum and Performance: A factorial and Comparative Perspective. A Report to the National Commission on Excellence in Education*. 1982 August 31. 138 p.
- 268 Davis, T. C. Revisiting group attachment: Ethnic and national identity. *Political Psychology*. 20(1). 1999. PP. 25–47.
- 269 Douglas K. Stevenson *American Life and Institutions Revised Edition* Ernst Klett Verlag Stuttgart Munchen Dusseldorf Leipzig. 1998. p. 14.
- 270 Draft Declaration on Cultural Rights, 1998, Art. 1.
- 271 Dushnyk W. *The Ukrainian Heritage in America*. New York, 1991. 690 p.
- 272 Eaton, L. South African national identity: A research agenda for social psychologists. *South African Journal of Psychology*, 32(1). 2002. PP. 45–53.

273 Edwards J. D., Lenker A.L., Kahn D. National Language Policies: Pragmatism, Process, and Products/ The NECTFL Review 63. Fall/Winter 2008/2009. URL: <http://www2.dickinson.edu/prorg/nectfl/review63.pdf> 23.03.19

274 English Language Acquisition, Language Enhancement, and Academic Achievement Act. URL: <http://www.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/pg40.html>

275 Fitzpatrick A. The impact of information and communications technologies on the teaching of foreign languages and on the role of teachers of foreign languages. International Certificate Conference, 2003 – 103 p. URL: <http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/ict.pdf>. 19.05.19

276 Fuhrman S., Clune W. & Elmore R. Research on education reform: Lessons on the implamentation of policy. Teachers College Record. 1988. Vol. 90.

№ 2. P. 237-277.

277 Garcia E. Student cultural diversity: understanding and meeting the challenge. Boston: Houghton Mifflin, 1999. 82 p.

278 Garcia O., Baker C. (eds), Bilingual Education: An Introductory Reader. Clevedon: Nultilingual Matters. 2007. 405 p.

279 General Assembly. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Res. 2200A (XXI). United Nations. 1966-1976.

280 General Assembly. Elimination of all Forms of Religious Intolerance. A/RES/39/131. United Nations. 1981.

281 General Assembly. Declaration on the Rights or Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. A/RES/47/135. United Nations. 1992.

282 General Assembly. United Nations Year for Tolerance. A/RES/48/126. United Nations. 1993.

283 Gillis J. Commemorations: The Politics of National Identity. Princeton: Princeton University Press, 1994.

284 Gordon M. *Assimilation in American life. The role of race, religion and national origin.* New York, 1964.

285 Gorski P. *Multicultural Education Hightlights/ Multicultural Pavilion.* URL: <http://www.edchange.org/multicultural/>

286 Grosjean F. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism.* Cambridge, MA : Harvard University Press, 1982. P. 78.

287 Halbwachs M. *On Collective Memory / Ed., Translated and with Introduction by Lewis A. Coser.* Chicago–London: The University of Chicago Press, 1992.

288 Herek, G. M. The instrumentality of attitudes: Toward a neofunctional theory. *Journal of Social Issues*, 43. 1986. PP. 99–114.

289 Hiner N. R. *The cry of Sodom enquired into: Educational analysis in seventeenth century New England. The social history of American education (pp. 3–22).* Urbana: University of Illinois Press. 1988.

290 Hoboken: Wiley; Blank, T., & Schmidt, P. National identity in a united Germany: Nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Political Psychology*, 24(2). 2003. PP. 289–312.

291 *Indian Citizenship Act, Public Law 68-175 [HR 6355] 43 Stat. 253, Approved, June 2, 1924. US Code, Title 8, Sec. 1401 (b).* US National Archives & Records Administration.

292 Kelman, H. C. Nationalism, patriotism, and national identity: Social-psychological dimensions. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations.* 1997. PP. 165–189. Chicago: Nelson-Hall.

293 Kim, O. Mediation effect of social support between ethnic attachment and loneliness in older Korean immigrants. *Research in Nursing & Health*, 22. 1999. PP. 169–175.

294 Kritsberg R. Language identity: challenges of the 21st century. Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні : монографія / від. ред. Мирослава Антонович. К.: Дух і літера, 2009. 496 с. С. 153–169.

295 Krsek O.Ye. American Subculture: Forming Multilingual Personality. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць / гол.редактор Г.П.Шевченко. Вип. 1 (42). Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. С.75–86.

296 Krsek O.Ye. National Minority Language Education and Bilingualism in the USA (Мовна освіта національних меншин і білінгвізм у США). Науковий журнал «Інноваційна педагогіка». Випуск 5. Одеса: Вид-во ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2018. С. 21-24.

297 Kuropas M. The Ukrainian American: Roots and Aspirations 1884–1954. Toronto: University of Toronto Press, 1991. 534 p.

298 Kuropas M. To Preserve A Heritage : The Story of the Ukrainian Immigration in the United States. New York : The Ukrainian Museum, 1984. – 100 p.

299 Lacob K.Javits. Gifted and Talented Students Education Act. Title N, Pat B of P.L. P.100-297.

300 Liphshiz C. “Melting pot” approach in the army was a mistake HAARETZ. 09.05.08. URL: <http://www.haaretz.com/melting-pot-approach-in-the-army-was-a-mistake-says-idf-absorption-head-1.245477>.

301 Mack, J. E. Nationalism and the self. Psychohistory Review, 11 (2–3). 1983. PP. 47–69.

302 Marland, S. P., Jr. Education of the gifted and talented: Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education and background papers submitted to the U.S. Office of Education, 2 vols.

Washington, DC: U.S. Government Printing Office. (Government Documents, Y4.L 11/2: G36)

303 McLaughlin B., *Second language acquisition in childhood*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1978. P. 239.

304 Mikulincer, M., & Shaver, P. R. *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: Guilford. 2007.

305 Moscovici, S. Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18. 1988. PP. 211–250.

306 Ovando Carlos J. *Bilingual Education in the United States: Historical Development and Current Issues*. Arizona State University. *Bilingual Research Journal*, 27:1. Spring. 2003

307 Philippou, S. Constructing national and European identities: the case of Greek-Cypriot pupils. *Educational Studies*, 31(3). 2005. PP. 293–315.

308 Preamble to UNESCO's Universal Declaration on Cultural Diversity. 2001.

309 Principles for Professional Ethics. National Association of School Psychologists. 2010. URL:

http://nasponline.org/standards/2010standards/1_20Ethical%20Principles.pdf.3.03.19.

310 Rapoport, A. Similar rhetoric, different goals: Contemporary tendencies in patriotic education in Russia and Ukraine. Paper presented at the 52nd Annual Conference of Comparative and International Education Society, New York, March 2008.

311 Rapoport, A. Patriotic education in Russia: Stylistic move or a sigh of substantive counter-reform? *Educational Forum*. 73. 2009. PP. 141–152.

312 Roccas, S., & Schwartz, S. H. Effects of intergroup similarity on intergroup relations. *European Journal of Social Psychology*. 23. 1993. PP. 581–595

313 Rousso H. *The Haunting Past. History, Memory and Justice in Contemporary France*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.

314 Saccuzzo, D. P., Johnson, N. E., & Guertin, T. L. *Identifying underrepresented disadvantaged gifted and talented children: A multifaceted approach (Vol. 1–2)*. (ERIC Document Reproduction Service No. ED368095). 1994.

315 Schatz, R. T., & Lavine, H. *Waving the flag: National symbolism, social identity, and political engagement*. *Political Psychology*. 28(3). 2007. PP. 329–355.

316 Skutnabb-Kangas, T. *Language policies and education: The role of education in destroying or supporting the world's linguistic diversity*. Keynote address at the World Congress on Language Policies, 16–20 April, 2002.

317 Tartakovsky, E. *Psychological well-being and ethnic identities of Jewish adolescents planning emigration from Russia and Ukraine to Israel: Changes during the post-perestroika period*. *International Journal of Intercultural Relations*. 32(6). 2008. PP. 553–564.

318 Tartakovsky, E. *Teaching ethnic history in school: experience from the West and the case of Jewish history in the former Soviet Union: a literature review*. *International Journal of Jewish Education Research*, 2. 2010. PP. 81–96

319 Tartakovsky, E. (in press). *National identity of high-school adolescents in an era of socio-economic change: Russia and Ukraine in the post-perestroika period*. *Journal of Youth and Adolescence*. 2010.

320 Terhune, K. W. *Nationalism among foreign and American students: An exploratory study*. *Journal of Conflict Resolution*, 8. 1964. PP. 256–270.

321 *The Didactic Principles and Their Applications in the Didactic Activity/ Marius-Costel Esi/ Online Submission*. *Sino-US: English Teaching*, Sep 2010. V. 7. N. 9. P. 24–34

322 U.S. Department of Labor. Bureau of Labor Statistics: *National compensation survey*. Washington, DC: Author. 2005.

323 UNESCO, Convention on the Protection and Promotion of Diversity of Cultural Expression, Art. 4.1, 2005

324 UNESCO, Recommendation concerning mass participation and contribution to cultural life, in Janusz Symonides, "Derechos culturales: una categoría descuidada de derechos humanos", *Revista Internacional de Ciencias Sociales*, n. 158, December, 1998, URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13097&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

325 UNESCO, Universal Declaration of UNESCO on Cultural Diversity, 2001, Art. 1

326 UNESCO, Universal Declaration of UNESCO on Cultural Diversity, 2001, Art. 2

327 UNESCO. Declaration of the Principles of International Cultural Co-operation. United Nations. 1966.

328 UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. United Nations. 1972.

329 UNESCO. Declaration on Race and Racial Prejudice. E/CN.4/Sub.2/1982/2/Add.1, annex V. United Nations. 1978.

330 UNESCO: Education. Available online

331 United Nations. Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 1945.

332 Vasquez, O. Latinos in the global context: Beneficiaries or irrelevant? *Journal of Latinos and Education*. 6. PP. 119–137.

333 Villoro quoted by A. Donoso Romo, «Comunicación, identidad y participación social en la educación intercultural bilingüe», in *Revista Yachaykuna*, Instituto Científico de Culturas Indígenas, 2004, No. 5, Quito, p. 6-38, URL: <http://icci.nativeweb.org/yachaikuna/>

334 Weinstein B. *The Civic Tongue: Political Consequences of Language Choices*. N. Y.: Longman, 1983.

335 Wiley T. G. Language planning, language policy, and the English-Only Movement /Language in the USA: Themes for the Twenty-first Century. N.Y.: Cambridge University Press, 2008. P. 319-338.

336 Wiley, T.G. Literacy and Language Diversity in the United States, Second Edition. Washington, DC & McHenry, IL: Center for Applied Linguistics & Delta Systems. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Terrence_G._Wiley

337 Wong-Fillmore L. Language and cultural issues in the early education of language minority children. In S. Kagan (Ed.) The care and education of American young children: Obstacles and opportunities, The 90th Yearbook of the National Society for the Study of Education. Chicago, IL: University of Chicago Press, p.78.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях (у тому числі ті, які
індексуються в науково-метричних базах)*

1. Соболь О. М. Концептуальні питання розвитку культурно-національної ідентичності підлітків / О. М. Соболь // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. – 2018. – № 1 (82). – С. 231-238.
2. Соболь О. М. Вплив етнічно-культурних змін на формування ідентичності підлітків / О. М. Соболь // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Том 2. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2018. – № 60. – С. 129-132.
3. Соболь О. М. Вивчення рідної мови в Україні та українській діаспорі США: порівняльний аналіз на межі століть / О. М. Соболь // Наукові праці вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». – 2017. – № 2. – С. 145-151.
4. Соболь О. М. Підлітки. Ідентичність та життя в глобальному суспільстві / О. М. Соболь // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – 2017. – № LXXX. – С. 107-110.
5. Соболь О. М. Проблеми забезпечення національно-культурної безпеки емігрантів українського походження в умовах глобалізації суспільства / О. М. Соболь // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. Частина 2. – 2017. – №4 (79). – С. 290-295.
6. Соболь О. М. Формування етнічної ідентичності особистості в освітньому просторі США / О. М. Соболь // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. – 2015. – №5 (68). – С. 176-182.

7. Соболев О. М. Цінності українських традицій у вихованні етнічної ідентифікації підлітків української діаспори США / О. М. Соболев // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. – 2015. – №6 (69). – С. 165-172.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

8. Sobol O. Adaptation of the ethnic Ukrainian youngsters in the US cultural and educational environmen // Proceedings of the 5th European Conference on Education and Applied Psychology. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2014. P. 67-72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Соболев О. М. Збереження етнічної ідентичності студентів українського походження в університетах США // «Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2012»; XVIII науково-практична конференція «Університет і регіон: проблеми сучасної освіти» (м. Луганськ, 24–25 жовтня 2012). – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 57–60.

10. Соболев О. М. Сленг підлітків української діаспори в США: етнолінгвокогнітивний аспект // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 2–3 квітня 2015 р.) – Переяслав Хмельницький, 2015. – С. 79–82.

11. Соболев О. М. Педагогічні аспекти розвитку національної самосвідомості засобами мови в молодіжному середовищі підлітків української діаспори США // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сєверодонецьк, 14 квітня 2016 р.) – Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 129–133

12. Соболев О. М. Адаптація іммігрантської молоді українського походження в освітніх закладах США як відображення мовної політики / Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції науковців, викладачів та

аспірантів (м. Сєверодонецьк, 26–27 травня 2017 р.) // За заг. ред. Целіщева О. Б. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2017. – С. 54–57.

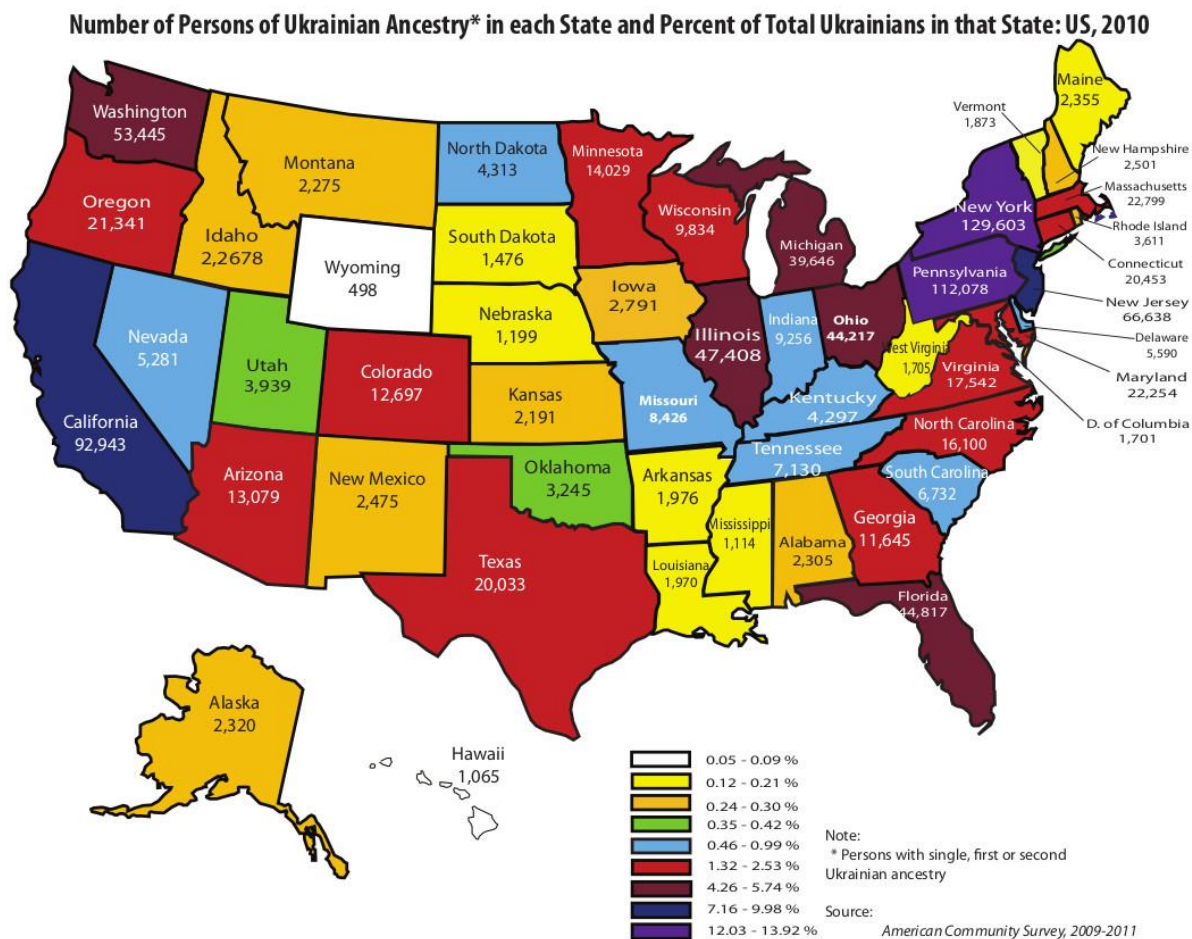
13. Соболю О. М. Saving of national identity of foreign students in the context of the social and cultural space in Ukraine (on materials of extracurricular activities) // International Scientific and Practical Conference. Globalization of scientific and educational space. Innovations of transport. Problems, experience, prospects. 3–12 May 2017. Dresden (Germany – Paris (France). – Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 111–114

Відомості про апробацію результатів дослідження

№ з/п	Назва конференції, семінару	Місце та дата проведення	Форма участі
Міжнародні			
1.	Proceedings of the 5th European Conference on Education and Applied Psychology	Vienna (Відень), 23 December 2014	очна, доповідь
2.	Текст у сучасному лінгвістичному вимірі	Переяслав-Хмельницький, 2–3 квітня 2015 р.	очна, доповідь
3.	Теоретичне та методичне забезпечення сучасної філологічної освіти	Сєверодонецьк, 14 квітня 2016р.	очна, доповідь
4.	Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація	м. Сєверодонецьк, 26–27 травня 2017 р.	очна, доповідь
5.	Globalization of scientific and educational space. Innovations of transport. Problems, experience, prospects.	Dresden (Germany), Paris (France), 3–12 May 2017	очна, доповідь
Всеукраїнські			
6.	Університет і регіон: проблеми сучасної освіти	Луганськ, 2013	заочна
Регіональні			
7.	Університет і регіон: проблеми сучасної освіти	Луганськ, 24–25 жовтня 2012	очна
8.	Мова в контексті культури і міжкультурної комунікації	Луганськ, 2012	заочна

Додаток Б

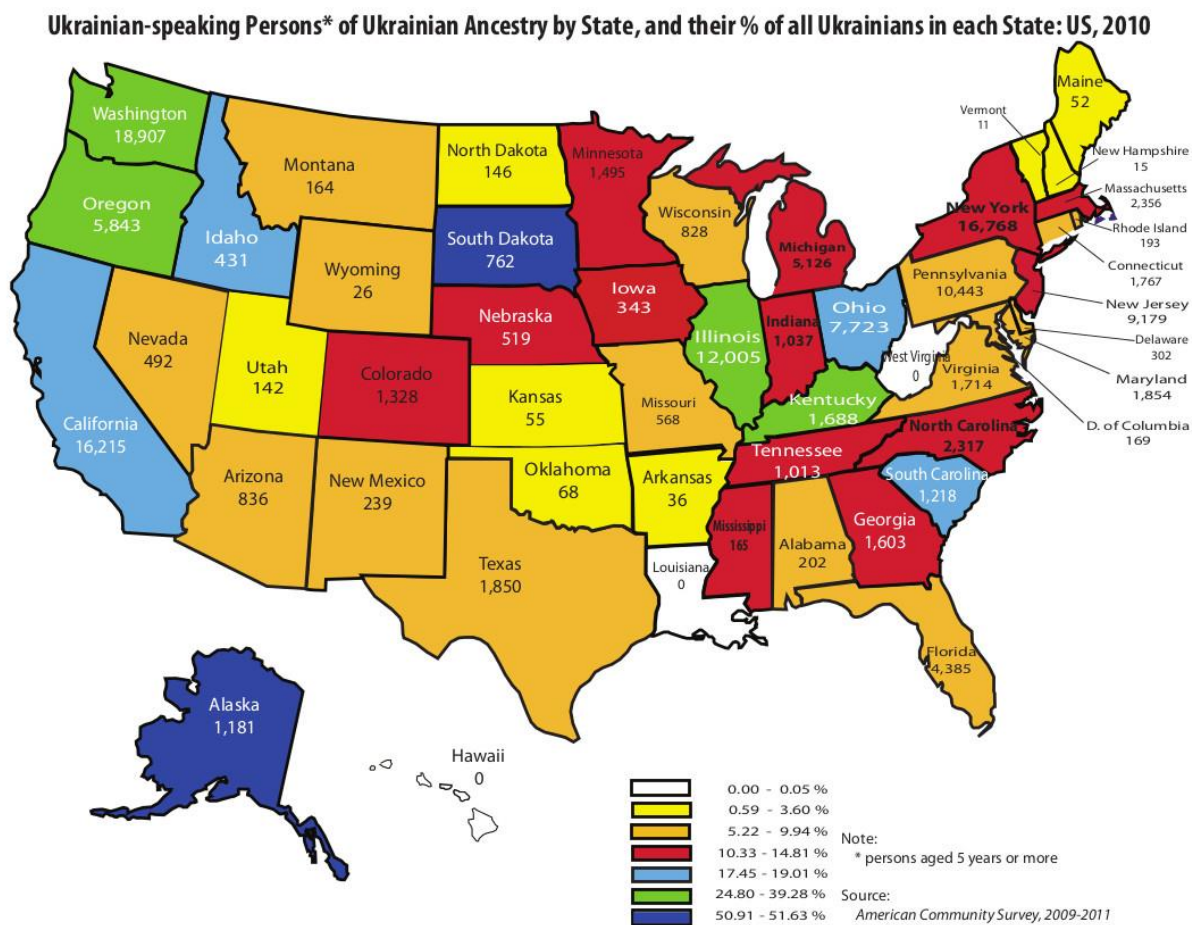
Number of Persons of Ukrainian Ancestry in each State and Percent of Total Ukrainians in that State / Кількість осіб українського походження в кожному штаті та відсоток від загальної кількості українців у цьому штаті

Додаток упорядковано на основі джерела: Shevchenko Scientific Society, Inc, Center for Demographic and Socio-Economic Research of Ukrainians in the United States

Додаток В

Ukrainian-speaking Persons of Ukrainian Ancestry by State, and their % of all Ukrainians in each State / Україномовні особи українського походження за штатами та їх % від усіх українців у кожному штаті

Додаток упорядковано на основі джерела: Shevchenko Scientific Society, Inc, Center for Demographic and Socio-Economic Research of Ukrainians in the United States

Додаток Г

Особи українського походження * за штатами: США, 1990, 2000 та 2010 **

State	1990	2000	2010	%(2010*-1990)/1990	%(2000-1990)/1990	%(2008*-2000)/2010
Alabama	1338	1578	2305	0,722720478	0,179372197	0,460709759
Alaska	969	1556	2320	1,394220846	0,605779154	0,491002571
Arizona	8313	10765	13079	0,573318898	0,294959702	0,214955876
Arkansas	886	1360	1976	1,230248307	0,534988713	0,452941177
California	53961	82563	92943	0,72241063	0,53004948	0,125722176
Colorado	7188	10534	12697	0,766416249	0,465498052	0,205335105
Connecticut	24652	22759	20453	-0,170331008	-0,076788902	-0,101322554
Delaware	5036	5489	5590	0,110007943	0,089952343	0,018400437
District of Columbia	760	1111	1701	1,238157895	0,461842105	0,531053105
Florida	32805	42310	44817	0,366163695	0,289742417	0,059253132
Georgia	4925	9887	11645	1,364467005	1,00751269	0,177809245
Hawaii	1156	1248	884	-0,235294118	0,079584775	-0,291666667
Idaho	1044	1717	2267	1,171455939	0,644636015	0,32032615
Illinois	37374	47567	48408	0,29523198	0,272729705	0,017680325
Indiana	6351	7997	9256	0,457408282	0,259171784	0,157434038
Iowa	1030	1616	2791	1,709708738	0,568932039	0,72710396
Kansas	2000	3052	2191	0,0955	0,526	-0,282110092
Kentucky	1839	1773	4297	1,336595976	-0,03588907	1,42357586
Louisiana	1038	1661	1970	0,89788054	0,600192678	0,186032511
Maine	1245	1510	2355	0,891566265	0,212851406	0,559602649
Maryland	15089	18407	22254	0,474849228	0,219895288	0,208996577
Massachusetts	15485	22287	22799	0,472328059	0,439263804	0,022973034
Michigan	44016	45396	39646	-0,099282079	0,031352236	-0,126663142
Minnesota	10809	12976	14029	0,297899898	0,200481081	0,081149815
Mississippi	603	887	1114	0,847429519	0,470978441	0,255918828
Missouri	3962	6557	8426	1,126703685	0,654972236	0,28503889
Montana	1517	1618	2275	0,499670402	0,066578774	0,40605686
Nebraska	1673	2359	1199	-0,283323371	0,410041841	-0,491733786
Nevada	2733	3747	5281	0,932308818	0,371020856	0,409394182
New Hampshire	2126	3194	2501	0,176387582	0,502351834	-0,216969318
New Jersey	72824	72207	66638	-0,084944524	-0,008472482	-0,077125486
New Mexico	1551	2348	2475	0,595744681	0,513862025	0,054088586
New York	115958	145347	129603	0,117671916	0,253445213	-0,108320089
North Carolina	4761	10066	16100	2,381642512	1,11426171	0,599443672
North Dakota	3375	3968	4313	0,277925926	0,175703704	0,086945565
Ohio	42831	48579	44217	0,032359739	0,134201863	-0,089791885
Oklahoma	1962	2446	3245	0,653924567	0,246687054	0,326655765
Oregon	5796	14265	21341	2,682022084	1,461180124	0,496039257
Pennsylvania	127699	120031	112078	-0,122326721	-0,060047455	-0,066257883

Rhode island	3137	3029	3611	0,151099777	-0,034427797	0,192142621
South Carolina	1881	3297	6732	2,578947368	0,752791069	1,041856233
South Dakota	456	1058	1476	2,236842105	1,320175439	0,395085066
Tennessee	2013	3904	7130	2,541977149	0,939393939	0,826331967
Texas	12482	15799	20033	0,60495113	0,265742669	0,267991645
Utah	796	2815	3939	3,948492462	2,536432161	0,39928952
Vermont	561	1367	1873	2,338680927	1,436720143	0,370153621
Virginia	12252	14728	17542	0,431766242	0,202089455	0,191064639
Washington	10500	31982	53445	4,09	2,045904762	0,671096242
West Virginia	1590	1730	1705	0,072327044	0,088050315	-0,014450867
Wisconsin	5981	7551	9834	0,644206654	0,26249791	0,30234406
Wyoming	486	591	498	0,024691358	0,216049383	-0,157360406
United States***	720,815	882,589	931,297	29.2%	22.4%	5.5%

* Особи з одиноким, першим чи другим українським походженням

** Середнє значення за період 2009-2011 рр

*** Без Пуерто-Рико

**Кількість українців, які розмовляють англійською,
російською чи українською мовами вдома * за штатами,
2018 ****

State	English	Russian	Ukrainian	Other	Sum
Alabama	1 611	532	593	102	2 838
Alaska	1 412	878	329	69	2 688
Arizona	12 310	1 243	876	448	14 878
Arkansas	1 563	106	188	14	1 871
California	56 825	43 215	22 240	5 008	127 287
Colorado	12 082	2 737	1 581	227	16 626
Connecticut	15 312	1 790	3 052	296	20 450
Delaware	3 420	223	332	21	3 995
D. of Columbia	2 513	360	211	131	3 215
Florida	40 042	11 633	8 200	3 121	62 996
Georgia	9 178	2 652	2 522	896	15 249
Hawaii	1 612	144	71	27	1 854
Idaho	2 665	182	327	95	3 269
Illinois	26 490	11 639	18 389	1 800	58 318
Indiana	7 784	494	741	65	9 084
Iowa	2 627	300	432	0	3 358
Kansas	2 457	297	590	33	3 377
Kentucky	2 406	175	1 444	33	4 059
Louisiana	2 348	230	10	98	2 686
Maine	1 421	50	5	54	1 530
Maryland	16 744	4 877	2 040	1 006	24 667
Massachusetts	15 801	8 814	3 146	578	28 339
Michigan	27 925	2 643	3 740	689	34 997
Minnesota	10 974	4 366	1 706	253	17 299
Mississippi	554	137	0	22	714
Missouri	4 866	1 866	1 051	192	7 975
Montana	2 660	49	388	40	3 137
Nebraska	1 390	388	789	146	2 713
Nevada	4 672	1 273	419	67	6 431
New Hampshire	3 755	603	223	181	4 762
New Jersey	45 720	12 034	10 098	2 043	69 896
New Mexico	1 875	191	117	51	2 234
New York	79 697	57 908	20 779	5 051	163 436
North Carolina	12 152	3 383	2 529	408	18 473

North Dakota	3 687	22	351	57	4 117
Ohio	29 645	4 070	8 368	820	42 903
Oklahoma	2 980	280	81	75	3 416
Oregon	7 786	7 166	4 434	750	20 136
Pennsylvania	83 217	11 916	10 463	2 501	108 097
Rhode island	2 677	458	286	538	3 958
South Carolina	5 975	2 407	2 407	128	10 917
South Dakota	830	136	421	0	1 388
Tennessee	6 081	1 330	1 689	157	9 257
Texas	16 218	3 746	1 878	1 109	22 950
Utah	1 917	393	229	174	2 712
Vermont	2 193	242	106	104	2 646
Virginia	16 597	2 926	1 588	567	21 677
Washington	20 186	17 264	23 675	1 563	62 689
West Virginia	1 426	0	207	0	1 633
Wisconsin	8 024	1 343	1 322	410	11 098
Wyoming	477	27	0	46	550
Всього:	644780	231 138	166664	32 263	1 074 844

* 5 років і старше

** середнє значення ACS 2017-2018-2019 років

Глосарій

Білінгвізм (двомовність; від лат. *bi* – два та *lingua* – мова) – володіння двома мовами, здатність застосовувати їх у процесі комунікації. Розрізняють ранній білінгвізм (від народження, природний, дитячий) та пізній (вторинний, набутий, адитивний). Природний білінгвізм виникає у середовищі носіїв різних мов, а штучний, коли одна із мов вводиться штучно не носієм мови. Білінгвізм може бути викликаний обставинами, коли людина вимушена вивчити мову, щоб вижити в новому мовному середовищі, але може бути й елективним. Білінгвізм рецептивний передбачає взаємопроникнення культур, продуктивний належить до мовної освіти.

Діаспора (від грец. – розсіяння) – частина народу (певної етнічної спільноти), що постійно проживає поза межами країни походження, створює стійкі етнічні групи у тій країні, де проживає, має свої соціальні інститути для підтримки та розвитку своєї ідентичності та спільноти, зберігає зв'язок зі своєю історичною батьківщиною, національні традиції тощо. Українська діаспора, яка включає українців і осіб українського походження, які мешкають поза межами України, є однією з найбільших у світі, для неї характерні сталі, тривалі і розгалужені зв'язки зі спорідненими діаспорами в різних країнах та з Україною.

Еміграція (від. лат. *emigro* – виселяються, переселяються) – вимушене або добровільне переселення частини населення з батьківщини до іншої країни на певний час або на постійне мешкання через різноманітні причини або мотиви: соціально-економічні, політичні, етнічні, релігійні та ін. В історії української еміграції визначають чотири так звані хвилі. Перша – з останньої чверті ХІХ ст. до початку Першої світової війни, друга – період між двома світовими війнами, третя – після Другої світової війни, четверта – починаючи з 1990-х рр. *Імміграція* – в'їзд з однієї країни до іншої з метою постійного або тимчасового перебування; з погляду країни виїзду це – еміграція.

Етнічна меншина – в етносоціологічному розумінні етнічна меншина – це певний соціум (на рівні групи) з особливостями, які визначаються його походженням. Етнічна група – це територіально відмежована група якогонебудь етносу, яка відокремилася від основної маси в результаті міграційних процесів або інших подій, яка зберігає первинні етнічні світоглядні орієнтири. Етнічна меншина має певні характеристики. Вона повинна самовідтворюватися, тобто безперервно передавати етнічну інформацію наступним поколінням, мати свої культурні, соціальні та навіть політичні інституції, засоби масової інформації, культурно-мистецькі та навчальні заклади. Діаспора є певною етнічною меншиною тієї чи іншої країни.

Мовне занурення (імерсія) – процес тривалого «занурення» учнів у середовище другої мови при невикористанні або незначному використанні рідної мови і розглядається як поняття, яке є тотожним білінгвальному

навчанню. Головною метою імерсії є підтримка білінгвізму, тобто розвиток мовної компетенції тих, хто навчається, або підвищення якості знань другої мови, що доповнює знання першої (рідної) мови.

Мовна освіта – це різновид освіти, що передбачає вивчення рідної мови (рідномовна освіта) та іноземних мов (двомовна і багатомовна освіта) як засобів спілкування і пізнання. Мовне навчання є частиною двомовної системи в освіті етнічних груп та національних меншин. Багатомовна освіта згідно з ЮНЕСКО (UNESCO, 2003) передбачає використання щонайменше трьох мов, наприклад, рідної мови, регіональної або національної мов та міжнародної мови в освіті. Мовна освіта, як правило, відображає пріоритети мовної політики, яка безпосередньо пов'язана з мовною ситуацією в даній країні.

Освіта – спеціальна сфера соціального життя, унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини. При цьому провідними тенденціями розвитку освіти виступають: визнання готовності учнів не лише до соціальної адаптації, а й до активного освоєння ситуації соціальних змін, адаптація освітнього процесу до всезростаючих запитів і потреб особистості й суспільства згідно з національними і культурними традиціями, масовий і неперервний характер освіти у кроскультурному світовому просторі.

Підліток — юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Сучасна наука визначає підлітковий вік в залежності від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі.

Підлітковий вік – це віковий період з 10 до 19 років (за визначенням Організації Об'єднаних Націй). Це вік стрімких фізіологічних, психологічних, соціальних змін, які відбуваються з дитиною, і це саме той період, коли вона потребує як мудрої та виваженої батьківської підтримки, так і свободи у прийнятті рішень та виявленні своїх поглядів та переконань. Підлітковий вік можна умовно розділити на три етапи: 1) з 10 до 12 років – молодший підлітковий вік; 2) з 13 до 17 років – середній підлітковий вік; 3) із 17 до 19 років – старший підлітковий вік або юність.

Полікультурна освіта – різновид освіти, регламентований концепцією двомовної (двокультурної) освіти, що виникла у світі наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Поняття «полікультурна освіта», як такої освітньої ситуації в навчальному закладі, коли носії одних культур контактують із цінностями інших, знаходимо вже в Міжнародному педагогічному словнику у 1977 р. Мета полікультурної освіти полягає у наданні всім учасникам освітнього процесу можливості набувати якісну освіту, незважаючи на їхні культурні, мовні, релігійні відмінності. Незважаючи на те, що існує чимало синонімів до поняття «полікультурна освіта», таких, як мультикультурна, багатокультурна, інтеркультурна або міжкультурна тощо, у зарубіжній і українській педагогіці поняття «полікультурна» є більш уживаним.

Полікультурність (мультикультуралізм) – тенденція, що передбачає можливість ведення діалогу та здатність людини інтегруватися в інші культурні моделі – здатність прийняти чужу культуру як власну.

Предметно-мовне інтегроване навчання (англ. Content and language integrated learning) – дидактична методика, що дозволяє сформувати лінгвістичні і комунікативна компетенція в учнів нерідною мовою у тому ж навчальному контексті, у якому у них відбувається формування загальних знань та умінь. Таким чином, використання методики передбачає вивчення немовних предметів іноземними мовами. Термін ввів Девід Марш, дослідник у галузі багатомовної освіти, у 1994 році для позначення методики викладення і вивчення загальноосвітніх предметів іноземною мовою.

«Райдужна коаліція» – політичний передвиборний рух, який спробував активізувати в 1980-х рр. Дж. Джексон; рух повинен був об'єднати всі меншини американського суспільства; означав курс на збереження національної ідентичності і став одним із синонімів концепції salad bowl.

Рідна мова – одне з найважливіших понять у етнології, соціолінгвістиці, мовознавстві та ін. Узагальнюючи його за різними критеріями, маємо визначення рідної мови як материнської, тобто першої мови, засвоєної в дитинстві природним шляхом, без спеціального навчання, від батьків-носіїв. Ценайкраща мова людини, якою відбувається оформлення думки, найбільш вживана, найближча для неї (наприклад, для сприйняття поезії), яку оточення вважає рідною для цієї людини.

Рідномовна освіта це передавання інформації, знань, розуміння, ставлення, цінностей, умінь, зразків поведінки тощо рідною мовою, починаючи з дошкільного віку. Коли йдеться про українську мову як рідну, то, на відміну від України, де існує розгалужена система рідномовних освітніх закладів усіх рівнів, важливу роль відіграє родина, релігійні та громадські організації, які підтримують двомовну програму, «рідні» школи, курси українознавства.

«Рідні» школи – різновид громадської школи, де вивчають українську мову, літературу і культуру, у діаспорі. Це суботні або вечірні школи, які утримуються різними українськими церквами та організаціями і розраховані на учнів початкових шкіл. Для учнів середньої школи ці установи у великих містах пропонують програми, які називають «курси українознавства». Ці курси визнаються міністерствами освіти провінцій, а тому їх випускники отримують кредити з української мови, які визнається вищими навчальними закладами.

Рідномовне середовище поєднує в собі сукупність інших понять: рідне – близькоспоріднене, близьке; рідна мова – материнська мова; середовище. Це «коло людей зі спільністю походження та спорідненістю зацікавлень, об'єднаних від народження однією материнською мовою».

Система етнічних цінностей – норми та загальні уявлення, що історично склалися серед певного етносу та складають його життєві пріоритети, репрезентуючи етнічні образи перед іншими етносами.

Спадщинна мова (англ. *heritage language* – «успадкована мова», «ерітажна мова», «мова у спадок»). На основі студіювання монографічних праць, довідниково-енциклопедичних видань можемо уточнити сутність поняття «спадщинна мова» як форми побутування рідної мови, що

використовується для позначення мови, яка найчастіше вживається в сім'ї і є відмінною від основної мови оточення, розповсюдженої на певній території. Носії таких мов, як правило, є двомовними, а успадкована мова є для них рідною. Проте у деяких ситуаціях успадкована мова не є домінантною в сім'ї, використовується лише у певному контексті або спілкуванні з певними родичами. У цьому випадку вона може розглядатися як друга мова.

Українознавство – система знань про Україну, її культуру, традиції, мистецтво на перетині суміжних наук (етнології, культурології, філології, фольклористики, краєзнавства, народознавства, етнографії, фольклористики, міфології, історії, джерелознавства) досліджує специфіку поступу українства на етнічних землях і на кордоні.

Українознавча освіта – це цілеспрямована освітньо-виховна діяльність українців, спрямована на опанування цінностей українського народу його мови, культури, родинних традицій, різновидів мистецтва, історії через зміст українознавчих дисциплін в умовах формальної (дошкільні, початкові, середні, «рідні», двомовні школи, університети, курси, гуртки, факультативи, університети), неформальної (родинна педагогіка, творчі зустрічі, виставки, концертна діяльність тощо) та інформальної (саморозвиток) освіти.

Українознавчі дисципліни – сукупність навчальних дисциплін про Україну і світове українство. У США українознавчими дисциплінами є: українська мова, українська література (містить діаспорну спадщину), історія України та зарубіжного українства, етнографія, різні види мистецтва (традиційні, національні) тощо. Українознавчі дисципліни можуть викладатися як українською, так і іншими мовами, в залежності від програми. На рівні вищих навчальних закладів як в Україні, так і у США українознавство може викладатися як наука, а дисципліни варіюються в залежності від факультету.

Українське шкільництво в діаспорі – це україномовне шкільництво, яке організовувало духовенство та українська інтелігенція для дітей емігрантів або біженців на різних етапах існування української діаспори у світі на основі опанування українських родинних традицій, культурної спадщини, різновидів мистецтва.

ШКОЛИ УКРАЇНОЗНАВСТВА США**КАЛІФОРНІЯ**

1. Українська суботня школа - Лос-Анджелес
2. Рідна школа з Сан-Дієго - Сан-Дієго

КОННЕКТИКУТ

3. Школа українознавства - Хартфорд
4. Школа українознавства - Нью-Хейвен
5. Школа українознавства, Українська католицька єпархія в Стемфорді

ФЕДЕРАЛЬНИЙ ОКРУГ КОЛУМБІЯ

6. Школа українознавства імені Тараса Шевченка - Вашингтон

ФЛОРИДА

7. Школа українознавства - Маямі, Флорида

ІЛЛІНОЙС

8. Школа українознавства імені Василя Стуса - Чикаго
9. Українська школа - Блуміндейл
10. Українська школа св. Володимира - Чикаго

МІЧИГАН

11. Школа українознавства - Детройт

МІННЕСОТА

12. Школа українознавства - Міннеаполіс
13. Школа українознавства - Міннеаполіс

НЬЮ-ЙОРК

14. Школа українознавства - Олбані
15. Школа українознавства - Баффало
16. Школа українознавства - Рочестер
17. Школа українознавства - Самопоміч, Нью-Йорк
18. Школа українознавства - СУМА, Нью-Йорк
19. Школа українознавства імені Лесі Українки - Сіракузи
20. Українська школа спадщини - Сіракузи
21. Школа українознавства - Лінденхерст
22. Школа українознавства - Йонкерс
23. Школа українознавства - Керхонксон

НЬЮ ДЖЕРСІ

24. Українська школа Св. Андрія - Саут-Бунд-Брук
25. Школа українознавства - Джерсі-Сіті
26. Школа українознавства імені Лесі Українки - округ Морріс
27. Школа українознавства - Пассаїк
28. Українська католицька школа Св. Миколая - Пассаїк
29. Школа українознавства - Ярдвіл
30. Школа українознавства - Трентон

ОГАЙО

31. Школа українознавства імені Тараса Шевченка - Парма
32. Школа українознавства Асоціації Рідна школа - Парма

ОРЕГОН

33. Школа українознавства - Орегон

ПЕНСИЛЬВАНІЯ

34. Українська школа спадщини - Філадельфія

ВАШИНГТОН

35. Школа українознавства
36. Школа українознавства - Кент, Вашингтон

ВІСКОНСИН

37. Школа українознавства - Грін Бей

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ДЛЯ ОПАНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

САЙТИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Завдання з української мови

<https://learning.ua/mova/>

Дитяча інтерактивна гра

<https://www.mousealphabet.com/ua/>

Тренажер з правопису української мови

<http://webpen.com.ua/index.html>

17 мобільних додатків українською для андроїд

<https://www.uaua.info/ot-3-do-6/razvitie-ot-3-do-6/news-48064-rozvivayuchi-igri-dlya-ditey-17-mobilnih-dodatkov-ukrayinskoyu-dlya-androyid/>

Освітня платформа. Ігри для розвитку дітей

<https://bristarstudio.com/uk/?lang=uk>

Лайфхаки з української мови

https://courses.ed-era.com/courses/Osvitoria_and_EdEra/lifehacks101/lifehacks101/about

Ukrainian lessons online

<https://www.ukrainianlessons.com/>

Уроки української

<https://www.loecsen.com/en/learn-ukrainian>

СЛОВНИКИ

<http://slovopedia.org.ua/>

<http://sum.in.ua/>

<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

<http://slovnyk.ua/>

<https://uk.worldwidedictionary.org/>

https://ycilka.net/slovnyk_syn.php

<http://rozum.org.ua/>

<http://hrinchenko.com/>

ЛІТЕРАТУРА

Бібліотека української поезії

<http://poetyka.uazone.net/>

Бібліотека української літератури

<https://ukrlib.com.ua/>

Сайт для наймолодших читачів та дбайливих батьків, які прагнуть прищепити дітям любов до читання

<http://abetka.ukrlife.org/>

Велика віртуальна книгозбірня

<http://ukrlife.org/main/library.html>

Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади

<https://ae-lib.org.ua/>

Читанка

<http://chytanka.com.ua/>

Чтиво — це вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури

<https://chtyvo.org.ua/>

Українська казка. Книгарня

<http://www.kazka.in.ua/Zbirky/Knihovna.html>

Електронна бібліотека Діаспоріана

<https://diasporiana.org.ua/>

Навчальні матеріали

http://1576.ua/books/navchalni_materialu

Комікс ВОЛЯ – національний блокбастер

«ВОЛЯ: The WILL» – це серія українських фантастичних графічних романів в жанрі альтернативної історії, події в яких розгортаються на фоні розквіту Української Держави 1918 року.

<https://thewill.com.ua/#plugin-bfp57>

ВІДЕО

Книга-мандрівка. Україна

<https://is.gd/nptJrZ>

Перший український мультсеріал, заснований на реальних подіях та нереальних пригодах — «Книга-мандрівка. Україна». Чому «книга»? Бо серіал створений на основі бестселера «Книга-мандрівка. Україна» від креативної агенції Green Penguin Media — а віднині персонажі, історії та відкриття ожили в українському YouTube! Героями мультсеріалу стануть всевітньо відомі українці, об'єкти та події — на жаль, не завжди добре знані на батьківщині.

Мультсеріал «Лепетуни» | Мультки українською

<https://www.youtube.com/channel/UCYGYRaYo4QnIiaz6ydn5E2w/featured>

«Мова – ДНК нації» – освітній проект для тих, хто хоче вдосконалити свої знання української мови

Сучасні українські мультфільми

<https://gurt.org.ua/news/recent/24102/>

Огляд сучасних українських мультфільмів

Відеорепетитор української мови

<https://www.youtube.com/channel/UCUjGLYfJKwHoS4L17pFugbQ>

Експрес-уроки української мови Олександра Авраменка

<https://ippo.kubg.edu.ua/ekspres-uroky>

УКРАЇНОЗНАВЧІ МАТЕРІАЛИ І ПОСИЛАННЯ

Україна надзвичайна

<http://vsviti.com.ua/ukraine/20700>

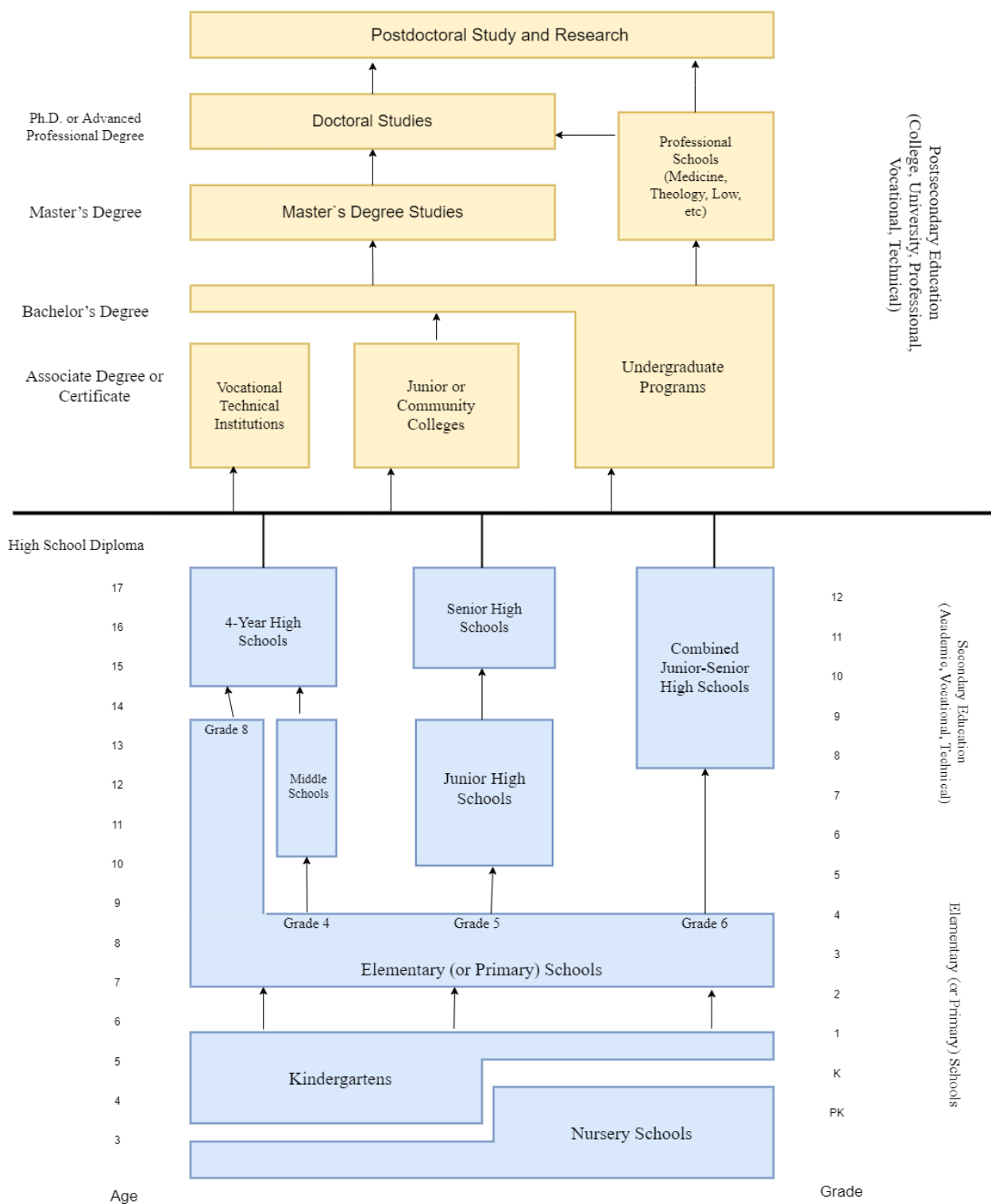
Рідна Україна

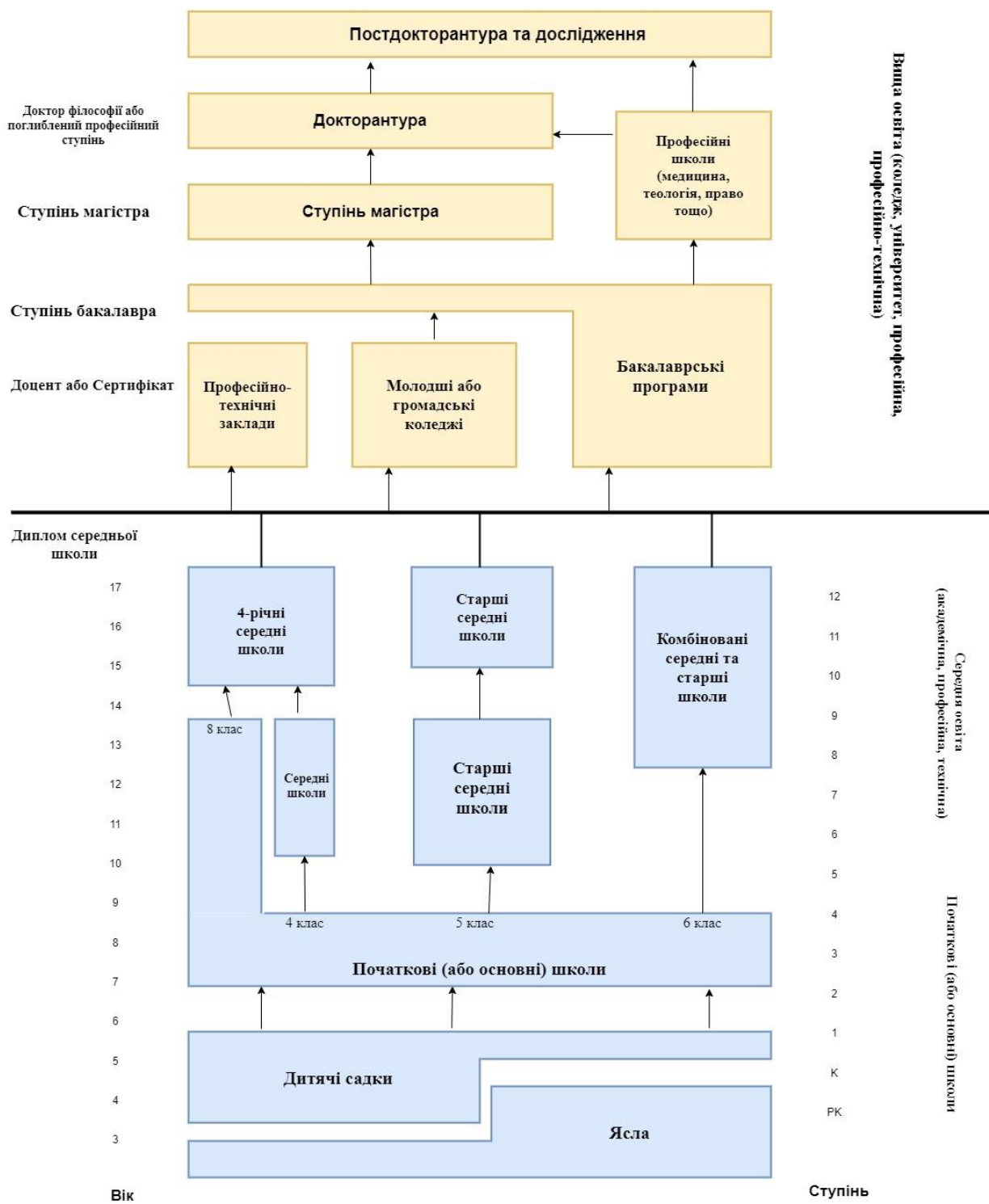
<https://ridna-ukraina.com.ua/>

Українська – сучасно і своєчасно!

<http://slovopys.kubg.edu.ua/>

Система освіти в США

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Закарпатська область, Україна, 72312, тел. (0619) 44-04-61,
факс (0619) 41 03-60 E-mail: rectorat@mdpu.org.ua, www.mdpu.org.ua,
код ЄДРПОУ 02125237

31 СЕР 2021

№ *01-02/162*

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження у практику роботи
результатів дисертаційного дослідження

Соболь Олени Миколаївни на тему

**«Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності
американських підлітків українського походження в освітніх закладах США»
для здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Результати наукового дослідження Соболь Олени Миколаївни з проблеми навчання української мови зарубіжних українців були впроваджені у практику роботи кафедри української мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького впродовж 2019-2021 рр. Матеріали дисертаційної роботи, представлені у публікаціях, засвідчують інноваційний підхід до аналізу історико-педагогічного досвіду розвитку теорії і практики навчання української мови в умовах діаспори США. Дослідниця на основі вивчення наукових джерел, довідкових матеріалів, публікацій зарубіжних періодичних видань дослідила генезу розвитку рідномовної освіти українців в англомовному середовищі країн проживання.

Результати дисертаційного дослідження Соболь О.М. з теми «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» неодноразово обговорювалися на засіданнях кафедри української мови та схвалено ефективність їх впровадження у навчальний процес вищої школи.

Результати дослідження Соболь О.М. обговорено і схвалено на засіданні кафедри української мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 16 від 31.03.2021 р.).

Ректор

Анатолій СОЛОНЕНКО

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

пл. Гаголя, 1, м. Старобільськ, 92703
тел./факс: (06461) 2-40-61, 097-567-20-45
e-mail: mail@luguniv.edu.ua, www.luguniv.edu.ua

26.03.2021 № 1/280

ДОВІДКА

про впровадження у практику роботи
результатів дисертаційного дослідження
Соболь Олени Миколаївни на тему

«Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських
підлітків українського походження в освітніх закладах США»
для здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати дисертаційного дослідження Соболь Олени Миколаївни на тему «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» впроваджувалися в освітній процес на кафедрі української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» впродовж 2019-2021 рр.. Використання матеріалів Соболь О.М. дозволило актуалізувати проблему навчання української мови у білінгвальному середовищі України, збагатити цікавими творчими напрацюваннями, досвідом самобутньої системи освіти й виховання підліткового покоління, формування його національної свідомості.

Поглибленню знань студентів з педагогічних та лінгвістичних дисциплін сприяло ознайомлення з матеріалами публікацій Соболь О.М. у фахових виданнях, які забезпечили активізацію пізнавальної діяльності, збагатили знання студентів про особливості формування діаспори США та методику навчання у полікультуральному середовищі. Апробували матеріали, розроблені Соболь О.М., тематика яких окреслена наступними питаннями: «Особливості функціонування рідної мови в полікультурному середовищі», «Підходи до мовної освіти українців в умовах білінгвізму», «Умови становлення і розвитку мовної освіти зарубіжних українців у діаспорі».

За результатами апробації та впровадження можна констатувати, що студенти збагатилися провідними ідеями українських лінгвідидактів щодо навчання української мови в діаспорі та англійськомовному середовищі країни проживання, досвідом педагогічної думки і практики зарубіжних українських педагогів, що позитивно впливає на формування їх мовної свідомості і готовності утверджувати українську мову в різних сферах суспільного життя. Результати дослідження засвідчили перспективність їх використання у професійній підготовці майбутніх учителів української мови та літератури та опанування досвіду навчання рідної мови у західній українській діаспорі.

Результати впровадження наукового дослідження Соболь О.М. «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» обговорено і схвалено на засіданні кафедри української мови.

Проректор з науково-педагогічної роботи,
доктор педагогічних наук, професор

Леонід ВАХОВСЬКИЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732 46 30, e-mail hpra@kharkov.com
 Розрахунковий рахунок UA428201720344200004000032413, UA828201720341291001200032413,
 UA858201720344201004300032413 Держказначейська служба України м.Київ
 МФО 820172, Код 02175591

31.03.2021 № 01-13/216

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у практику роботи
 результатів дисертаційного дослідження

Соболь Олени Миколаївни на тему

**«Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських
 підлітків українського походження в освітніх закладах США»**
 для здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Упровадження результатів дисертаційного дослідження Соболь Олени Миколаївни на тему «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» здійснювалося на кафедрі теорії та методики дослідливої освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради протягом 2020-2021 років.

Теоретичні та науково-методичні результати дисертаційного дослідження Соболь О.М. були використані при підготовці навчально-методичних матеріалів при проведенні циклу практично-семінарських занять тощо, зокрема для демонстрації результативності проєксованої методики збереження національно-культурної ідентичності.

За результатами апробації та впровадження можна констатувати, що студенти збагатилися цікавими ідеями українських педагогів та літвеодидактів щодо навчання української мови в діаспорі та англійськомовному середовищі країн проживання, надбали певні істинні думки і практики зарубіжних українських педагогів, що позитивно вплинуло на формування їх мовної свідомості і готовності утверджувати українську культуру, мову, літературу в різних сферах суспільного життя.

Результати дослідження засвідчили перспективність їх використання у професійній підготовці майбутніх працівників дослідливої освіти як у теоретичному так і в методичному аспектах.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Соболь О.М. на тему: «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» обґрунтовувались на засіданні кафедри теорії та методики дослідливої освіти (протокол № 8 від 25.03.2021 р.).

Завідуюча кафедри
 теорії та методики дослідливої освіти
 доктор педагогічних наук, професор

Марина РОГАНОВА

Проректор з науково-педагогічної роботи

Іван СТЕПАНЦІВ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

просп. Центральний, 59А, м. Северодонецьк, Луганська обл., 93406,
тел./факс: (06452)4-03-42, <http://www.snu.edu.ua/>, e-mail: uni@snu.edu.ua, uni.snu.edu@gmail.com
код ЄДРПОУ 02070714

23.02.2021 № 225/15.04 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у практику роботи
результатів дисертаційного дослідження

Соболь Олени Миколаївни на тему

**«Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських
підлітків українського походження в освітніх закладах США»**

для здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати дисертаційного дослідження Соболь Олени Миколаївни на тему «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» (наук.кер. к.пед.н., доцент Креск О.Є.) впроваджувалися в освітній процес на кафедрі іноземних мов та професійної комунікації Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля впродовж 2019-2021 рр. На основі матеріалів дослідження О. М. Соболь кафедрою іноземних мов та професійної комунікації СХУ ім. В. Даля в рамках науково-педагогічного дослідження «Тенденції розвитку мовної освіти у XXI столітті» розробляються навчально-методичні комплекси для студентів-іноземців в Україні – «Лінгвокультурний практикум з англійської мови» (Підрозділ 2.3. «Англійська як друга іноземна мова»), «Основи навчання англійської мови студентів-іноземців в Україні» (Підрозділ 1.4. «Методика викладання англійської мови студентам іммігрантам в США»). Здобутими емпіричними даними й науковими висновками можна послуговуватися при викладанні іноземних мов студентам-іноземцям в Україні. Здобуті результати можуть бути застосовані з метою вдосконалення мовного виховання та мовної освіти національних меншин в Україні.

Апробація результатів дисертаційного дослідження О. М. Соболь засвідчила доцільність його подальшого впровадження в теорію та практику української педагогічної освіти. Результати впровадження наукового дослідження О. М. Соболь «Духовно-культурні засади збереження національної ідентичності американських підлітків українського походження в освітніх закладах США» обговорено і схвалено на засіданні кафедри іноземних мов та професійної комунікації (протокол № від 2021 р.).

Проректор з наукової роботи,
доктор технічних наук, доцент

Олексій ЦЕЛІЩЕВ